

”Hvor kommer du fra?
Nybosatte flyktningers tilhørighet i det norske samfunn”

Linda Austdal

Masteroppgave

Sosialantropologisk institutt

Universitetet i Oslo

Vår 2006

Forord

Mange har bidratt til at dette prosjektet ble en realitet. Jeg vil først takke John E. Hybertsen for muligheten til å foreta dette studiet av Flyktningeguiden. En stor takk til veilederne:

Øivind Fuglerud hjalp meg i innledningsfasen til dette prosjektet. Takk til Benedicte Brøgger for faglig inspirasjon og tålmodighet i en intensiv læringsprosess. Hennes gode forståelse for mine muligheter og begrensninger har hatt stor betydning.

Jan Rino Austdal og Gun-May Austdal har hjulpet meg med nyttige innspill og gitt støtte og oppmuntring. Takk til Vidar Steffensen for inspirasjon og gode råd. Han har gitt tilhørighet en ny mening for meg.

Takk til Åsrun Gustavsen og Catrine Bakken for hjelp og innspill i planleggingsfasen og for godt vennskap. Thomas Moen og Linda Moe hentet meg ut av skrivemodusen da jeg trengte det mest.

En stor takk rettes også til Ingunn Vagstein for gode råd og innspill, lån av litteratur og for å ha gitt meg muligheter jeg lenge har drømt om.

Takk til Siva og Thoinette for trofast vennskap, tillit og hjelp til å forstå flyktningers utfordringer i Norge.

Jeg vil takke alle informantene for å ha deltatt i prosjektet og latt meg få et dypere innblikk i deres liv. Minnene fra møtene med dem vil alltid være en del av min bagasje.

Sist, men ikke minst vil jeg takke Naomi Masuda, Marie O. Stenstadvold, Nina Moe-Nilssen, Ellen Kahrs og Kjell Einar Vestli for godt samarbeid.

Introduksjon	5
Hvor kommer du fra?	5
Møtesteder mellom nordmenn og flyktninger	8
Teoretisk ramme	11
Metodologiske refleksjoner om posisjoner og roller	15
Liminalitet; flyktingenes livssituasjon	24
Ulike kompetanser	25
Hvem er jeg? Forhandlinger i overgangsfasen	27
Å bli norsk	28
Diversitet flyktninger i mellom	29
Å komme til Norge med familie	30
Å komme til Norge alene som ung	31
Liminalitet og grenser	34
Formelle implikasjoner av liminalitet	35
En overraskelse	37
”Thanks for your time”	38
Bostedets betydning for integrering	39
Nabolag; uønsket sosial distanse	40
Språklige forutsetninger	42
Kategorisering	43
Nasjonal likhet, og annerledeshet	44
Den norske tilhørighetens ambivalens	44
Variasjon i hva som er typisk norsk. Kategorier i oppløsning?	55
Meningsbærende rom	60
Samfunnet er menneskene på stedet	61
Tolkninger av kartundersøkelsen	64
Ulik tilhørighet i det nære rom	67
Bånd på tvers av lokale grenser	68
Begynnende relokalisering og reintegrasjon	72
På vei inn i nye fellesskap	75
Internasjonale trosfellesskap som meningsbærende rom	80
Flyktingeguiden som meningsbærende rom	82
Mangfoldige identifiseringer	84
Konklusjon	87
Referanser:	91

Introduksjon

Hvor kommer du fra?

Norske myndigheter har et ønske om at etterkommere av innvandrede familier skal regne Norge som hjemme (Solberg, 2004). Det er likevel et komplekst spørsmål om flyktingene vil lykkes med å inkorporeres i det norske samfunn, hvilket forhold det er mellom flyktingenes egne interesser og statens interesser for integrering, og hvordan de opplever tilhørighet skapes. Problemstillingen som vil bli drøftet i denne oppgaven er: *Hvordan samsvarer et overordnet politisk mål om integrering av flyktinger i det norske samfunn med flyktingenes egne forestillinger og praksiser av tilhørighet?*

Utgangspunktet for denne problemstillingen var en oppfattelse av at flyktinger ble overrasket over å bli stilt det samme spørsmålet igjen og igjen. Det mine informanter stadig møtte var ikke nysgjerrighet rundt deres livshistorie, eller familieforhold. Det spørsmålet de stadig fikk var: "Hvor kommer du fra?" For en nordmann som har vokst opp på ett sted, og identifiserer seg med det sosiale livet der, vil et slikt spørsmål gi en mulighet til å fortelle noe om stedet en kommer fra, og dermed hvem man er. For en flykting er dette spørsmålet blant annet forbundet med større usikkerhet på grunn av oppbruddet fra det landområdet man en gang bodde på.

I mine daglige samtaler med flyktinger, var et spørsmål sentralt: "Hva er tilhørighet, og hva er sted for deg?" Jeg ble anbefalt å presentere kart over kommunen som tilnærming til informantenes forståelse. De skulle tegne grenser og markere viktige steder i den kommunen de bodde i. Med utgangspunkt i dette skulle vi få en samtale om lokalsamfunn, sted og rom. Jeg var tydelig på at det nå var deres definisjon av lokalsamfunn som telte. Det som ofte skjedde da kartene ble presentert, var at personene ikke tegnet på kopiarket. Jeg møtte igjen og igjen en slags vegring mot å føre pennen over papiret. Noen holdt pennen og tittet på kartet, mens andre sa "Nei, jeg vet ikke." Noen sa til og med "Du bestemmer!" Etersom jeg så en regelmessighet i denne responsen, begynte det å gå opp for meg at lokalsamfunn ikke er bundet til geografi for mange av flyktingene. Dette inntrykket ble styrket underveis i feltarbeidet. Siden deres emiske definisjon av lokalsamfunn implisitt betydde Norge, vil lokalsamfunn betegne et større geografisk område enn den mer utbredte forståelsen av lokalsamfunn som ofte er begrenset til kommuner og småsteder i Norge. Spørsmålet om sted måtte derfor reformuleres til: Hva identifiserer flyktinger seg med når de bor i Norge? I et

kaos av muligheter, hva blir det signifikante tilholdssted, hvor flyktningene både er plassert og hører til? Hva de definerer som sitt samfunn, kan underforstått handle om hva de oppnår eller skaper tilhørighet til.

For nordmenn er det, som Julian Kramer påstår, viktig å understreke hvor man kommer fra (Kramer, 1984). Skiller flyktningers tilhørighet seg fra denne påstått "norske" tilhørigheten? I hvilken grad påvirker flyktningers livsverden deres kategoriseringer av rom? Det viste seg at det ikke alltid er slik at den spesifikke bakgrunnen, tidligere nasjonalitet, språklig og etnisk opphav er det mest sentrale for tilhørighet. En livsbetingelse som deles av disse informantene er den nasjonalstaten de nå forholder seg til, og som de forholdt seg til på det tidspunktet jeg fikk gleden av å ta del i livene deres. Integreringspolitikken som i seg selv er et kulturelt produkt, holdes konstant, og problematiseres ikke i oppgaven. Det er nettopp samspillet mellom de politiske føringer og flyktningenes egne forestillinger av tilhørighet som denne oppgaven fokuserer på. Her foregår en samproduksjon, men ulike perspektiver skaper en brytning her.

Brytningen mellom det politiske målet om integrering, og flyktningenes opplevelse av å bli sett på som mennesker som ikke er på sitt rette sted, avgjør hvilket forhold de nybosatte etter hvert får til stedet de befinner seg.

Som mange har skrevet om, mangler flyktningene gode løsninger på en uholdbar situasjon i opprinnelseslandet. Alberto O. Hirschman (1974) bruker begreper fra det økonomiske feltet på sosiale fenomener. Hans konsepter "voice" og "exit" kan brukes om to strategier for å håndtere en uholdbar situasjon. Voice er det å formidle misnøye med en situasjon til autoriteten (Hirschman, 1974:4).

Flyktningene som er bosatt i Berlia har ofte en bakgrunn av politisk forfølgelse. De har da benyttet det alternativet Hirschman kaller exit, ved at de har forlatt, eller trukket seg ut av et konfliktfelt, selv om de ikke ønsket å forlate stedet. Det er også klart at noen migranter har flyktet fra et land hvor de ikke har muligheter til å skaffe arbeid, eller hvor situasjonen er uholdbar på andre måter (Hirschman, 1974).

Flyktningene har vært tvunget til å fjerne seg både fra viktige sosiale relasjoner, og fra steder de har levd sine liv. Vi kan lure på hvilken rolle stedstilhørighet vil spille for de menneskene som har erfart mobilitet i så stor grad som flyktninger har. Flyktninger som må forlate sitt bosted i panikk lider også i større grad av psykiske lidelser som for eksempel traumer.

Likevel er det naturlig at flyktninger drømmer om retur. Dette kan igjen blokkere muligheter for integrasjon i et mottaksland (Kibreab, 1987).

Ikke alle flyktninger opplever tilhørighet (belonging), selv om mange uttrykker behov for å oppleve det, og på tross av de negative konsekvensene for psykisk (og fysisk) helse, opplever de ikke at de hører til. De er her, men stedet de bor på gir ikke en følelse av tilhørighet. Den åpenlyse holdningen om at flyktningene ikke "er herfra", impliserer at de skiller seg ut. De er ikke på sin plass. Det gjenspeiles også i negative konnotasjoner ved begrep som rotløshet. Bevegelse, migrasjon er ikke umiddelbart forståelig i lokalsamfunnskontekst. Det å være fra et annet land er et grunnlag for nysgjerrighet, og for sosial eksklusjon.

De menneskene som har flyktet har en komplisert tilhørighetshistorie, siden de har måttet forlate det sted de har levd for å slå seg ned på et annet, ofte ufrivillig valgt sted i en annen del av verden.

Hvis vi ser på begrepsdefinisjonen FNs flyktningkonvensjonen gir, er flyktning her en person som har "flyktet fra sitt land av velbegrunnet frykt for forfølgelse, på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk overbevisning, eller medlemskap i en bestemt sosial gruppe, og som ikke er i stand til eller på grunn av slik frykt ikke villig til å påberope seg sitt lands beskyttelse" (Flyktningregnskapet, 2005:156-7). For juridiske formål skilles det begrepsmessig mellom asylsøkere, flyktninger og de asylsøkere som nå har fått lovlig opphold på humanitært grunnlag. Når en tidligere asylsøker har fått opphold i Norge, kalles han eller hun også flyktning (Djuve m.fl. 2001). Hoveddelen av informantene mine utgjør et utvalg av mennesker som har immigrert og som er bosatt i en kommune etter å ha fått opphold i Norge. Jeg vil omtale både tidligere asylsøkere og direkte bosatte flyktninger som "flyktninger"¹. Det er slik at dersom den som har fått bosettingstillatelse trenger offentlig hjelp, bestemmer UDI og kommunen i hvilken kommune flyktningen kan bosette seg. Overførte flyktninger bosettes direkte i en kommune (Djuve m.fl., 2001). Menneskene som bidrar til den historien denne oppgaven formidler, er altså kategorisert av staten Norge som flyktninger i disse offisielle definisjonene. Jeg vil gå nærmere inn på hvordan mennesker som er i ferd med å etablere seg i Norge selv tenker om forholdet til stedet de er bosatt på, og det nye samfunnet rundt dem. Det kan være verdt å nevne at tidligere asylsøkere ofte har bodd opptil flere andre steder i Norge før de kom til Berlia.

¹ I Flyktningeguiden forenkles også flyktningbegrepet i forhold til juridisk gjeldende statuser.

Ønsket om at flyktningene skal høre til i Norge, kan deles av både det offentlige og aktørene som skal integreres. Det gjør det også interessant å debattere forutsetningene for at aktørene skal føle seg som hjemme. Det å tilhøre et sted innebærer muligheten til å identifisere seg med et fellesskap. Å ikke være ”herfra”, eller ha aksept for å være ”derfra” er problematisk.

Flyktningene kan sies å være i en liminalfase, i Victor Turners begrep (Turner, 1974). De er både i og utenfor det norske samfunnet, samtidig som de er utenfor det samfunnet de har bånd til. De ønsker å høre til, og å ha fellesskap med nordmenn, men de opplever at de ikke kan det på den måten de vil.

Flyktninger er ikke isolerte grupper vi kan holde på avstand og som kan ignoreres i dagens samfunnsdannelse. De er medvirkende til å skape det norske samfunnet, sammen med innfødte og fastboende nordmenn, både i private og offentlige roller. De bidrar til å gjøre relevant visse romlige aspekter ved identifikasjon og visse relasjonelle aspekter ved stedsdannelse og stedstilhørighet. Derfor er den aktuelle konteksten interessant, som en lokasjon for manglende overensstemmelse mellom meninger, hvor nybosatte flyktninger møter bofaste nordmenn, og danner ”flyktning-guideforhold”.

For å kunne svare på problemstillingen, er det dermed nødvendig å presentere det aktuelle nettverket nærmere. Hvordan utvikles former for stedstilhørighet, når nybosatte flyktninger og bofaste nordmenn møter hverandre i et flerkulturelt samfunn i miniatyr? Flyktningeguiden er en av de arenaer hvor nybosatte flyktninger får et møte med nordmenn, og hvor det går an å observere samhandling i praksis.

Møtesteder mellom nordmenn og flyktninger

Prosjekt Flyktningeguiden var et av statens tiltak for å nå målet om integrering av flyktninger.

De frivillige flyktningdeltakerne blir koblet sammen i en relasjon til frivillige guider i lokalsamfunnet, hvor deltakerne har frie rammer i forhold til hvordan de vil utvikle relasjonen. Informantene mine er bosatt i det jeg har valgt å kalle Berlia kommune². I

Flyktningeguiden møtte jeg flyktninger fra ulike land som Afghanistan, Ghana, Kosovo, Rwanda, Iran, Egypt, Kina, Burma, Sri Lanka, Tsjetsjenia, og Irak.

Hver flyktning blir koblet til en norsk ”guide”. Informantene var i stor grad nye i Norge. De hadde bodd i landet i et tidsrom fra ca 3 måneder til ca 7 år da jeg møtte dem.

² Jeg har av etiske grunner anonymisert informantens navn, og laget nye stedsnavn, samt ”blandet” enkelte personopplysninger, slik at risikoen for gjenkjenning skal bli så lav som mulig. Mange av informantene sa at de ønsket dette, da jeg sa at jeg ville anonymisere deres navn.

”Dyadene” eller gruppene som dannes i Flyktningeguiden har en relativt stor valgfrihet i hva de skal gjøre, hvor ofte, og hvor de skal være sammen. Flyktningeguiden er en interessant arena for et studie av forholdet mellom flyktnings forståelse, og nordmenns forståelse, fordi de her får et møtepunkt. I følge prosjektbeskrivelsen til prosjektet, er Flyktningeguidens mål for guiders virksomhet at flyktningene skal få en introduksjon i lokalsamfunnet, og en orientering om hvordan flyktningen kan ta seg fram i det norske samfunnet (Prosjektbeskrivelse om ”Prosjekt Flyktningeguide” 1999, Ødegaard, Anne, og Yurukel, Sefa).

Det står også på nettsidene til Flyktningeguiden i Berlia, at guidens oppgave er å informere flyktninger om normer og regler i det norske samfunnet, i tillegg til å gjøre den enkelte kjent med sitt nye lokalsamfunn (Flyktningeguide, 2006). Praktisk ordnes dette ved at en flyktningeguide bosatt i lokalsamfunnet bygger en personlig og uformell relasjon til en eller flere flyktninger som de blir koblet sammen med av ansatte i Flyktningeguiden. Hvis guiden er født i utlandet, eller har bakgrunn fra andre land, er det en betingelse at personen snakker godt norsk, og har en viss kjennskap til lokalsamfunn og storsamfunnet, i følge flere koordinatorene. Flyktning-guideforholdet varer formelt i ett år. Etter den tid oppfordres deltakerne til å opprettholde kontakten. Ofte dannes vennskapsbånd som vedvarer, selv om deltakerne trekker seg ut av prosjektet.

Under feltarbeidet var Flyktningeguiden lokalisert i ti minutters gåavstand fra Storvik sentrum, som er sentrum i Berlia kommune. I tredje etasje i et stort murbygg har Flyktningeguiden 4 rom, to kontorer, en åpen foajé, og et møterom, pyntet med bilder av deltakere, og dragefigurer malt på papir. Her foregår organiserte fellesaktiviteter, og her møtes man også uformelt. Jeg forsøkte derfor å ”henge rundt” her, og være tilgjengelig for tilfeldige møter. Dette var derfor ofte stedet jeg møtte informantene. Det er også her nye deltakere møtte lederne av prosjektet når de skulle kobles til en guide eller en flyktning. Noen kommer innom for å hilse på de som er der, og blir i flere timer. Flere temagrupper har disse møterommene som base for sine ukentlige møter.

Et annet møtested mellom nordmenn og flyktninger var for mange Voksenopplæringscenteret. Dette var et senter for det statlige kvalifiseringsprogrammet Introduksjonsordningen, som holdt kurs for flyktningene. Kvalifiseringsprogrammet er et toårig tilbud, og er obligatorisk for målgruppen av nyankomne flyktninger. Det er knyttet økonomisk stønad til deltakelse i

Introduksjonsprogrammet. Å ikke delta der vil følgelig få økonomiske og formelle konsekvenser. Mer informasjon om Introduksjonsordningen finnes blant annet på <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/bondevikII/krd/taler/016081-090122/dok-bn.html>. Etter at introduksjonsordningen var trådt i kraft ble flere nyankomne flyktninger fra Introduksjonsprogrammet deltakere i Flyktningeguiden. De var altså bosatt relativt nylig i Berlia, med likevel store interne variasjoner i tidsperspektiv³. De som faller inn under Introduksjonsprogrammet, er innvandrere og flyktninger som har bodd i Norge i opptil fem år, er arbeidsføre, arbeidsledige, og avhengige av støtte etter lov om sosiale tjenester (Djuve, 2001:15). Det er altså flere flyktninger som kan delta i Flyktningeguiden enn i Introduksjonsprogrammet.

Voksenopplæringscenteret er et av stedene Flyktningeguiden oppsøker i nærmiljøet, for å presentere sitt tilbud og rekruttere nye deltakere. Mange deltakere var vant til å gå den korte veien fra Voksenopplæringscenteret til Flyktningeguidens lokaler. Siden Flyktningeguiden er et frivillig prosjekt, er det mindre strenge regler for inklusjon og eksklusjon her, enn i den statlige ordningen. De fleste flyktningene er altså del av en introduksjon, og en kvalifisering til et aktivt liv i samfunnet. Noen av de jeg kjente før feltarbeidet er altså ikke med i introduksjonsordningen, men er like fullt deltakere av Flyktningeguiden⁴. De som ikke var deltakere i Introduksjonsordningen hadde tidligere deltatt på norskkurs, eller gått et par år i grunnskole.

Det tredje møtestedet hvor flyktninger kan møte nordmenn er lokalsamfunnet. Berlia blir antatt å fungere som en kontekst hvor flyktninger kan møte bofaste mennesker. De ”integreres” i nabolag og andre steder i kommunen. Guidene antas å fungere som representanter for Berlia. Videre er målene for Flyktningeguiden å skape sosiale nettverk for de nybosatte flyktningene innen lokalsamfunnskonteksten. Som initiativtakerne for Flyktningeguiden sier det: ”Guidevirksomheten er ment å skape bindeledd og nærmere relasjoner mellom flyktninger og nordmenn/lokalbefolkningen.

Lokalbefolkningen kan bistå flyktningene i praktiske gjøremål, og fremfor alt bryte isolasjonen. Det å være en del av et sosialt nettverk vil bidra til at flyktningene får et anker i

³ I følge NOU2001:20, forslag til ny introduksjonslov, regnes flyktninger som nyankomne innen en tidsramme på to år etter bosetting i en kommune (Djuve, 2001:171).

⁴ Flyktningeguiden støttes økonomisk av den frivillige og uavhengige organisasjonen Røde Kors, som også utformer prosjektet. Samtidig opprettholdes prosjektet på betingelse av at Flyktningeguiden får økonomisk tilskudd fra en offentlig etat.

lokalmiljøet og større tilhørighet” (Yurukel, Sefa og Ødegaard, Anne, 1999:4) Et underliggende budskap er altså at manglende integrering kan føre til sosial isolasjon. Tilhørighet til lokalsamfunnet er altså et konkret mål. Når det gjelder resultatene av sosialt nettverksstimulerende tiltak, viser undersøkelser at flyktninger som deltar i disse, (for eksempel Flyktningeguiden, som nå fins i mange av Norges kommuner), har større sannsynlighet for å bli medlem i flere organisasjoner. Dette øker igjen muligheten for sosiale nettverkdannelser (Djuve m.fl. 2001). Det å først delta i et slikt sosialt integreringsprosjekt kan altså være begynnelsen på en positiv sirkel for mange. Flyktingene får et grunnlag å bygge videre på. Djuve (m.fl. 2001:63) skriver også at kontakter er viktige formidlere av informasjon om det norske samfunnet, som potensiell inngangsport til arbeidslivet, og som forebygging av negative helse- og trivselseffektene som oppstår ved sosial isolasjon. Prosjektet ble startet med støtte fra kommuneetaten for innvandrere og flyktninger, og Røde Kors. Ønsket for Flyktningeguiden fra offentlig hold, var at tiltaket kunne føre til kontaktskaping i lokalsamfunnet, men lokalsamfunnet tillater ikke alltid dette idealet i praksis.

Teoretisk ramme

Her vil teoretiske premisser for oppgaven presenteres i korte trekk. Oppgaven vil forsøke å belyse på hvilke måter de nasjonale retningslinjer for integrering av flyktninger påvirker identifikasjonsprosessene. Elementer fra større teoretiske perspektiver benyttes for å formidle flyktingenes situasjon. Når jeg ser på steders betydning, menneskelig meningsdannelse, og maktforhold, blir det aktuelt å hente inspirasjon fra både diskursanalyse og hermeneutikk. For å formidle flyktingenes livsverden vil fenomenologi, som er nært knyttet til den hermeneutiske tradisjon tas i bruk, mens jeg vil gå inn på den nasjonalstatlige konteksten flyktingene forholder seg til, gjennom en diskursanalytisk tilnærming. Både flyktingene og de innfødte i det samfunnet de nå lever i bidrar til diskurser, som oppgaven vil gå nærmere inn på.

Bruddstykker av informanters ulike historier, og verdensbilder vil bli presentert, samtidig som jeg forsøker å vise hvilken kontekst disse eksisterer i. Det er både en selvtilskrevet og tilskrevet identifikasjon med sted og samfunn jeg ønsker å gå nærmere inn på. Jeg ønsker å gi et kombinert bilde av flyktingenes individuelle handlinger og valg, og de begrensninger de handler innenfor, som strukturene i det samfunnet de lever i, gir dem.

Jeg trekker inn det fenomenologiske perspektivet på rom når jeg ser det i lys av hvordan mennesker erfarer og forstår verden. En måte å se forholdet mellom seg selv og stedet på, er å se stedet som en forankring, hvor mennesker har fått en dyp erfaring og tilknytning til et sted. Det er imidlertid ulike syn på hvordan sted kan virke inn i et menneskes liv.

Enkelte skiller mellom absolutte rom og relative rom (Hidle, 2004). Det absolutte rom er en slags tom enhet som kan fylles, og som er noe i seg selv. Den andre typen vi kaller relativt rom, forstår derimot rom som skapt og konstituert av mennesker. Lokalteter og steder kan i følge Knut Hidle være del av et billedlig tankeskjema som aktiviseres i ulike sammenhenger. Steder tilveiebringer kontekster som kan tillegges mening og signifikans.

Edward Said (1994) viser hvordan bestemte meningssammenhenger omtales i forbindelse med geografiske steder. Noen ser sted som kontainer, hvor mening objektivt sett er bundet til stedet. Det er altså en kontrast til synet på sted som skapt og avgrenset i kraft av visse interesser. Kommunen er som en kontainer med visse kulturelle innhold for noen. Relative rom "naturaliseres" og oppleves dermed som absolutte. Det antyder en idé om et absolutt rom (Hidle, 2004). Mitt perspektiv innebærer at det geografiske rom kan bli et menneskelig og meningsfylt rom for aktører, altså et relativt rom. Det fenomenologiske perspektivet tillater et dialektisk syn på forholdet mellom sted og handlinger (J.f. Tilley, 1994).

Stedsmytene som er etablert i Norge og Berlia, møter nybosatte flyktninger, men siden stedenes mening er konstruert, er den også påvirkbar. Følgene av å se rom som sosialt skapt, navngitt og organisert, er at rom blir til steder, og det belyser at disse stedene skapes gjennom praksis. Altså kan meningen tilknyttet steder være utgangspunkt for uenighet og strid. Dette vil denne oppgaven forsøke å illustrere gjennom forskjellige erfaringer med rom for innbyggere i en kommune, og nylig immigrerte flyktninger som har bosatt seg i dette på forhånd organiserte rommet.

Lokaliteten Norge, som kommunen er en del av, er nasjonalstatens territorium. Som deltakere av et integreringsprosjekt, får informantene føringer på sin stedlige praksis. Gjennom å studere rom i et fenomenologisk perspektiv kommer det frem at stedstilhørighet varierer på signifikante måter for nybosatte flyktninger og bofaste nordmenn. Ulike definisjoner av, og forhold til stedet bidrar derfor i konstruksjonen av et sted i Norge, knyttet til begynnelsen av det 21. århundret.

Retorikken som presenteres av myndighetene, legger vekt på familiaritet og rotfasthet for en ”gyldig” tilhørighet til stedene innenfor den nasjonalstatlige rammen. Forflytningen som flyktningene har erfart gir utgangspunkt for andre måter å tenke om sted på. Det utfordrer vårt bilde av en identifisering som er avhengig av rotfast forankring. Det svarer også på ”naturligheten” av den absolutte forståelsen at ett folk tilhører ett territorium, slik nasjonalstaten hevder. Hva som defineres som norsk vil få følger for identifikasjoner og tilhørighet til sted. Måten stedet konstrueres på vil også antakelig skape endringer i meningen av tilhørighet til den offentlige stedsrammen nasjonalstaten gir.

Mine informanter møtes på en arena hvor nettopp det å skape nye relasjoner er hensikten. Gjennom nye relasjoner som skapes i denne konteksten, nærmer flyktningene seg innfødte og bofaste nordmenn. Identitet, stedstilhørighet og identifikasjon er sentrale begreper i oppgaven. Identitet er blitt et populært begrep i samfunnsvitenskapene, og defineres følgelig på mange måter, til alt fra kjerne i selvet til kollektive likheter innad i en gruppe. Identifikasjon kan også handle om forholdet mellom subjektet eller kollektivet og et ytre fenomen, for eksempel steder. Identiteten som for eksempel inder er ikke en avgrenset og lukket enhet. Om man tilhører den norske nasjonalstaten er man ikke ”satt” i en bestemt kulturell væremåte.

Cohen advarer mot faren ved å fokusere kategorisk skjevt på kulturelle drivkrefter. Han formidler at det å utelukkende se på de sosiale og kulturelle føringer, gir en stykkevis og delt fremstilling (Cohen, 1994). Identifikasjon og tilhørighet skapes i et samspill mellom samfunnet og selvet. Å ta utgangspunkt i forestillinger individuelle aktører har, er altså også fruktbart, mener Cohen. Siden kulturelle fenomen som tilhørighet og identifikasjon avhenger av mennesker, er de ikke statiske. Identifikasjon og tilhørighet er prosesser (Giddens, 1991). Dette understreker at man ikke kan forstå kultur, steder, etnisitet og identitet som essensielle fenomener. Vi ser på et identitetsbegrep som innebærer flyt og nyanser.

Grønhaug omtaler sosiale felt som avgrensede områder hvor visse handlinger får konsekvenser som er spesifikke for dette området, eller feltet (Grønhaug, 1974:16, i Eriksen, 1998). Flyktningenes handlinger får nye konsekvenser i et nytt sosialt felt. Interaksjonen påvirker identifiseringen med ulike fellesskap, og definisjonen av steder av de som har kommet inn i det nye sosiale feltet. Stedstilhørighet er bestridt, til tross for at steder i Norge også er selvfølgeliggjort.

Fredrik Barth fokuserer på situasjonell og flytende etnisitet (Barth, 1969). Det følger at identifikasjon ikke er selvfølgelig, fastlåst eller lukket. Individet møter ulike impulser gjennom sine erfaringer, og dette påvirker blant annet handlingsvalg. Handlingsvalg fører igjen til kollektiv eller individuell mening. I denne oppgaven er det sosiale viktig, mens i Barths teorier er "den strategiske aktør" sentral (Barth, 1969). I min analyse av mennesker og steder er den hermeneutiske vinkel mer anvendelig. Her er det mindre interessant å beskrive søken etter materielle ressurser, men dannelse av eksistensiell mening er det det handler om. Dette gjør at man i denne rammen må være varsom med begreper som status, rolle, arena og ressurser. Disse er mindre fruktbare, når flyktingene er opptatt av hvordan de blir møtt av andre, og hvordan de kan skape tilhørighet. Til syvende og sist dreier det seg om hvordan de har det sosialt og emosjonelt, heller enn materielt og økonomisk.

Hverdagslivet forandres ved et dialektisk forhold mellom det lokale og det globale (Giddens, 1991:14). Flyktingene må forholde seg til lokale forventninger fra flere steder. De møter nye utfordringer, som er med på å forme deres identifikasjoner. Når tilhørighet forstås i prosessuelle termer innebærer det også at det ikke har én betydning for alle. Flyktingene har mulighet til å forme identifikasjoner og bånd innen tilgjengelige rammer. De er aktører som også kan påvirke de selvfølgeliggjorte rammene og kategoriene i storsamfunnet.

I likhet med flere antropologiske bidragsytere i denne oppgaven, kan det teoretiske perspektivet her altså kalles for praksisorientert teori (Se Ortner, 1984). Vi må ikke bare se på det individuelle valget, selv om det å se på aktørers handlingsvalg er sentralt. Vi må også undersøke den sosiale utelukkelsen innvandrere opplever, fra statlig og institusjonelt hold (Fuglerud, 1996). Dette kommer til uttrykk blant annet gjennom utydelige, men virksomme ideologiske føringer, som gjenkjennes i befolkningens doxa (Bourdieu, 1977).

De som har makt legger også diskursive føringer på befolkningens praksis (Foucault, i Fairclough, 1992). Forholdet mellom de strukturerende krefter i samfunnet, og praksisen til menneskene som er underlagt dem, i Norge, belyser tilhørighet i nye perspektiver. Foucaults og Bourdieus begreper stammer ikke fra et hermeneutisk perspektiv, siden de belyser hvordan enkelte har definisjonsmakt, og kan dominere over andre. Her er ikke ulike forståelser relative eller likevektige.

Problemstillingen utfordrer implisitt det som av mange tas for gitt; at Norge er en konstant størrelse, stabil og homogen. Nå kan man innvende at det også i denne oppgaven finnes

essensielle størrelser. Makt og sted utgjør på en måte min ”grunn”. Departementer i nasjonalstaten kan for eksempel fremstilles som grunn, heller enn figur, altså som faste størrelser (Jamfør Appadurais skille mellom grunn og figur, 1996:182). Det er også dette analyser som benytter hermeneutiske vinkler ofte kritiseres for, fordi teorien så sterkt fremholder at fenomener er i stadig flyt og forandring. Som svar til dette, vil jeg si at noe av nødvendighet må holdes fast i denne oppgaven. Analyse innebærer en viss oppbrytning, men det er også viktig å se at figur og grunn skifter, oppløses i visse omfang, og blir dannet på nytt.

Stedsforståelser som flyktingene møter kan påvirke deres liv på relevante måter. Appadurai belyser de tosidige prosessene, hvor nasjonalstaten lokaliserer menneskene, men hvor menneskene også selv produserer kontekster av samhandling og fellesskap utenom et hegemonisk definert område (Appadurai, 1996). Det kan redegjøre for mangfoldige identifikasjoner som er kontinuerlige, selv om de har utgangspunkt i oppbrudd (Giddens, 1991). Flyktingene i dette prosjektet får også mulighet til å forme slike kontekster, som gir grobunn for nyskapning av tilhørighet og identifikasjon. De benytter i ulik utstrekning muligheten til å bidra til formingen av det sosiale feltet.

Vi vil i løpet av teksten stifte bekjentskap med flyktinger som har forstått seg selv som ”matter out of place” (Douglas, 1966). Dette kan være både en selvforståelse, og en tilskrivelse andre gjør av en selv. Det å bli antatt å ha andre identifikasjoner, bidrar til flyktingenes utenforposisjon i det norske samfunnet, og skaper hindringer for relokalisering. Følelsen av å ikke tilhøre samfunn og fellesskap blir forsterket ved repetisjonen av spørsmålene om hvor flyktingene kommer fra (Ghorashi, 2003).

Metodologiske refleksjoner om posisjoner og roller

Man må unngå å la kulturelle føringer påvirke forskningsprosessen gjennom forutinntatte holdninger. Edward Said formidlet at kunnskapen som ble skapt i orientalismen var en type intellektuell makt, som skapte et skille mellom Orienten og Oksidenten. Det var altså posisjonerte intellektuelle som dannet et bilde av en orient med en indre sammenheng, og som påsto at dette var objektiv viten (Said, 1994:52). Idealet er at når man selv deltar i studiet av samhandling, skal man være bevisst på hva som tas som en selvfølge i ens eget verdisystem

og forestillinger. Ved å bevisstgjøres og tydeliggjøre dette igjen, vil forskeren forminske ulempene ved å ha en subjektiv posisjon i forhold til sine informanter. På grunn av dette stiller man seg som deltakende observatør så åpen som mulig, slik at man kan bli oppmerksom på det informantene også overraskende formidler.

Kritikken Said brakte frem har vært med på å gjøre samfunnsvitenskapene mer selvkritiske i følge Marcus & Fisher. Det å presentere sin posisjon på linje med de som studeres, er en måte å møte kritikken på. Man må også vise en dialog innen og mellom meningssystemer, mens informantenes stemme blir presentert (Marcus og Fisher, 1999).

Jeg hadde fra tidligere kjennskap til Flyktningeguiden gjennom å ha vært frivillig guide for flyktninger i dette prosjektet som en av de første deltakerne etter oppstarten i denne kommunen. Den tilliten jeg antakelig fikk på grunn av dette, anså jeg som en fordel i min nye rolle som etnograf, i relasjoner jeg fikk til nyere og eldre deltakere, både flyktninger og guider, og prosjektledelsen.

Hvem identifiserte jeg meg med? Man kan anta at jeg i kraft av å ha vært guide lenge hadde en u diskutert identifisering med guiderollen, og med de andre guidene, slik at jeg kunne leve meg mest inn i guidenes situasjon. Eller man kan anta at jeg ved å ha vært guide og fått et nært forhold til en flyktning fra Sri Lanka identifiserte meg med ham. At jeg reiste til det tamilske området i India i løpet av guideperioden, kunne også tyde på det. At jeg også har hatt flere roller i prosjektet gjør min relasjon til Flyktningeguiden mangfoldig. Jeg tviler sterkt på at identifiseringen var bundet opp i på forhånd definerte kategorier. Jeg mener også at identifikasjonene varierte.

For å få kontakt med et mangfold av deltakere i prosjektet, ga jeg uttrykk for å ville møte informanter som var nokså ulike i alder, kjønn, botid i Norge, religiøs praksis og lignende. Dette lykkes jeg med i stor grad.

Siden morsmålene til alle flyktningene er svært forskjellige og det ville være uoverkommelig å lære alle på kort tid, foregikk samtalene stort sett på norsk. Informantene har ulik grad av norskkunnskaper. Fordi det ikke er språklige aspekter denne oppgaven skal handle om, har jeg omskrevet en del utsagn i teksten.

Informantene mine har ulike kulturelle bakgrunner. Siden min oppgave er å behandle flyktningenes situasjon etter ankomst og bosetting i Norge, har jeg ikke vektlagt de konkrete sosiohistoriske fakta om de svært spredte nasjonene flyktningene kommer fra. Arenaen jeg

har møtt informantene på, tillater en analyse av hvordan deltakerne forholder seg til det nye samfunnet de er ankommet. Mange gode etnografier og monografier er imidlertid blitt skrevet om hver enkelt av flyktingenes opprinnelsesland. (Foruten referansene som nevnes i teksten vil jeg anbefale Øivind Fuglerud, 1999, om tamilsk diaspora, Unni Wikan, 1996, for levekår i Egypt, Emanuelsson, 2005, for en omfattende analyse av kurdiske flyktninger spredt over mange land. Aggegård Larsen, 1998 har skrevet om bosniske flyktninger og Akman, 1995, har skrevet om vietnamesere i eksil. Leach, 1954, skrev om politiske systemer i høylandet i Burma.) Korte sammenfatninger av samtidens flyktingproduserende land, finnes i den årlige utgaven av Flyktingregnskapet utgitt av Flyktinghjelpen⁵.

I denne oppgaven er norske myndigheter med sin politiske praksis og integreringsideologi betingelsesrammen som informantene må forholde seg til. Derfor er den norske konteksten særlig relevant i denne sammenhengen.

Både guider og flyktninger lærer av interaksjonen. Jeg vil si at slike læringsprosesser blir særlig sentrale når observatørrollen er kombinert med en frivillig guiderolle som jeg også har hatt. Kanskje min dobbeltrolle kan beskrive en kombinasjon av avstand og nærhet som jeg hadde til informantene (Gullestad, 1996:41). Det gjør at man må være sensitiv overfor deres fremstilling, og huske at de har svært varierende historie i forhold til møtet med det norske, hva gjelder oppholdstid, kvalitet på relasjoner, mengde sosial kontakt, og personlig biografi. Det innebærer også at flyktingene i ulik grad er kjent med norske regler, normer, sosialt liv, og sosiale variasjoner.

Berlia har et relativt høyt antall innbyggere som også er født på andre små steder i Norge. Statistiske rapporter bekrefter også at regionen Oslo og fylkene nær hovedstaden er i særklasse i Norgessammenheng ved at den har flest innbyggere (både relativt og absolutt) fra andre land (Forgaard, 2005, s. 10). Berlia har også en relativt høy andel innvandrere, og innflyttere generelt, bekreftet en av Flyktingeguidens ledere.

Informantene har altså spredte bakgrunner og roller både i fortid og nåtid.

Ved oppstarten av feltarbeidet fikk jeg være med på å danne temagrupper, hvor en eller flere flyktingeguider fikk ansvar for å veilede to eller flere flyktninger. Jeg engasjerte meg da i to grupper. I en av dem var jeg guide for to flyktninger av lik nasjonal opprinnelse, og i den andre gruppen for tre-seks deltakere fra ulike land. Jeg informerte disse om

⁵ Mer etnografiske publikasjoner med Norge som studiefelt er Gullestad, M. (1984) og Vike H. (1991).

forskningsprosjektet etter at de var fordelt i gruppene. Dette var for å sikre deres mulighet til å trekke seg fra informantrollen.

Den omfattende bruken av deltakende observasjon som middel til å utforske, mener jeg er en styrke ved studiet. I følge Holy og Stuchlic gir den deltakende observasjonen tilgang til informasjon som informantene ikke er like tilbøyelige til å gi i en mer kunstig situasjon.

Samtidig er det en misforståelse å tro at man kan studere handlinger uten å ta i betraktning hvilke konsepter og idéer informantene har rundt det. Derfor overlapper handlinger og begreper hverandre, og studiet av relasjonen mellom dem må balanseres (Holy og Stuchlic, 1983). Ortner hevder at antropologens lokasjon "on the ground" gjør det mulig å se aktører som aktive, altså se hva individer gjør, og hvilken rolle de selv spiller i sine liv, heller enn å kun fokusere på systemet de opererer innenfor (Ortner, 1984:143).

Feltarbeid som innebærer deltakelse og observasjon i varierende grader over lengre tid, gir en dypere innsikt, siden man åpner seg for overraskelser underveis. Slik kommer informantenes mening bedre frem.

I temagruppen introduserte guiden Per meg for Srajidin slik: "... hun vil studere fremmede mennesker, sånne som deg!" Jeg ble overrumplet av denne introduksjonen, fordi det var viktig for meg å ikke fremstå som en representant for diskursen som fremmedgjør flyktninger. Min versjon var mer fokusert på samspillet mellom flyktningene og guidene. Muligheten for å bli sett som en del av nasjonalstatens integreringsagenda var tilstede. Derfor var det viktig å balansere godt mellom å spille rollen som guide, og samtidig observere. Den dynamiske formen for datainnsamling, gjorde det også mulig for informantenes meninger og perspektiver å komme frem. Jeg la derfor særlig vekt på å åpne for flyktingenes initiativ i guiderelasjonene.

Jeg har fått følge informanter over lang tid. Noen har jeg møtt over flere år, andre avgrenset til feltarbeidsperioden som varte seks måneder av 2005. Stedene jeg har møtt informanter har vært spredt fra private leiligheter til steder i byrommet, og i Flyktningeguidens lokaler. I løpet av den lange tiden i Flyktningeguiden har relasjonene til deltakerne vært både mer og mindre formelle. I tillegg har jeg kunnet se informantene i naturlige kontekster. Informantene har også fått økende kjennskap til meg. Siden både deltakelse og observasjon var sentralt, var relasjonene preget av tillit.

Jeg kombinerte min deltakende observasjon med intervjuer. Intervjuene er av kvalitativ type, og det innebærer videre at det ligner mer en uformell samtale, enn en mer strukturert intervjuform. Den ustrukturerte samtaleformen pågikk kontinuerlig i den deltakende observasjonen. Kombinasjonen av disse to har gjort at datamaterialet er samlet inn ved teknikker som innebærer mer og mindre styring av etnografen.

I hovedsak kan vi si at valget om å kombinere disse på tross av ulemper og mangler ved hver metode, rettfærdiggjøres ved at teknikkene gir tilgang til forskjellig type informasjon. I et studie av inventar, kan observasjon være vel så informativt som hva enkelte sier, og i studiet av historien som førte til informantens flukt, er vi prisgitt utsagn i større grad.

En fordel med å bruke intervjuer i forbindelse med deltakende observasjon er at man kan kombinere observasjoner av samhandling i det vanlige miljøet, med informantens uttalelser om egen opplevelse av det, litt utenfor konteksten, hvor informanten kanskje vil føle det tryggere å svare ærlig. For eksempel så jeg det som upassende å stille spørsmål om flyktingens vurdering av Flyktingeguiden i en setting hvor ansatte eller andre deltakere var i nærheten. Hvis vurderingen inneholdt kritikk som informanten ikke ville tilkjennegi offentlig, ville dette kanskje ikke kommet frem i en slik "naturlig" kontekst. De informantene jeg intervjuet, har en bedre språkkunnskap enn de informantene jeg først og fremst observerte deltakende.

De uformelle samtalene innebar at jeg var mer aktiv. Håpet var at situasjonen slik skulle bli mindre "kunstig". Det bidro forhåpentligvis til at flyktingene åpnet seg mer, enn om jeg hadde vært passiv og spilt en mer formell rolle.

Feltarbeidet er et inntak til datainnsamling som byr på gode muligheter for dyp kontakt, tillitsforhold, og varighet i relasjoner, man benytter seg selv som innsamlingsverktøy.

Samtidig har det begrensninger som handler om at man får tilgang til menneskers liv på en usystematisk måte. Med det mener jeg at man ofte lar tilfeldigheter råde i forhold til hvem som velges ut som informanter. Valget av dem kan skje mer eller mindre bevisst, ettersom det er en akkumulerende virksomhet, blant annet avhengig av hvor man er tilgjengelig til hvilken tid. Her virker personligheten og preferansene hos etnografen i stor grad inn.

Å forsøke å skape økt bevissthet om de mange måtene personlige trekk påvirker valg på, kan bedre muligheten til å få oversikt over hvordan de samvirker på innsamlingen av data.

Hensikten med studiet er i større grad å detaljert beskrive, og utforske aspekter ved

informantgruppens tilhørighetsforhold, enn å finne frem til universelle fakta om flyktnings tilhørighet.

I mitt feltarbeid var det utvilsomt sympatier og forhold som medvirket til at informantene kunne bli påvirket av relasjonen mellom meg og informanten. Noen personer av begge kjønn ble spesielle, ikke bare som informanter, men som venner. Styrte dette responsene til et mer positivt bilde, altså var vi utsatt for en ”Polyanna-tendens”? Ja, kvaliteten på relasjonen kan ha virket inn. Jeg vil likevel påstå at informantene turte si meg i mot på tross av, eller kanskje på grunn av relasjonen, fordi den var preget av tillit.

Mennesker har ulike behov for å markere enighet eller forskjellighet. Erfaringen med to av de nærmeste informantene var at vi både før og under feltarbeidet diskuterte saker med klare posisjoneringer i ulike leire. Jeg oppfatter disse likevel som fredselskende og avbalanserte personer som ikke oppfordrer til uenighet om det ikke er oppfattet som nødvendig. Det at de ikke var opptatt av å diskutere for diskusjonens skyld, men likevel ga motargumenter i samtale, styrker opplevelsen av at budskapet var ærlig ment.

Utgangspunktet for studiet av denne spesifikke konteksten som Flyktningeguiden representerer har åpenbart sammenheng med personlige interesser og motivasjoner.

Forskningsverktøyet med sine interesser, motivasjoner og personlige trekk, virker inn på forskningsprosessen. Jeg hadde kun ved min deltakelse formidlet tilslutning til verdiene i Flyktningeguiden. Kombinasjonen av åpenhet for flyktingenes syn, og det vennskapelige i guiderollen, ga tillit til tross for det.

Dobbeltrollen fordret at jeg var forsiktig i etiske spørsmål, blant annet at jeg tok hensyn til kravet om informert samtykke i vitenskapelige studier. Jeg gjorde informantene klar over min hensikt med informasjonen, og at jeg studerte antropologi ved universitetet, samtidig som jeg fortsatt var deltaker i prosjektet. Å være tydelig om at jeg hadde en dobbeltrolle overfor dem jeg var guide for i denne perioden var en etisk nødvendighet. Den vedvarende deltakende observasjonen bidro i stor grad, tror jeg, til å minke de eventuelle ulemper ved at informantene ble fortalt om mine interesser, for i et relativt langt tidsperspektiv, med jevnlig møter, ville deltakerne, som Fangen påpeker, antakelig ignorere eller glemme dette aspektet i større eller mindre grad (Fangen, 2004).

Jeg vurderte situasjonen nøye før jeg begynte å notere under deltakende observasjon, men i temagrupperammen var det ofte naturlig. På enkelte arrangementer noterte jeg da jeg

hadde mulighet til å trekke meg ut i små pauser. Utover dette tok jeg del i skapelsesprosessen av forholdet mellom meg og mine informanter. Selv om jeg var guide, la jeg derfor lite føring på meningen som ble dannet. Min mulighet til å utøve formell makt var som frivillig guide liten, noe som også utjevner ulempene ved å ha den dobbeltrollen jeg hadde.

Feltarbeidet foregikk hovedsakelig i en nabokommune til bostedet mitt. Dette bryter med den klassiske oppfattelsen av at antropologer reiser til fjerne strøk for å observere eksotiske kulturer. Det er mange som har forsvart den positive virkningen distanse har for å kunne se sitt eget samfunn med nye øyne.

Jeg er påvirket av de antropologiske bidragene som synliggjør variasjonene innad i samfunn, og som nyanserer bildet av enkle, forutsigbare kulturer for å peke på mangfoldet innen komplekse samfunn. Narayan (1993) har vist at det ikke nødvendigvis er slik at en ”hjemmeantropolog” kjenner helheten av sitt eget samfunn.

Selv om feltet mitt er geografisk relativt nært mitt oppvekststed på Østlandet, vil jeg argumentere for at mitt studiefelt likevel ikke er så lik den kulturelle rammen jeg er sosialisert inn i. Kulturell annerledeshet er ansett som styrkende for god observasjon og god analyse.

Gjennom komparasjon kan man lettere få øye på de kulturelle føringer som en selv er innvevd i, eller ser som normaliteter (Seeberg, 2003). Siden feltarbeid i eget land ses som mindre ”eksotisk” enn en for eksempel Sør-Østasiatisk destinasjon, forbindes ”hjemmeantropologi” med mindre grad av den nødvendige annerledesheten antropologer bør ha (Frøystad, 2003).

Som et eksempel på et godt feltarbeid i Norge, av en ”innfødt antropolog”, illustrerer Frøystad Gullestads monografi som var lokalisert nær hennes oppvekststed. Eksisterte den nødvendige annerledeshet her? Ja, vil både Frøystad og flere, inkludert meg svare, fordi likheten ikke er så omfattende som den i utgangspunktet kunne virke. I migrasjonsforskningen har flere forsvart hjemvending av antropologi.

På grunn av flyktningenes betingelser kan vi ikke fremstille den samme relasjonen mellom sted og kultur som har vært gjort i monografier tidligere (Fuglerud, 1999:14). Endringer i faglige synsvinkler er knyttet til globale endringer (Tsing, 2002). Derfor behøver vi ikke nødvendigvis å lete etter kulturell annerledeshet på steder som er geografisk langt utenfor vår egen nasjon.

Grensene mellom oss og dem er ikke nødvendigvis knyttet til geografisk nært og fjernt tilholdssted. Grensene som er skapt mellom vår egen nasjon og andre, er konstruerte.

Appadurai kritiserer derfor den antropologien som tidligere har hatt lokalitet som grunn, heller enn figur. Fordelen med en antropologi om produksjon av lokalitet under moderne betingelser, er at vi slipper dikotomiene før og nå, bundet og ubundet, stabil og flytende og lignende, som lokalitet som grunn medførte (Appadurai, 1996:182).

For min del var både nabokommunen og innbyggerne der på forhånd relativt ukjente da jeg først tok kontakt med Prosjektledelsen i Flyktningeguiden. Fordi antropologen i større grad er ukjent for de aspekter av samfunnet hun ikke er del av selv, uansett om det er innenfor nasjonen eller regionen hun studerer, kan personen også være ”borte” i sitt eget samfunn, altså være mer fortrolig med for eksempel et studentmiljø i storbyen, enn med landsbylivet. Da blir spørsmålet ”how ”native” is a native anthropologist?” (Narayan, 1993).

Min opplevelse av identifikasjon med det norske, er også en dimensjon ved meg som datainnsamler/ etnograf. Uten å ha direkte erfaring med opprinnelse i andre land, er det naturlig for meg å kalle meg norsk. Dette er likevel en merkelapp som nasjonalstaten bruker på et bredt spekter av mennesker. Kategoriseringen setter meg begrepsmessig i en felles ramme med andre nordmenn, og de som ikke kaller seg norske vil dermed oppfatte et skille mellom min og ”den andre”s nasjonale identifisering. Når det er sagt, må jeg også understreke at jeg i de situasjonene hvor jeg opplevde at forskjellen ble relevant, forsøkte å unngå merkelapper som peker på nasjon eller etnisk gruppe. Av samme grunn måtte jeg tydeliggjøre, i enkelte situasjoner at jeg ikke var ansatt, men guide og slik sett en av deltakerne; en av dem. Siden rollene mine var komplekse i den grad de var, er det vanskelig å avgjøre hvordan det i helhet virket inn på aktørenes handlinger. Det at fellesspråket var norsk, kunne vært en påskyndelse til å vektlegge utsagn, men observasjon av handlinger var altså også svært sentralt.

Et eksempel på fordelene ved å la overraskelser innvirke på forskningsprosessen mener jeg det følgende er. Som oppvokst i et samfunn hvor jeg i dagligtalen har opplevd bevissthet om nasjonalt definerte grenser, og i enkelte tilfeller en etnosentrisk holdning i forhold til nasjonen Norge, var det nærmest en selvfølge for meg at geografiske grenser influerte på menneskers forståelse av steder og tilhørigheter på en måte som senere fremstår for meg som partikularistisk. Informantene synliggjorde den naiviteten som preget mine forhåndsantakelser om dette. De viste gjennom ord og handlinger at andre konsepter var i sentrum for deres oppfattelse av slike sosiale prosesser. Hvis jeg skal trekke frem en mulig

felles erfaring jeg som etnograf og guide hadde med flyktningene, er det det å ha flyttet og bodd flere steder. Jeg tror at erfaring med forskjellige oppvekststeder, selv om de var relativt lite spredt geografisk, formet mine interesser for å bidra til inklusjon av flyktninger i det norske samfunnet. Det er store forskjeller i min innfødte antropolog-posisjon, og de nybosatte flyktningenes situasjon, men vi har det felles at vi har skiftet bosteder. Likevel er livserfaringene jeg og mine informanter har gjort, svært ulike. Dette kan skape en distanse som i noen tilfeller virker fruktbart på forskningsprosessen. Det å nærme seg et nytt felt uten for mange analytiske begreper på forhånd kan altså være nyttig, fordi man lettere slik kan begripe livsverdener slik de utspiller seg for informantene selv (Wikan, 1991). I et felt hvor flyktninger er sentrale aktører, vil altså både samfunnet påvirkes av det, og den faglige representasjonen gjenspeile et mindre enhetlig forhold mellom aktører og stedet de observeres på. Malkki presenterer et alternativt syn på hva som er det interessante studieobjekt, nemlig de store hendelser, og "communities of memory" i etterkant av dem. (Gupta & Ferguson, 1997:34) Det er dermed et eksempel på geografisk "grenseløse" studier, slik Olwigs studie også er, i betydningen at nasjonalstatlige grenser ikke var bestemmende for avgrensning av nettverket. Malkki tok konsekvensen av behovet for å se nasjonalstaten som en figur, og ikke et selvfølgelig grunnlag for hutuenes nasjonsdannelse. Foucault ga utfordringene for samfunnsvitenskapen i vår tid uttrykk; "The ground seems to be shifting beneath our feet" (Gupta og Ferguson, 1997:26). Jeg vil påstå at tross mitt hjemlig situerte feltarbeid går jeg også i en viss grad på ukjent og skiftende grunn.

Dette studiet vil vise at selv om det kan være skiller mellom flyktningers forestillinger om tilhørighet og den diskursen og de forestillinger de møter, kan andre grenser bidra i å beskrive deres situasjon. Vi vil se heterogene tendenser også innen etablerte kategorier som "vi" og "de", men også felles betingelser de nybosatte flyktningene møter i den norske stat.

Nå har informantene blitt presentert. Guider, flyktninger og koordinators rolle er blitt satt i sammenheng med mine flerfoldige posisjoner i studiefeltet. Dermed har også metodologiske betraktninger, og teoretiske vinkler blitt antydnet. Det er med bakgrunn i dette at jeg nå vil sette en ramme om flyktningenes livssituasjon, og til det har jeg funnet liminalitetsbegrepet relevant som betegnelse på livssituasjonen til de av informantene som er flyktninger eller innvandrere.

Liminalitet; flyktingenes livssituasjon

Når et mål for Norges nybosatte flyktinger er at de skal kjenne seg hjemme i landet, vil jeg først spørre: Hvilke utgangspunkt har de når de skal utvikle tilhørighet til Norge? Har de forutsetninger for å oppleve seg som del av det norske samfunn i kraft av å ha flyktingstatus? Liisa Malkki viser at kategorien ”flykting” vanskelig lar seg kategorisere. De er strukturelt usynlige (Malkki, 1995:7). Victor Turner bruker begrepet liminalitet for å beskrive posisjonen til mennesker som er vanskelige å plassere i forhold til andre grupper i samfunnet. Liminalitet er for Victor Turner: ”...the midpoint of transition in a status-sequence between two positions” (Turner, 1974:237). Flyktingene i mitt prosjekt er i en fase hvor de verken tilhører sin opprinnelige kulturelle identitet eller identifiserer seg helt og holdent som norsk. Kjennetegnet ved ”liminalitets-subjektene” er at de ikke spiller en rolle i verken den forlatte konteksten, eller den konteksten de beveger seg innenfor nå. Deres situasjon er da at de verken er det ene eller det andre, men samtidig er både det ene og det andre, *betwixt and between*, som Turner ville sagt det.

Liminalfasen er en fase mellom et integrert liv i for eksempel Afghanistan og det reintegrerte livet i Norge. En flykting i Berlia kan i teorien ha en relativt stabil identifisering med den burmesiske stat, men etter bosetting i Norge også ha en viss identifisering med det norske samfunnet. I analysen av sine empiriske subjekter, viser Turner hvordan novisene i et overgangsrituale blir satt utenfor samfunnet både i tid og rom. Novisene (Turner, 1996), er verken her eller der, og ”*may even be nowhere*”, som han sier. Dette forandrer deres identifikasjoner. Det som kjennetegner flyktingenes liminalitet er at de er klassifisert verken som den de var klassifisert som, og ikke ennå er blitt kategorisert som den de vil bli klassifisert som. De er rett og slett på vei inn i noe nytt. De blir spurt hvor de kommer fra, men etter år på flukt, og opptil flere år bosatt i Norge, kan de ikke svare at de kommer fra Norge. Hvor de kommer fra, blir et prosjekt for deltakerne i Flyktingeguiden å finne ut av når de i møte med ulike andre blir spurt om det. De er altså inne i en forvirrende fase når det gjelder identifikasjon og tilhørighet.

Van Gennep’s uttrykk ”*rite de passage*” defineres som: ”Rites which accompany every change of place, state, social position and age” (Van Gennep, 1960 i følge Malkki, 1995:6). Den slående likheten til flyktingene i mitt materiale, er at de er satt utenfor sitt fortidige samfunn. De er dermed overført fra et sted til et annet, og fra én sosial posisjon til en status

som nybosatt flyktning. Symbolsk behandles novisene som nyfødte. De er fratatt sin tidligere posisjon, og lever nå i en tilstand av flertydig forvirring (Turner, 1970).

Starten på livet her har en strukturell ambivalens; de er ikke borgere av den opprinnelige nasjon, og ikke anerkjente medlemmer av det nye samfunnet de er kommet til. Liminalitet kan lede inn i inkorporasjonsfasen, hvor individet igjen befinner seg i en relativt stabil tilstand. De har rettigheter som de fleste andre medlemmer av samfunnet, og blir forventet å handle i tråd med de gjeldende normer og etiske standarder i samfunnet (Turner, 1969:94-95).

Ulike kompetanser

Jasmine som ble bosatt i Berlia med sin mann, kom til Norge fra Iran i 2003, og er i begynnelsen av 30 årene. Hun fortalte at egentlig var ønsket å flytte til Australia, for der bor søsteren hennes. Mannen hennes hadde vært i Norge tidligere, og var blitt vant til det skumrende lyset og kulda her. Det endelige valget ble å flytte til en leilighet i en boligbebyggelse sentralt i Berlia. Det var her jeg møtte dem en vinterkveld litt mer enn ett år etter at de hadde blitt kjent med guiden til Jasmine. ”I begynnelsen satt jeg her i den tomme leiligheten. Jeg gråt og trodde ikke jeg skulle bli kjent med noen,” sa Jasmine og trakk på skuldrene. Hun fortalte i en lang og livlig monolog at paret måtte flykte rett etter bryllupet, fordi mennesker i slekten hennes fordømte foreningen av deres ulike religioner i ekteskapet. Siden de trosset dette, ble de forfulgt i hjemlandet. De kunne ikke være i Iran, og lurte på det tidspunktet på hvor de skulle bosette seg sammen. De visste da at de ikke kunne bo der de nå var, men ikke hvor de så ville etablere seg. De var altså både situert i Iran, og billedlig situert i et annet land. Samtidig var de ikke velkomne i Iran og hadde heller ikke noe nytt sted å bosette seg ennå.

Mens Jasmine fortalte satt mannen ved siden av henne og sendte korte, undersøkende blikk på kona. Jeg lyttet stilltiende, med små nikk og smil mens hun kom med humørfylte digresjoner om andre nordmenns reaksjoner på det hun nå fortalte oss.

Det å bosette seg i Berlia hadde medført en begynnende overgang og tilpasning til nye kulturelle kompetanser. Møtet med den nye konteksten var vanskelig. Det så ut til at forutsetningene for en rask integrering var fjerne. Likevel, omtrent to år etter denne innflyttingen var Jasmine og mannen positivt innstilt til å både lære mer om norske forhold, og å formidle sine kulturelle bidrag.

Møtet med guiden, Åse, hadde gjort håndteringen av livet i Norge lettere. Gjennom henne hadde hun hørt om flere nordmenns roller i sine nabolag, og sett hvordan nære relasjoner kunne skapes tross svak kontakt naboer imellom. Åse hadde inkludert Jasmine og mannen i sitt selskapsnettverk, og i et flyktning-guide forhold. Jasmine hadde til og med blitt introdusert for norske matlagingsstradisjoner. Da jeg kom på besøk, var det imidlertid iransk mat som ble servert. Etter å ha gått fra det overfylte middagsbordet, med lam- og kyllingretter mildt krydret av hensyn til gjestene, satte vi oss i sofaseksjonen.

Mens jeg var på besøk fortalte ekteparet om norske matretter de hadde spist hos guiden. De prøvde seg frem med navn på retter som fårikål, kjøttkaker, og reinsdyrkjøtt. Spesielt falt mannen for de norske rettene, fortalte hun, mens han nikkete bekræftende. Senere sa Jasmine: ”Dere nordmenn vil sikkert ha iransk mat når dere kommer på besøk, men vi liker å spise norsk mat hos guiden vår”.

Ekteparet er da fortrolig med mattradisjoner de er blitt kjent med i to, for dem atskilte sosiale rom, Norge og Iran. Mattradisjoner er et uttrykk for deres opphavskultur i deres bilde, og når Jasmine sier ”dere nordmenn” viser hun at selv om hun foretrekker å spise norsk mat hos nordmenn, er det ikke så sentralt i hennes liv, at hun vil lage det til gjestene sine. Hun identifiserer seg ikke med norske kjøkkentradisjoner. I denne fasen er det altså både iransk og norsk mat som appellerer, men samtidig verken bare iransk eller bare norsk mat. Antakelsen om at nordmenn ønsker å få en smakebit av Iran hos dem, fryser til en viss grad fast det essensielt iranske ved deres sosiale roller i Norge, selv om det er i denne konteksten de ser fremtiden for seg.

Det å servere iransk mat til norske gjester er en måte å formidle hvilken kulturell kontekst hun kommer fra på. Jasmine fortalte senere at for henne og ektemannen ble det nærmest unaturlig å være sammen med andre iranere etter å ha levd i Norge en stund. Hun mente det var fordi de hadde fått nye vaner. Tilpasningen til norske vaner hadde altså skapt en redefinering av meningsfulle sosiale sammenhenger for ekteparet. Jasmine og mannen opplever at deres normer er annerledes enn de norske. Hun forteller om at normen mot å spille høy musikk har fått konsekvenser for deres praksis i Norge. ”I Iran spilte vi høy musikk, men her må man ta hensyn” sa hun. Bare når de er på fjellet kan hun bråke. Hun fortalte om et eksempel hvor Annie hadde tatt dem med på fjellet i Midt Norge, hvor de bodde i hytte. Det var langt fra andre, et øde sted. ”Der satte vi i gang med å rope”, lo Jasmine. På tross av at enkelte normer

var blitt forstått og akseptert, bevarte Jasmine og mannen iranske tradisjoner. Det å feire jul, var for eksempel ikke en del av deres praksis.

Etter lengre tid i et guideforhold var Jasmine samtidig på dypere plan kjent med elementer av den norske hverdagsvirkeligheten. Jasmine er altså gradvis i ferd med å skape tilhørighet til et nytt samfunn, og dermed på vei inn i en begynnende reintegreringsfase. Normer hun lærer om i Norge blir del av hennes praksis. Samtidig beholder hun tradisjoner fra sitt opprinnelige samfunn. Hennes identifikasjoner flyter mellom lengsel etter et sted hun ikke er, og tilstedeværelse i et samfunn hun danner nye møtepunkter i.

Hvem er jeg? Forhandlinger i overgangsfasen

En ung jente, Justine, begynte etter ca 6 år i Norge på en sykepleierutdanning. En kald januar dag møtte hun meg på biblioteket, presis klokken fem om ettermiddagen. Hun smilte gjenkjennende da hun så meg, selv om det var lang tid siden vi hadde sett hverandre på et arrangement et annet sted i Berlia. Hun opprettholder fortolkningen av den første tiden i et nytt land som en overgangsfase, uten ståsted verken her eller der. Hun uttrykker det slik: ”Det er vanskelig å ha ett ben her og ett ben der. Jeg lever slik samfunnet synes jeg er, men man glemmer ikke den man var... Hvis jeg blir nektet å få den nye identiteten, kan det oppstå masse konsekvenser.. Jeg vet ikke... Fordi jeg har bena mine her, skal jeg leve som normalt”. Ansiktsuttrykket var forandret fra smil til alvor da hun sa dette.

Justine har fått en guide som ligner henne i alder og interesser, og samtidig opprettholder hun kontakten med venner i hjemlandet gjennom timeslange telefonsamtaler jevnlig. Hun har bodd med storfamilien i Berlia inntil noen måneder før feltarbeidet, da hun flyttet til et annet sted i kommunen. Da jeg spurte hvilke mennesker hun ville være sammen med hvis hun kunne velge, reflekterte hun skillet mellom nordmenn og andre som bor i Norge. Hun hadde ikke begge ben innenfor fellesskapet av nordmenn. Det kan her se ut som om Justine overtar det hun ser som den ”normale” definisjonen av tilhørighet og identifikasjon.

Kategorisering av oss og dem gjenspeiles i menneskers oppfatninger generelt. Selv om forståelse av både liminalfase og mangfold av kulturer innebærer en forenkende kategorisering, må vi ta med i betraktning at det å ikke kategorisere, det vil si, ikke sette opp noen grenser, er forstyrrende for mennesker, siden vi da vil oppleve verden som et kaos (Douglas, 1966). Selv om det er en motstand mot å bli satt utenfor, reflekteres likevel denne posisjonen i noen flyktningers selvtilskrivelse, slik vi ser her. Turner viser også at for

mennesker som ikke har opplevd en lignende overgang som liminalsubjektene har, ses disse som forurensende elementer.

Mennesker trenger altså å skape orden, men det utelukker ikke at de kan finne den på ulike måter, eller ved hjelp av ulike kategorier. Derfor er det bemerkelsesverdig at den unge sykepleierstudenten fra Sentralafrika overtar tolkningen hun har blitt møtt med i Norge. Det understreker Justines ”usynlige” status i liminalfasen. Hun er verken selvstendig representant for sin opphavskultur, eller ubestridt representant for det sosiale rommet hun bebor nå. Dette samstemmer ikke med bildet av det norske. Det ”normale” er å ha en enhetlig tilhørighet innen Norges territorium. Essensen i det tillater ikke (foreløpig) elementer og tilhørigheter til andre territorier. Hennes stemme har ikke overbevisningsmakt, så lenge hun representerer både flere identifikasjoner, og mangel på tilhørighet til hver av dem. Hun ser seg selv derfor som annerledes, lik de som kategoriserer henne som ”en annen”.

Justine sa selvironisk at hun hadde forsøkt å gå på ski tre ganger, men klarte det ikke, slik hun tolker det. Hun fortalte om opplevelsen med ski som peker i alle retninger, og at hun falt mer enn hun sto på skiene. ”Ja, ja, det skader ikke å være norsk!” utbryter hun. Selv om hun her viser at norsk væremåte har dype røtter i vaner og læring, karikeres her bildet av den typiske nordmann som er ”født med ski på beina”.

En antropolog som selv har erfart eksiltilværelsen refererer i sin bok til habitus-begrepet av Bourdieu. Det kan vise flyktingenes forhold til de kulturelle normer og vaner de har forlatt; de er kroppsliggjorte, og i en viss grad ubevisst tillagt hverdagsaktivitetene (Ghorashi, 2003). Å gå på ski, som om man var født med ski på beina, er ikke del av Justines praksis. Ved å gi dette eksempelet understreker hun at kulturelt verdsatte praksiser er knyttet til relativt stabile vaner. Det har som konsekvens at hun ikke kan tilskrive seg norskhet, uten å ha del i disse relativt stabile kulturelle kapasitetene.

Å bli norsk

Det å leve over flere år i Norge, delta i sosiale kontekster med innfødte nordmenn, og i utdanningsinstitusjoner, uten å få anerkjennelse for den gryende tilhørigheten til den nye konteksten, er en del av livssituasjonen til både Jasmine og Justine. Det kan se ut som om Justine etter sin deltakelse i Flyktningeguiden åpner for muligheten til etter hvert å bli identifisert med det norske samfunn, selv om hun ikke er oppvokst her. Som bosatt i en årrekke, har hun jo tilegnet seg konvensjoner og kompetanser i nye sosiale kontekster her.

Justine observerer at nordmenn i større grad enn hun er vant til prioriterer kontakt med barndomsvenner fremfor andre venner. Det har hun lært i møte med guidens nettverk. Det er imidlertid umulig for henne å tilpasse seg denne verdien i den norske konteksten, fordi hennes barndomstid eksisterte i Afrika.

Hvem kan nå gi henne rom for ny tilhørighet? I opprinnelseslandet er det vanlig å se på fremmede man møter for eksempel på bussholdeplassen som venner, ettersom man i mye større grad snakker med ukjente, enn man gjør her i Norge. I Norge har hun observert at det ikke er naturlig å hilse på fremmede på gaten. Møtet med guiden Britt som nå er blitt en fortrolig venninne, er den sterkeste tilknytningen hun synes å ha i det norske samfunnet. For mange virket det som om det å være borte fra det stedet de kommer fra, men oppleve å ikke få aksept som ny innbygger i Norge var et hinder for en prosess av reintegrering. Det å ha ett ben her og ett ben der, utfordrer. Uten å ha dypt nedfelte kulturelle vaner fra den nye konteksten, men ha en delt forbindelse til flere rom, identifiseres Justine ikke på samme måte som majoriteten i samfunnet. Å være i en liminalfase innebærer dermed å forstå og ha del i flere kontekster, men også å være utenfor, ekskludert fra begge kontekstene.

Diversitet flyktninger i mellom

I det som i Turners begrep er liminalfasen (Turner, 1970), blir novisene fulgt opp av eldre menn med sosiale posisjoner i samfunnet. Det utvikler seg ofte et godt og nært forhold mellom denne ”instruktøren” og novisen som er tilsidesatt fra samfunnets vante rammer. Her kommer parallellen mellom Turners instruktører og flyktingenes medmennesker til syne, gjennom veiledning fra flyktninger fra samme opprinnelsesland, som har lengre erfaring i Norge. Mannen til Jasmine kan ha representert en slik støtte som et litt mer erfarent menneske er. Han hadde allerede møtt noen av utfordringene som ny i Norge, og hadde erfaringer å dele. Samtidig som han hadde en flertydig posisjon siden han også var flyktning, hadde han et visst autoritetsforhold overfor sin kone. Da kona skulle svare på spørsmål fra meg, henvendte hun seg til mannen først.

En eldre mann som sørget for to unge burmesiske gutter er et annet eksempel på en person som støttet flyktingene i den første forvirrende fasen. En gruppe yngre gutter som flyktet samtidig fra Burma, via Malaysia hvor de møttes, beskrev ankomsten en dag. De første 7-8 ukene i ankomstlandet var de veldig usikre. De var overlatt til seg selv og hadde ikke mobiltelefoner slik at de kunne holde kontakten med hverandre. De ble bosatt direkte i

kommunale leiligheter. Jonathan hadde reist et par uker tidligere enn de andre fra Malaysia, til Norge, og hadde ikke kontakt med noen, inntil en eldre burmesisk mann hadde forbarmet seg over ham og brakt ham i kontakt med andre med samme morsmål.

”Tenk!” oppfordret han en dag, ”Tenk å ikke snakke med noen! I flere uker levde jeg sånn.”

Da han snakket om den første tiden i Norge formidlet han sårbarheten han opplevde ved lutende skuldre og slapp mine, med blikket festet til den grå bordplaten. Isolasjon og tristhet hadde tydeligvis preget den første tiden i Berlia.

Bryan, som hadde kommet noen uker tidligere enn Jonathan, fortalte med stor iver at han ikke kunne takke denne mannen nok, for all hjelpen han hadde gitt, fra det å vise ham hvordan han kunne bruke kollektivtrafikk, kjøpe billetter, lage mat og til å få kontakt med Jonathan og andre kamerater fra den lange reisen og hjemlandet. Alle disse aspektene var ukjente for ham da han bosatte seg i Berlia kommune. Typisk for disse medmenneskene er det at de selv har gjennomlevd overgangen til et nytt samfunns premisser, og har kanskje tilnærmet de samme forutsetninger å møte det nye med. Dermed skiller de seg fra rollen Turners instruktører har overfor novisene i overgangsritualet.

Til en viss grad er mannen til Jasmine, og hjelperen til Bryan og Jonathan også utenfor det norske samfunnet. I tillegg er det ikke gitt at flyktingenes følgesvenner selv hadde hatt medhjelpere i deres første fase i Norge. I ambivalensen som kjennetegner overgangsfasen, trengte de unge guttene noen som kunne hjelpe dem i deres identifikasjonsprosess, med å finne svar på hvem de kan identifisere seg med. Altså er det ikke bare et spørsmål om ”hvor kommer jeg fra?”, men også en undring over hvilke grupper man vil tilhøre, etter flukten fra stedet man kommer fra. Enkelte kan altså støtte seg på erfaringer fra uformelle medhjelpere eller ”instruktører”, mens andre kun møter representanter fra det offentlige når de først ankommer Norge.

Å komme til Norge med familie

Mennesker i liminalfasen erfarer livssituasjonen annerledes avhengig av alder, og om de kommer til et nytt land alene, eller med familie. En uigursk familiemann, Srajidin hadde tatt med seg kone og sønn til Berlia, kort tid før jeg møtte ham i Flyktningeguiden. I løpet av en vanlig uke møter novisene skiftende rettigheter og plikter, sier Turner (Turner, 1996). Det gjelder mine informanter også. Srajidin står til ansvar for sin families økonomiske gevinst, mens han i tillegg møter krav om å heve sin formelle kompetanse i norsk språk og

samfunnsliv. Han har ansvar både overfor den nye staten, og overfor den familien han brakte med seg fra sitt opprinnelsesland. Han møter motstridende ønsker fra mennesker han har en familierolle overfor, og overfor nye mennesker han nå tilbringer hverdagen med. Flyktninger som har daglig kontakt med familie fra hjemlandet, har sannsynligvis nærmere bånd til opphavslandet enn de som har større mulighet til kontakt med innfødte nordmenn. Det er litt i strid med tolkningen Turner har av sine noviser, når han sier de er redusert til en "uniform condition" (Turner, 1970:516). Selv om det er forskjeller i flyktingenes relasjoner og roller, er flyktingene begrenset av den felles livssituasjonen de har i liminalfasen. Men med familie i vertslandet er det også muligheter. Siluk, som hadde to små barn opplevde det. Med familieforpliktelser følger det også tilgang til arenaer hvor man møter mennesker i samme livssituasjon. Gjennom hverdags erfaringene med å bringe barna til barnehagen og skolefritidsordningen (SFO), hadde Siluk fått en idé om å søke jobb i nabolaget, hvor SFO holdt til. Dette mente han var ypperlig, fordi ved å jobbe der ville han både tjene penger og få mer tid sammen med familien.

Det å ha familie viste seg for både guider og flyktninger å gi mulighet til flere bekjentskaper. Enkelte guider formidler at barna deres lettere skaper kontakt på tvers av språklige barrierer, og at det ble lettere å bli kjent med flyktingen fordi barnet allerede var i lek og samspill med barnet til flyktingen.

Å komme til Norge alene som ung

Enkelte av flyktingene har ikke familie med til Norge, men kom som enslige mindreårige asylsøkere. Disse flyktingene er definert som: " ...de som er under 18 år og er separert fra begge foreldre og ikke er under omsorg fra en voksen..." (Engebrigtsen, 2002:26). I kraft av det har de en litt annerledes stilling enn de som har familiemedlemmer med seg. Dette får følger for livet i Norge. Noen har økonomiske forpliktelser til familien i hjemlandet, noe som gjør at de også har en annen situasjon enn flyktninger som er fristilt på den måten. Enslige mindreårige asylsøkere får ofte opphold på humanitært grunnlag, noe som betyr at de har færre rettigheter enn mennesker med juridisk flyktingstatus. De kan søke om å bli gjenforent med sin familie i Norge, men mangler retten til det (Engebrigtsen, 2002).

Jeg snakket mye med min 24 år gamle tamilske informant. Chandran hadde ankommet Berlia alene som 17 åring. Han hadde først blitt bosatt i en stor leilighet i Berlia sammen med tre kamerater. Han ble med i Flyktingeguiden omtrent ett år etter ankomst. Det markerte en

tilnærming til et liv i Norge. Stuen han den gang bodde i, var innredet med spisebord og stoler, en sofaseksjon og et stort tv-bord fylt av indiske filmer både fra Indias filmmekka, Bollywood og fra Tamil Nadu sørøst i India hvor de snakker tamilsk. På en hylle i stuen sto flere dekorgjenstander, blant annet rød, grønn og blåmalte porselensfigurer og innrammede bilder av en representant fra LTTE ("Liberation Tigers of Tamil Eelam"). Mens jeg var på besøk snakket kameratene tamilsk til Chandran, og han svarte på morsmålet tilbake. Fire år etter dette sto vi i hans nye hybel og strøk bokstavmerker på russedressen hans.

Pyntgjenstandene var byttet ut med tekniske gjenstander i en enkel innredning. Han ga sterkt uttrykk for at det å ha bodd alene, etter en tid i bofellesskap med andre tamilske unge gutter, hadde vært nyttig. "Jeg hadde ikke lært så mye hvis jeg bodde med dem", sa han. Han mente også at kontakten han hadde med naboen delvis hadde sin årsak i at Chandran bodde alene den første tiden.

En kveld reflekterte Chandran over sin integreringsprosess sammen med meg på en urban kafé i nærheten av arbeidsstedet hans. Siden han bosatte seg i et nabolag i Norge, var det lettere å bli integrert blant nordmenn. Han definerer Norge som lokalsamfunnet, men avgrenser nabolaget til to småsteder innen Berlia, det nære området som omfatter en rekkehusbebyggelse med noen eneboliger, bensinstasjon og en fotballbane, og i tillegg Storvik, sentrum av Berlia. I tillegg til at alderen var lav og at han kom alene hit, var det å flytte til en egen hybel et annet sted i Berlia noe som økte muligheten for kontakt med nordmenn, mener han. I motsetning til Srajidin, var ikke Chandran etablert, verken med familie, yrke eller utdanning. I kraft av hans unge alder, var han kanskje i starten av identitetsdannelsesprosessen på den tiden han flyktet. Det kan ha gitt ham et annet utgangspunkt for integreringen i Norge. Han vektla de mulighetene som lå i å bo alene, for å bli kjent med mennesker på det nye stedet. Selv om han også opplevde kaos i separasjonen fra sitt hjemland, vil han gjennom muligheten til å bo alene, ha andre muligheter til å bli kjent med innfødte nordmenn, enn flyktninger som bor sammen med familiemedlemmer, eller venner fra hjemlandet.

Da jeg snakket med Chandran 6 år etter ankomst og bosetting i Berlia kommune, fortalte han om egne betraktninger rundt sin norskhet. Flukten hadde skjedd plutselig etter at konflikten mellom tamiler og singhalesere hadde steget i intensitet på Sri Lanka, og det var fare for at han skulle bli sendt ut i krigen som barnesoldat. Han sier at man kan ikke vente at han blir

norsk, men han har 75 % av tankene sine i Norge. Han mener dette har årsak i at han ikke bor sammen med egen familie fra hjemlandet. Tankene går til begge land, men for tiden er han plassert i Norge, og sier ”Jeg tilhører mest norsk”. Han tilhører i stor grad Norge, hvor han lever i nåtiden. Likevel har han som aktør mulighet til å modifisere det, og uttrykke tilhørighet også til det landet han vokste opp i. Denne ambivalensen ser vi i hans responser.

Chandran var ofte med på fellesarrangementer i Flyktningeguidens regi. ”Det er gangveien til integrering”, sier han om Flyktningeguiden. Det kan virke som om denne gangveien verken har vært eller er rettlinjert og bred. Ordet gangvei betoner også en liten vei som man går sakte frem på, og som ikke er egnet for rask ferd fra det ene til det andre. Måten Chandran beskrev Flyktningeguiden på, vitner om at han ser det som en prosess, og en prosess krever alltid tid. Det modifiserer muligens forventningene om at en ung flyktning vil identifisere seg med det nye samfunnet på kort tid. Likevel kan måten enslige mindreårige flyktninger danner relasjoner på, og altså hvordan de får tilhørighet, variere. Integrering er en vei han går på, noen ganger sammen med en guide, noen ganger i fellesskap med andre tamiler som har organisert en fritidsklubb i storbyen. Klubben fikk han høre om av kameratene han hang sammen med i begynnelsen, men den er ikke like populær som norske fritidsklubber, har han observert. Muligheten til å delta i det mangfoldige miljøet i Flyktningeguiden, og å møte nordmenn i skole- og jobbsammenheng, er høyt verdsatt hos ham.

Som enslig og ung flyktning har Chandran hatt interesse av, og mulighet til å fokusere på ”gangveien” inn i det norske samfunnet. Han har gått den på egne ben, og i følge med nye mennesker. Gradvis gjorde tilgangen på arenaer der nordmenn treffes, at norske fellesskap fikk høy prioritet i ungdomslivet hans. Chandran tydeliggjør at han som flyktning manglet en trygg tilværelse i sitt opphavsland. En samhandlingsobservasjon illustrerer dette. Det var 17. mai. Chandran sto foran en scene i en park og hadde nettopp fått kontakt med en dame han ble introdusert for. Hun antok at det måtte være vanskelig å komme til Norge. Mens personen ved siden av ham malte bildet av hans livssituasjon nå, svarte han: ”Nei, det var bra. For i Sri Lanka, følte det som å være i fengsel.” Det nye bekjentskapet ga Chandran en følelse av sympati med det å være i overgangsfasen, på norsk jord, men ikke helt norsk. Likevel var denne tilstanden tryggere og friere enn livssituasjonen forut for denne.

Chandran og mange andre nybosatte flyktninger har et relativt lite håp om å få returnere ”hjem”. Dette har både sammenheng med at deres opprinnelige samfunn også er i endring

mens de er borte, og at frykten for konsekvensene av å returnere holder dem tilbake. Slik sett har liminalfasen implisitte løfter om å føre flyktningene inn i en ny tilstand.

Liminalitet og grenser

Et problem med liminalitetsbegrepet handler om at hvis flyktningene ikke integreres inn i det norske samfunnet, finnes det ikke en ny tilstand eller et nytt stadie å gå over til. Blir det da meningsfullt å kalle for eksempel Chandrans livsverden for en liminalfase, hvis det ikke innebærer at han er på vei inn i en kvalitativt annen tilstand enn den han er i? Informantene har valgt å delta i et prosjekt som skal bidra til deres integrering i lokalsamfunnet. De deler kanskje en oppfatning de er blitt møtt med, om at det å ikke tilhøre en norsk eller en annen ramme for identifikasjon er unaturlig og nesten mistenkelig og abnormt. Flukten er en del av historien deres, men dette er ikke den vanligste erfaringen for bofaste nordmenn. Derfor er det å identifisere seg med flere land og steder merkelig for de innfødte. I virkelighetsbildene til aktørene, og fra statlig hold er overgangen til nettopp en norsk tilhørighet ønskelig. Derfor kan vi gå ut i fra at de offentlige myndigheter mener det er mulig. Det kan da bety en overgang fra et liv i identifikasjon med det som ikke er norsk, til en tilhørighet til ”det norske”. Eller innebærer det en annen form for tilhørighet? Hvis vi retter blikket den motsatte veien, og ser liminalfasen i forhold til pre-fluktfasen, ser vi at følelsen av tilhørighet er annerledes i overgangen.

Jasmine var en av de direkte overførte flyktningene. Hun kom fra sin hjemby og ble bosatt i Berlia, uten en mellomstasjon. I hjembyen opplevde hun å høre til et samfunn, et land. Her var familien, vennene og slekten hennes bosatt. Etter flukten identifiserte hun seg fremdeles med dette samfunnet, men hun var utenfor det. Sakte begynte andre steder å bli del av hennes liv, og tilhørigheten fikk nye forankringer. Hun identifiserte seg på en annen måte med sitt hjemland når hun ikke var der, men var på vei til å skape nye tilhørigheter.

Tilsynelatende kan liminalitet være et paradoks dersom det er en teori om grenser uten begrensninger. Altså hvis for eksempel Bryan ikke kan identifisere seg med det norske noen gang, vil ”overgang” i seg selv være en misvisende betegnelse. Det samme gjelder hvis Jasmine ikke ville åpne seg for et nytt samfunn, og nye steder enn det hun i utgangspunktet tenkte var ”hjemme”. Liminalitet åpner for en endring i grader av tilhørighet, men samtidig må endringene foregå i relasjon til gitte grenser og kategorier.

Gjennom datamaterialet blir diskusjoner om det å bli norsk relevant. Flyktningene blir i møtene med innfødte ledet til å stille seg spørsmålet: ”Hvor kommer jeg fra?”, men de er i utgangspunktet særlig opptatt av spørsmål som: ”Hvem er jeg, og hvem kan jeg identifisere meg med?” Mens bofaste nordmenn vil bli kjent med flyktingenes tilhørigheter i fortiden, er flyktingenes egne interesser fokusert i en annen retning. De vil finne svar på hvilke fellesskap de kan høre til i fremtiden. Mitt inntrykk er, ut fra de forskjellige livshistoriene, at flyktningene både har ulike veier og mål. De finner kanskje nye kategorier for hva de tilhører innen rammen av norsk tilhørighet. Det å føle seg hjemme her, kan innebære ulike identifiseringer. Overgangen avhenger ikke kun av deres egne krefter og valg. Empirien åpner for at de har en foreløpig posisjon mellom to avgrensede tilhørigheter, og samtidig ingen enkel identifikasjon med noen av dem.

Flyktingenes livssituasjon er preget av liminalitet, og de har ikke opplevd å bli inkorporert i det nye samfunnet. Den liminale fasen mine informanter befinner seg i, bærer forventninger om at de etter hvert skal følge normene og standardene i det nye samfunnet. Likevel, som følgende kapitler vil utdype, ser det ut til at flyktningene lever i en vedvarende overgangsfase. Deres identifiseringer og tilhørighet er ikke stabil, men veksler mellom det forlatte samfunn, og det nye samfunnet. Formelt har de imidlertid mulighet til å få tilskrevet norsk statsborgerskap etter en tid i Norge.

Formelle implikasjoner av liminalitet

Når flyktningene får norsk statsborgerskap, får de like rettigheter som andre medlemmer av staten Norge. Norges myndigheter vil ikke gi immigranter mer enn ett statsborgerskap⁶. Den svenske staten gir åpning for dobbelt statsborgerskap. (Brochmann m.fl. 2002) Regelen Chandran fortalte om, sier at de som har bodd i Norge og hatt oppholdstillatelse eller har bodd i Norge i minst 7 år, kan søke om norsk pass. Da kan de reise internasjonalt uten risiko for problemer med retur til mottakslandet de er kommet til som flyktninger. Visumplikt og andre hindringer som byråkratiet nedfeller, gjør at for eksempel Chandran ikke besøkte foreldrene på Sri Lanka fra det året han kom til Norge, og til han var 24 år. Etter at Chandran hadde

⁶ Grete Brochmann nevner noen unntak fra regelen om statsborgerskap. Det er et politisk aktuelt tema hvorvidt immigranter skal få beholde sitt statsborgerskap og motta et i tillegg når de tilfredsstillt kravene til norsk pass. Det er blitt anbefalt at dobbelt statsborgerskap skal benyttes også i Norge, i følge Brochmann, 2002:70.

besøkt Sri Lanka, hadde jeg spurt diskret om han ville søke norsk statsborgerskap nå, siden han hadde bodd i Norge i syv år. Chandran hadde god oversikt over reglene, og var bevandret i saksbehandlingstider. Det var altså noe han hadde skaffet informasjon om. Han sa det kan ta opptil ett år å få passet etter at man har søkt. Hvis man søker for tidlig, og får avslag, må man vente enda lenger med å søke igjen.

Noen få måneder senere satt vi rundt et kafébord da Chandran overrasket meg ved å utbryte spøkefullt: ”Jeg er blitt norsk! ... Jeg har fått pass.” Han var også selv overrasket over at det hadde tatt så kort tid å ordne dette. Likevel var det med litt vemodig stemme han fortalte at han hadde fått et ugyldighetsstempel på sitt tamilske pass. ”Det er ikke lov å ha to pass, vet du”, sa han.

To aspekter gjorde at jeg tolket det til at Chandran ikke tillot seg den hele og fulle autoritet til å kalle seg for en nordmann, selv om han har fått formelt medlemskap i befolkningen. Utsagnet ”Jeg er blitt norsk” ble uttrykt i en ironisk tone, og før episoden på kaféen hadde han sagt: ”Selv om jeg har norsk pass, er jeg ikke norsk”. Han vet nå at i forhold til staten har han felles rettigheter med nordmenn generelt. Likevel formidlet han et ambivalent forhold til distanseringen fra Sri Lanka. Chandran var også en av de som engasjerte seg relativt ofte i Flyktningeguidens aktiviteter over en lang periode.

Chandran er også interessert i å reise, enten for å besøke venner han har møtt gjennom utvekslingsuken på skolen, eller slektninger i andre europeiske land.

En fordel ved å ha norsk pass, er at man slipper lange søknadsprosesser for å få visum⁷.

Srajidin og kona fra den Uigurske bosetning i Kina, fryktet at de ved en eventuell utreise ville risikere tap av flyktningstatus i Norge. Brev og telefonsamtaler ga dem mulighet til å bevare kontakten med foreldrene i Kina.

Det å få norsk pass, ga hovedinformanten Chandran en tro på at han var akseptert som norsk stasborger. Det innebærer likestilling med andre statsborgere i forhold til formelle rettigheter. Han har fått tilskrevet en slags tilhørighet til det norske statsapparatet, av myndighetene. Dette kan være et nytt steg på ”gangveien til integrering”, som han sier. Han har fått en formell tilknytning til den nasjonale konteksten som andre innfødte nordmenn har, men er denne typen tilhørighet egentlig den han vil ha? Er han åpen for nasjonalstatens måte å regne ham

⁷ Ved innreise til en hel rekke land må man som flyktning søke visum (Brochmann, 2002:71). Da Chandran reiste sammen med skoleklassen var han den eneste i klassen som måtte søke om visum fordi han den gang hadde pass fra Sri Lanka.

som medlem? Dette vil jeg belyse gjennom fortellingen om en læringsprosess jeg selv var med i, som deltakende observatør.

En overraskelse

I temagruppen hvor jeg delte rollen som guide med Per, en mann som har bodd i Berlia over lang tid, ønsket vi å åpne for flyktingenes egne interesser i forhold til hva vi skulle gjøre og hvor vi skulle møtes. Temagruppene var en mer intensiv guideprosess enn guiding i dyader. Tre voksne menn, Suleiemann, Srajidin og Amir var de første deltakerne i temagruppen. Det viste seg gang på gang gjennom de første møtene at spørsmål og oppfordring om å foreslå hvor vi skulle møtes neste gang, ikke ga respons i form av forslag fra deltakerne. Det var muligens en naiv forestilling at flyktingene ville bestemme selv, eller i denne fasen var godt nok kjent eller trygge nok til å nettopp foreslå eller avgjøre hva vi skulle gjøre. Det kan overføres til kunnskapen om liminalfasen flyktingene var i som nye både i norsk kulturell kontekst, og i en temagruppe med norske deltakere, eller guider. Noen oppfatter guider som ledere, selv om det blir understreket at det skal være en relasjon bygget på gjensidighet, og de hierarkiske relasjonene ikke er etablert på forhånd eller tydeliggjort på noen måte.

Den usikkerheten medlemmene viste er kanskje typisk for mellomfasen, siden forvirring og sårbarhet preger den. Hvis man er utenfor sin vante kontekst og normale grenser er overtrådt, er man kanskje lydhør overfor andres definisjon av situasjonen? Det kunne virke som om flyktingene helst ville ha forslag til aktiviteter og steder av oss som guider. De kunne si: ”Dere vet hva vi skal gjøre”. Det at flyktingene var nyankomne, også relativt i forhold til andre deltakere i prosjektet, kan være grunner til unnvikelsen av forslag. Når liminalitet innebærer en forvirring av posisjon og rolle, kan det ha blitt reflektert i nettopp denne erfaringen, av at det var svært få forslag som ble gitt fra flyktingenes side. Det kan også være at andre tolkninger er like plausible. Blant annet kan graden av den språklige forståelsen ha vært årsaken til at de fleste ristet på hodet, unntak, eller sa ”Jeg vet ikke”, da de ble spurt om forslag. Likevel var det spesielt i forhold til akkurat spørsmålet om hvor vi skulle være, at deltakerne spilte en passiv rolle.

Språklige barrierer hindret oss ikke fra å ha samtaler om andre problemstillinger eller fenomener. En tolkning kan også være at flyktingene som i dette tilfellet opprinnelig var fra Afghanistan, Kina og Kosovo, ikke forsto hvilken rolle sted kunne ha, i den aktuelle situasjonen. Kanskje deres egentlige ønske var oppnådd ved å ha to norsktalende,

”representanter for det norske samfunnet” i deres øyne, rundt et bord, med en kaffekopp og en uformell atmosfære i det rommet vi nå en gang var samlet?

Suleiemann, Srajidin og Amir viste stort engasjement i samtalen når det gjaldt tema de selv brakte på bane. De viste interesse for å snakke om familieforhold og forskjellige eksistensielle og kulturelle spørsmål. De hadde ønske om et sosialt fellesskap.

Jeg antyder at flyktningene ikke hadde spesielle behov for å utforske bestemte steder i lokalsamfunnet, eller å bli kjent med de fysiske omgivelsene, men allerede hadde oppnådd et mål ved å møte noen som ønsket uformell kontakt med dem. Det spilte ingen rolle for dem om vi i temagruppen møttes på folkemuseet, hvor vi kunne vise frem et utvalgt spekter av norsk historie, eller om vi fortsatte å sitte på et møterom i en hvilken som helst bygning.

Amir sa med stor innlevelse og hånden på brystet, før han trykket guiden inn til seg: ”Det er hjertet som teller!” For ham spilte det ingen rolle hvor en person var fra, eller hvor man bor nå. Det som var viktig var ”hjertet”.

En ideell organisasjon i Amirs øyne, er en organisasjon med sosiale mennesker fra flere kulturer. Det er det viktig for Amir å understreke at for ham er religion ikke avgjørende for hvem som kan kalles venn. Det er en person med et ”godt hjerte” som faller inn under den kategorien, uansett hva andre måtte mene.

”Thanks for your time”

Under feltarbeidet ventet jeg ofte på flyktninger jeg hadde avtale med. En dag var jeg imidlertid forsinket. Personen jeg skulle møte var Omar, en ung gutt, som på den tiden hadde blitt koblet til en guide for ca tre måneder siden. Forut for samtalen med ham hadde jeg snakket med hans guide, som bekymret uttrykte at vedkommende var isolert både fra familien her, og fra andre mennesker i nærheten. Guiden mente at Omar var deprimert og tilsidesatt. Derfor syntes jeg det var ekstra ille at flyktningen måtte vente på meg denne dagen. Ordvalget vitnet om at fokuset nå var på minussidene ved livet under hele samtalen. Bildet jeg hadde før jeg kom ble bekreftet. Jeg følte at det jeg kunne bidra med verken løftet situasjonen for ham, eller det faktum at jeg hadde latt ham vente alene. Derfor ble jeg litt overrasket da han på slutten av samtalen rakte ut hånden og sa ”Thanks for your time!” Det slo meg at denne samtalen nok utgjorde en stor del av møtene han hadde med andre denne dagen.

Isolasjonen som guiden hadde snakket om, kan være kjennetegn på en overgangsfase hvor flyktningen har mindre kontakt med sine nærmeste og er på vei til å skape nye sosiale bånd.

Noen måneder etter dette observerte jeg ham i skolegården på Voksenopplæringscenteret med fem-seks personer på hans egen alder stående i ring rundt ham og se på mobilen han hadde i hendene. Omar smilte med oppmerksomheten rettet i ringen rundt ham, og enset ikke at jeg gikk forbi. Ansiktsuttrykket var annerledes enn jeg tidligere hadde observert, nå mye mer skiftende og delaktig i interaksjonen med de andre. Kanskje var dette representativt for livet hans slik det fortonte seg en tid etter vårt første møte.

Dette minner om risikoen for feiltolkning. Informantenes situasjon og liv kan ikke fremstilles som stabilt og uforanderlig. Om den afghanske forening i Berlia er den viktigste møteplassen for den nybosatte flyktningen fra Afghanistan, trenger han ikke alltid forbli isolert. Det sosiale livet er i en prosess. Derfor må vi huske at identifikasjonene hos flyktningene, i det tidsrommet antropologen deltok i livene deres, ikke nødvendigvis er permanente, selv om de ser ut til å være noe stabile i denne tiden. Liminalitetsbegrepet demonstrerer at det er ulike faser, og dermed ikke statiske liv vi observerer. Det er altså verken en statisk fase eller livssituasjon. Derfor er liminalitetsbegrepet fruktbart. Selv i liminalfasen foregår endringer, selv om flyktningene er satt utenfor samfunnet.

Deltakelsen i et integreringsprosjekt kan som én faktor, bidra til utviklingen mot et større nettverk. Dermed kan det være at resultatet av identifikasjonsprosessen blir vesensforskjellig fra startpunktet ved ankomst til det nye landet, til i dag.

Bostedets betydning for integrering

Malkki (1995) har studert flyktninger i eksil. Hun har vist at det er en forskjell i hutueksilanters opprettholdelse av etnisk tilhørighet og nasjonsdannelse mellom flyktninger som ble bosatt i en ghettolignende flyktningleir, og de flyktninger som ble spredt bosatt i en landsby. Dette tyder på at bostedets sosiale sammensetning har betydning for identifikasjonsprosessene flyktningene vil møte.

Flyktningene i mitt materiale er mest sammenlignbare med flyktninger bosatt i landsbyen, som i minst grad identifiserte seg med hutunasjonen, det forestilte fellesskapet utenfor hutuenes opprinnelige hjemland (Malkki, 1995). Flyktningene i Berlia bor spredt i kommunen. Mange bor i nabolag med kun norske innfødte naboer, og en del har i tillegg naboer som også har immigrert. Mens de nybosatte mangler en plass i nasjonen Norge, etableres de som fremmede.

Utestengelsen av de nybosatte flyktingene reflekterer kategoriene innenfor og utenfor. Når de er spredt bosatt, har flyktingene likevel muligheter til å integreres individuelt, og ikke nødvendigvis som del av en kollektiv mobilisering av for eksempel iranere, eller tamiler. Forhold ved bostedet, har altså innvirkning på opplevelsen av inklusjon eller eksklusjon, og på det begynnende livet i Norge. Å bli bosatt i et nabolag i Berlia kan også være utfordrende.

Nabolag; uønsket sosial distanse

I flere anledninger kom jeg inn på naboforhold i samtale med flyktingene. En gang hjemme hos Jasmine og mannen utdypet Jasmine en historie om en av naboene. Episoden var spesielt opprørende. Hun sto foran et speil i inngangen til blokka for å ordne håret litt. Da hadde hun sagt hei til en av naboene, som svarte: ”Hva?”. Det sjokkerte uttrykket til Jasmine vitnet om at hun hadde tolket dette som en avvisning. Ekteparet fulgte meg ut da jeg skulle gå til bussen. I den bratte trappen i oppgangen passerte vi en kvinne tildekt med et stort sjal. Hun leide en liten gutt foran seg. Da vi gikk forbi stoppet hun litt opp og ga et lite nikk med hodet, uten å se opp. Jasmine sa med lav stemme ”Hei!”.

Jasmine fortalte at den første tiden hadde hun grått mye på grunn av ensomheten. Praksisen hun kjente fra Iran sto i sterk kontrast til erfaringene i det nye nabolaget.

En annen voksen deltaker hadde samme negative inntrykk av naboer. Osman, som også var praktikant i Flyktingeguiden, fortalte hvor skuffet han ble da kameraten hans hadde invitert en nabo i en av Berlias blokker på fest. I Afghanistan var det en taus regel som innebar at hver gang man lager et større måltid, gir man noe til naboene, eller inviterer dem til middag. Den norske naboen hadde takket nei til å komme, og deretter meldt fra til politiet om støy i nabolaget.

Malkki illustrerer flyktingens situasjon med å si at flyktingene ”can no longer satisfy as ”representatives” of a particular local culture” (Malkki, 1995:7). Man kan anta at en asylsøker i forhold til en direkte overført flykting vil være ekstra utsatt for en slik mangel på kategorisering, siden personen oppholder seg i det nye landet en periode uten å vite om han/hun vil få oppholdstillatelse eller mulighet til å bli der.

Familiefaren Suleieman har erfart å være i denne posisjonen før han fikk bosettingstillatelse og ble gjenforent med sin kone og sine barn. Likevel er både overføringsflyktinger og asylsøkere en gruppe mennesker som fordi det er usikkerhet rundt deres tilhørighet, ikke plasseres i en lokal kategori. Dette er kanskje et ekstra vanlig problem i et samfunn hvor

tilhørighet baseres på blodsband og slektskap. Problemet kan altså være både at menneskene i mottakssamfunnet ikke aksepterer immigranten som del av det nye samfunnet eller stedet de flytter til, og at flyktingen selv opplever mangel på tilhørighet. Suleieman hadde en opplevelse av å ikke få innpass i nye nabolag i Norge. På samme tid var det nabolaget han kjente et fjernt minne.

Et eksempel bryter med opplevelsen av naboer som ikke engasjerer seg i sosial samhandling. Ali, en mann i 40 årene fra Afghanistan deltok på et temagruppemøte en vinterdag på Storviks senterkafé. Da en av informantene fortalte med tristhet i stemmen at naboene bare sier hei og ikke mer, brøt Ali inn i samtalen. Med armene opp i luften sa han: ”Jeg har veldig bra naboer!” Da jeg viste interesse fortalte han også at det er mange land representert i nabolaget. Det er afrikanere, og mange andre, nevnte han. Jeg spurte hvor mange som bodde der. ”Vi er to familier fra Afghanistan, tre iranske familier, og...” Han ivret for å understreke poenget. ”..det er veldig internasjonalt der!”, sa han.

Tydlig skuffelse preget informantene da de fortalte om erfaringer i nabolaget. I sammenligning med naboforholdene i hjemlandet som hadde karakter av forpliktende og regelmessig kontakt, kom ikke de nye naboforholdene godt ut. Håpet om en sosialt inkluderende relasjon til naboer i Berlia gjorde Flyktningeguiden attraktiv som en løsning på de nyankomnes opplevelse av eksklusjon. Bourdieu snakker om hvordan mennesker implisitt blir forventet å følge normene på stedet. De har ikke den nødvendige sosiale eller kulturelle kapitalen som man tilegner seg ved å ha oppholdt seg på ett sted over lang tid (Bourdieu, 1996). Det vil kreve tid fylt av erfaringer i Berlia, før de nybosatte flyktingene får kjennskap til normene der, og når det gjelder naboforhold, innebærer det store omveltninger i forventningene. I hjemlandet spiser de sammen, feirer høytider og har daglige samtaler med naboene. Tilbakemeldinger fra guider med lang erfaring i Berlia tyder på at det ikke er vanlig i nabolag i Berlia.

De som bor i nabolag og landsbyer preget av etnisk mangfold, vil i henhold til Malkki's empiri raskere bli en del av storsamfunnet. Vårt materiale vil senere vise at grensene rundt Berlia ikke begrenser flyktingenes søken etter sosial tilhørighet, og at det for deres del innebærer en mer vidstrakt bruk av det geografiske rommet i landet de er kommet til.

Svaret på ”hvor kommer du fra?” gjenspeiles i en prosess av identifikasjon med et rom som ikke er avgrenset slik det er i norske termer, men som reflekterer flyktingenes allerede vidstrakte romerfaring.

Selv om flyktingene har fått lovlig opphold og er bosatt på et nytt sted, har de fleste små forutsetninger for å oppleve tilhørighet i Berlia i den nyankomne fasen de er i. Forflytning har gjort at flyktingene ikke er bundet til kun ett landskap i følge dem selv, og medmenneskene deres. Flyktingenes posisjon er både i og utenfor det nye sosiale rommet. De er kategorisert annerledes enn innfødte nordmenn. Både de selv og mennesker de kommer i relasjon til bidrar til å utelukke en plassering av flyktingenes identifisering som forankret i bare Norge. På samme tid har de beveget seg vekk fra det rom de identifiserte seg med, og opplevde tilhørighet til i ulike grader før.

Det overveiende ved liminalfasen er at den ikke kan velges bort av den enkelte aktør. Den har påtrengende relevans i livssituasjonene og kan i liten grad manipuleres. I denne fasen forsøker flyktingene, liminalsubjektene likevel å finne sin plass i meningsfulle bånd og relasjoner på det nye stedet.

Språklige forutsetninger

Ett aspekt ved flyktingenes usikkerhet i møte med nordmenn, har å gjøre med språklige faktorer. Man har ulike forutsetninger for å lære norsk når man begynner med norskundervisning som tenåring og som eldre. Enkelte har stor kompetanse fra språkstudier, og tilnærmer seg norsk med struktur og selvstendig initiativ. Likevel har flyktingene også en posisjon både i, og utenfor flere språklige kontekster. De opplever at morsmålet kan brukes i svært begrensede sammenhenger i Norge, og de blir samtidig ikke forstått når de benytter innlærerspråket i samfunnet.

En informant hadde særlig stor interesse for å føre videre sin språklige kompetanse. Srajidin, den politiske flyktingen fra Uiguristan, benyttet ofte anledninger til å lære om norsk grammatikk. Som universitetsutdannet og kyndig i både kinesisk og russisk hadde han lang erfaring i språkstudier. Derfor var han motivert for å kvalifisere seg til tolketjeneste.

Blant flyktingene var det generelt stor bevissthet om nytten av å lære norsk språk, for jobbsammenheng og for å bli kjent med nordmenn. Noen så også på god beherskelse av andrespråket som en måte å få norsk tilhørighet på. Et eierforhold til språket, kunne altså være en vei inn i det norske samfunnet for flyktinger.

Som en enslig ung gutt fra Burma erfarte, skaper lite kjennskap til norske problemer i hverdagslivet. Tross at han hadde en hyggelig nabo, fortalte Andrew at denne personen nektet å snakke engelsk med Andrew. Naboen begrunnet det med at de var i hans land. Denne reaksjonen kunne naturligvis tolkes til at en betingelse for at flyktninger skal få ta del i det sosiale livet her, er at de snakker norsk. Slik er det lettere å bevare en norsk tilhørighet for naboen og å skape en identifisering med det norske for Andrew. Det er sannsynligvis blant annet hensynet til de sosiale mulighetene flyktningene vil få i Norge, som gjør at Flyktningeguiden sterkt oppfordrer flyktninger og guider til å anvende norsk i samtaler. De har flere språk å uttrykke hvem de er, og hvem de hører til på. I Flyktningeguiden og i det norske samfunn generelt var de tvunget eller oppfordret til å benytte det norske språk for å uttrykke sin identifikasjon.

Jasmine påpekte at språkkunnskaper ikke er nok for å bli en del av samfunnet. Mens hun lærer hva kniv og gaffel er på norsk kurset, lærer hun ikke hvordan man dekker på, i Norge. Dette hjelper guiden henne til å forstå. Hun må altså uttrykke seg på et annet språk enn det som er hennes eget, noe som kan spille en rolle i opplevelsen av inklusjon eller eksklusjon i det norske fellesskapet. Det at norsk ikke er morsmålet til flyktningene svekker ytterligere deres opplevelse av tilhørighet til Norge. Makten av ord kommer til syne når de brukes av aktører med definisjonsmakt, og anvendes av et kollektiv som finner begrepsfestingen naturlig.

Kategorisering

Flyktningene blir tilskrevet annerledeshet. Annerledeshet er innskrevet i deres status. Det å tilskrive en person en tilhørighet, er uttrykk for et behov for kategorisering, som i følge Turner er allment. Vi kategoriserer rommet, og menneskene i forhold til steder, som flere har nevnt. Vi konstruerer en følelse av oss selv og andre ved hjelp av forestillinger om geografisk rom (Hidle, 2004). Menneskers kognisjon blir strukturert ved blant annet kategorisering og regionalisering (Turner, 1988 i følge Hidle, 2004). Det er en kognitiv økonomi, som tillater oss å ane sammenhenger mellom en person, og for eksempel hvor han/hun kommer fra, og hvilket kollektiv personen tilhører, før vi har blitt mer kjent med hva denne personen selv mener.

De som ”kommer utenfra”, ses ikke som naturlige og selvskrevne aktører i lokalsamfunnet, slik som stedets innfødte innbyggere gjør. Som nybosatte, blir flyktninger kategorisert, satt i en bås, og tillagt egenskaper som assosieres med kategorien. Flyktninger er utelatt fra den

definisjonen som binder mennesker grunnleggende til Norge eller Berlia, basert på forestillingen om tilhørighet gjennom slektskap og ”røtter”. Stedsforestillinger er da etablert utenfor flyktningenes forståelseshorisonter. I liminalfasen råder usikkerheten om hvilke roller de nybosatte flyktningene passer i. Forestillingen om at ”vi” er født og oppvokst i Norge, gjør flyktningene til ”de”, som ikke tilfredsstillende dette kriteriet for å tilhøre nasjonen. Er det likevel likheter mellom flyktningenes og innfødtes kategorisering av ”de andre”?

Nasjonal likhet, og annerledeshet

Den norske tilhørighetens ambivalens

Klassifikasjon og begrepsfesting er en av hovedfunksjonene til språket. Vi sier for eksempel Berlia, Oslo, Hovde og lignende, når vi vil begrepsfeste lokalsamfunn. Mens kategorier gir en følelse av orden, kjennetegnes ambivalens av muligheten til å plassere en ting eller hendelse i mer enn en kategori (Bauman, 1991:1). Ambivalens assosieres derfor med tvil og usikkerhet. Antakelig er det også derfor spørsmålet ”hvor kommer du fra?” er sensitivt for flyktninger som føler seg både i og utenfor samfunnet. Svaret vil for flyktninger enten være forbundet med forvirring, eller ha en ekskluderende effekt. Dette fordi evnen til ”å se noe som ikke er der”, i de fleste kulturer plasseres i en abnormal kategori (Turner, 1996). Man er imidlertid avhengig av å kunne plassere flyktningene i et forhold til noe, for at de skal bli tilskrevet en status. Dermed er flyktningene forstått i forhold til kategorier de er plassert utenfor. Det oppstår usikkerhet rundt hvor de egentlig hører hjemme.

Først når man kan gi flyktningene et navn, og dermed initiere dem inn i samfunnet, kan de bli medlem av det (Cohen, 1994). Når flyktningene er verken afghanske eller norske, kurdiske eller norske, eller har andre identitetstilskrivninger, er de utenfor de kategoriene vi er vant til å tenke med, og det forstyrrer de hverdagslige mentale kapasitetene for mange. Det å være ikke bare norsk, men ikke bare for eksempel sentralafrikansk heller, skaper en abnormal tilhørighet i noen perspektiver. Muligheten flyktningene har til å identifisere seg med flere steder, flere land, gjør at de faller utenfor den nasjonale enhet med en homogen befolkning.

Jeg vil slutte meg til rekken av antropologer som dekonstruerer naturligheten av nasjonalstatens dominans. Den legitimerede definisjonsmakten må stilles i kritisk lys, for å vise på hvilke måter tilhørighet blir problematisk. Gjennom Bourdieus begreper ser vi også at

diskursen domineres av enkelte og at en forestilling blir fremstilt som kollektivets regelsystem.

Stedskonstruksjonen er knyttet til visse sosiale posisjoner. Diskurs defineres som "a practice not just of representing the world, but of signifying the world, constituting and constructing the world in meaning" (Foucault i Fairclough, 1992:64). Diskursen ekskluderer nykommere i nasjonalstaten fra definisjonsmakten. Myndighetenes definisjon av steder og grenser blir en naturlighet for befolkningen. Flyktningenes oppfattelse av meningsbærende rom forstyrrer dette. Det skaper ambivalens i definisjonsmulighetene, og bryter med naturligheten av nasjonalstaten. Når befolkningens ulike kulturelle tilhørigheter blir tydelige, sår det tvil om hvorvidt nasjonalstaten kan opprettholde en legitim utestengelse av andre verdensbilder. Bourdieu og Foucault har begge en forståelse av at aktører systematisk blir begrenset av måten noen kontrollerer definisjonen av verden, begrenser begrepsapparatet og det emosjonelle repertoaret⁸. Det er altså både en dominans gjennom materielle og politiske prosesser, men også av kulturelle og psykologiske prosesser (se Ortner, 1984:153).

Hylland Eriksen omtaler nasjonalisme som både inkluderende og ekskluderende (Eriksen 1992). Spørsmålet om legitimiteten av diskursen er diskuterbar. Flyktningene i mitt materiale har bekreftet hvordan deres annerledeshet skaper en følelse av å ikke høre til. Nasjonalstaten Norge skaper og opprettholder en bestemt sosial orden. Anderson kaller det "imagined community" eller foretilt fellesskap, når et nasjonalt fellesskap skal assosieres med en sammenhengende enhet. Det ideologiske aspektet av nasjonalisme illustreres i Andersons definisjon: "an imagined political community.- and imagined as both inherently limited and sovereign" (Anderson, 1994:6). Det er altså i våre idéer at kultur, fellesskap og samhörighet territorialiseres. Berlia kan også ses som et forestilt fellesskap ettersom innbyggere har preferanser for å etablere relasjoner med folk fra dette bestemte stedet. Konsensusen om meningen tilknyttet en kommune eller en nasjon, er en myte. Denne myten har likevel et skinn av selvsagthet over seg. Bourdieu fordyper maktperspektivet ved å si at: "This discourse is a structured and structuring medium tending to impose an apprehension of the established order as natural (orthodoxy) through the disguised (and thus unrecognized) imposition of systems of classification and of mental structures that are objectively adjusted to social structures" (Bourdieu 1991 I Eriksen, 1996:343). Den tilskrivelsen av identifikasjon flyktningene får i

⁸ Se også Gramsci, 1971 for en redegjørelse av begrepet hegemoni.

mottakssamfunnet, er vedvarende sett som naturlig på grunn av den diskursen nasjonalstaten opprettholder. Det blir også nedfelt i alminnelige virkelighetsoppfatninger, noe Bourdieu også viser ved hjelp av doxa-begrepet. Nasjonalstaten utøver symbolsk makt over befolkningen når den fremhever at ett folk skal tilhøre ett territorium, og at dette skal være grensene som skiller nasjonen fra andre utenfor.

I følge Bourdieu er doxa virkekraftig når den sosiale virkelighet tilsynelatende er selvsagt (Bourdieu, 1977). Doxa skiller både fra det ortodokse og det heterodokse, og forekommer når det er en ”quasi-perfect correspondance between the objective order and the subjective principles of organization...(og) ”the natural and social world appears self-evident” (Bourdieu, 1977: 164).

Den dominerende diskursen kan synliggjøre flyktingenes marginale posisjon. Deres livsverden er fra tidligere begrepsfestet på forskjellige måter. De møter samtidig forventninger om å overta norske måter å begrepsfeste forholdet mellom seg selv og mottakssamfunnet på. Noe som også er med på å konstituere og forme den verdenen de lever i. Bruken av ord som rotløs eller røtter, og fremmed kan som vi var inne på, styrke nasjonal eller lokal stedsforståelse og diskurs. Denne begrepsbruken skaper sammenhenger mellom nasjonen og eierskap til territoriet. Bauman mener at bildet av den fremmede er mer truende mot den sosiale orden, enn både fiende og venn, fordi det forstyrrer plasseringen av det som er annerledes til et sted utenfor en selv (Bauman, 1991:55). Fremmede passer ikke inn i dikotomien og er da ubestemmelige. Det følger at de nybosatte flyktingene ikke har rett til den samme grad av eierskap til verken territoriet eller det tilhørende kollektivet.

Som storesøster til flere brødre, har Sandra ofte ansvaret for barnepass der familien bor i Berlia. Hun deltar også sammen med de andre i familien på ukentlige messer i nabobyen. Hun vegret seg en stund for å bli med i Flyktingeguiden, men etter flere oppfordringer fra voksne, fikk hun en guide som var på hennes egen alder og som hadde vokst opp og nå bor i nabokommunen. En dag snakket jeg med guiden, som fortalte at Sandra har veldig få norske venner. Så vidt hun visste, var hun den eneste som var norsk i Sandras nettverk. Kan det være at Sandra, tross sin livlighet og prososialitet ble satt utenfor fordi hun var en av ”dem”, innvandrerne, og ikke en av ”oss”, elevene? I hennes fortellinger om seg selv, er det relevant at hun har mørk hud, kommer fra et annet land og har mindre sjanser til å få jobb enn andre jevnaldrende. Slik er annerledesheten skrevet inn i den personlige fremtoningen. Hennes egen

forståelse av seg selv innebærer også at hun er annerledes. Hun representerer en identitet det er vanskelig å plassere, og hun føler seg forskjellsbehandlet i nabolaget. Når jeg spør henne hvem hun vil si at hun er, er det hvilket land hun kommer fra som nevnes. Det er den jeg er, sier hun.

Vi kan spørre oss om dette fokuset reflekterer et selvstendig inntrykk, eller et møte med tilskreven identifikasjon. Siden Sandra stadig fortalte om hendelser hun eller familiemedlemmer opplevde som diskriminerende i møter med nordmenn, kan vi ikke utelukke at identifikasjonen med hjemlandet i utgangspunktet var en refleksjon av dette. Det er mulig at egne definisjoner av sted kan formes som en motreaksjon til eksklusjonen de nybosatte flyktingene oppfatter.

Når flyktinger bosetter seg i Berlia, blir meningsinnholdet endret. I Berlia, som ellers i Norge, oppfordres innvandrere til identifisering med det norske samfunn. Nasjonalstaten Norge som vertslandet til flyktingene, kan sies å opprettholde en dominerende meningskonstruksjon. Nasjonalstaten tilbyr et begrepsapparat som bidrar til å forme verdensbildet til folk. Verdensbildet som inkluderer oppfatninger av tilhørighet, blir da synlig i befolkningen som er underlagt de diskursive kreftene som nasjonalstaten utøver. Det sosiale rommet er skrevet inn i romlige og mentale strukturer (Bourdieu, 1996). Det betyr at marginalisertes posisjon kan reflekteres i geografien. De som ikke behersker kulturell og språklig kapital, i Bourdieus termer, og ikke har kontakter og sosiale bånd på stedet, kan ikke like selvfølgelig oppta et sted, i følge ham (Bourdieu, 1996:156). Det er med andre ord majoritetsbefolkningen og myndighetene som har definisjonsmakten over hvem som kan høre til i kategorien det norske. Nå skal det sies at ordene fra stortingsmeldingen om at innvandrerne skal føle seg hjemme her, innebærer at innvandrere og flyktinger også må få mulighet til å beholde egne tradisjoner, blant annet. Overensstemmelse mellom ordlyden, og den politiske diskurs er likevel diskuterbar. Den diskursive praksis formidles både av majoriteten, og av myndighetene. Diskursen i virkning gjennom doksiske måter å angripe virkeligheten på, kan gjøre hverdagsmøter med mennesker til en annen realitet.

Flyktinger blir definert som innvandrere, utlendinger, afrikaner eller afghaner, svart og fremmed. Det er disse aspektene ved deres sosiale identiteter som gjøres relevante i denne typen diskurs. Hvor de kommer fra, og det som skiller dem fra majoritetsbefolkningen blir synliggjort. Gullestad minner oss om at "On a local level the values of "being from" the place

and being related through kinship is often used to define new-comers as not properly belonging.” (Gullestad 1997:71). I dette perspektivet blir et bestemt meningsinnhold frosset fast, og ideologisk fritatt for påvirkning fra tilflyttere.

Flyktningenes liv blir også strukturert med utgangspunkt i å forandre den annerledesheten de blir tilskrevet, de får plikt og rettighet til å følge et program som kvalifiserer til et liv i Norge. Flyktninger må ligne majoriteten hvis de skal kunne høre til på steder innenfor kategorien av ”norsk”. Det vil styrke homogeniteten i befolkningen om befolkningen som helhet kan identifisere seg med norske verdier, vaner og tradisjoner. Bildet generaliserer norskhet til å omfatte alle som er berettiget denne kulturelle identifikasjonen, og gir da et inntrykk av at det norske territorium tilhører visse innbyggere. Nasjonalstatens territorium er altså avgrenset og definisjonsmakten erklært selvfølgelig og naturlig. Smitter likhetsidealet over på flyktningene i det de skal gå inn i det norske samfunnet?

Chandran var opptatt av å markere avstand til andre fra opphavslandet i Norge. Når han skal si hvordan han trives med lokalsamfunnet, trekker han umiddelbart inn kategorien ”ungdommer fra andre land”. ”Jeg har ikke så mye kontakt med dem (de jevnaldrende guttene fra samme land) fordi jeg liker ikke bråk og sånn... Jeg liker ikke sånne folk uten respekt. Det er som Carl I Hagen sier, - at mennesker lærer kriminalitet av innvandrene.” Han forteller om norske kamerater, og ser dem i motsetning til de fra hans hjemland, ved å fortelle at i løpet av de siste årene har han lært å møte opp en time etter avtalt, når han skal treffe de tamilske kameratene. De kommer alltid en time eller to for sent. Det skjer aldri med de norske, sier han. Selv har han bodd her i ca 8 år. Denne informanten opplever å bli satt utenfor den kategorien han var vant til, av etniske feller. Han blir kalt ”svarte nordmann” og de sier han er en ”typisk norsk” gutt. Dette illustrerer den liminale posisjonen han har, men også at tilhørigheten til noe som kan defineres som norsk er viktig. Delvis har Chandran inkorporert diskursen som fremskynder norsk identifikasjon. Han mener nå at han stort sett er den samme som han var i opprinnelseslandet. Likevel har han mer kontakt med norske kamerater enn de tamilske guttene han kjenner i både Berlia og i hovedstaden. Han sier både at ”akkurat nå har jeg Sri Lankesisk identitet, fordi jeg har mor og far på Sri Lanka”. Samtidig medgir han at han ”tilhører mest det norske”, når han tenker på hvilke miljøer han oppsøker.

Tydeligvis er det ambivalens som best uttrykker Chandrans forhold til annerledesheten. Han har mulighet til å velge mellom flere statuser å benevne seg med, mens han er i

overgangsfasen. Han befinner seg både i en tilpasningsposisjon, og opplever at merkelappen ”norsk” er vanskelig å benytte på eget initiativ. Siden han verken kan være norsk eller tamilsk i Norge, er situasjonen en gjensidig vekselvirkning mellom selvtilskrivelse og tilskrivelse av andre som enten norsk eller tamil, med tvil i begge tilfeller.

Chandran har en antakelse om at den som er født her virkelig kan kalles norsk, men at den som har levd i Norge i mange år, og er afrikansk, afghanistansk, eller uigur av utseende, ikke kan kalles norsk. Chandran demonstrerer dette ved å konkludere at det er vanskelig for ham å vite når han kan kalle seg norsk, men generelt kan andregenerasjons innvandrere identifisere seg med Norge. ”Andregenerasjon blir norske!” påstår han med sikkerhet. Dette speiler et bilde av norskhet som essensiell; ”De kan ikke vente at jeg blir norsk”, kan tolkes som essensialistisk, når han samtidig følger nasjonalstatens oppfordringer om å delta i norske sammenhenger, og deltar i programmer og prosjekter støttet av og konstituert av staten. Han synes å mene at man må ha røtter i territoriet for å legitimt kalle seg norsk. Samtidig er det et syn som tillater en nyskapende side ved identifikasjon, når han observerer at siden han kom til Berlia, har tankene hans i større grad begynt å dreie seg om Norge, og ikke Sri Lanka. Det er likevel ambivalensen i uttalelsene som gir inntrykk av at Chandran mener graden av tilhørighet til Norge må debatteres, og at han ikke kan bringe noe klart svar på det. Det norske identifikasjon innebærer er for omfattende til at han kan passe inn i den stedsdiskursen som dominerer. Selv om ønsket om å til en viss grad identifisere seg med det norske er sterk, kan minner fra et tidligere sosialt rom medvirke til opplevelsen av livet i Norge.

Chandran fortalte meg om betydningen øl har for ham, en kveld vi møttes på en café. Det symboliserte avslapning og mannlig fellesskap på Sri Lanka. ”Alltid når jeg drikker øl, tenker jeg på hjemlandet”, sier han. Da han kom tilbake fra den første reisen til opphavslandet etter at han flyktet, sto utvalget i ølsorter som noe han ville savne etter returen til Norge. Samtidig som han slik kontekstualiserte et viktig sosialt element, fortalte han om det norske fellesskapet både blant norske skolekamerater og arbeidskolleger, hvor øldrikking er sentralt i den sosiale interaksjonen. Dette var felles for fellesskapet han hadde med både nordmenn og tamilske kamerater. Likevel, i hans fremstilling av sitt sosiale nettverk understrekes det at tamiler og nordmenn utgjør diverse og separate sosiale grupper, og at han som nybosatt flyktning på egen hånd velger å myke opp tilhørighetsforholdet til kamerater av etnisk lik bakgrunn, for å muliggjøre identifisering med andre grupper. Han ønsket ikke å identifisere

seg med ”innvandrere” Han prioriterer altså norske kamerater over andre, noe som indikerer hvem han ønsker å identifisere seg med. Det forhindrer imidlertid ikke at han har et sterkt ønske om å reise ut av Norge i ferier. Både Hviterussland, Slovenia og India er land han vil besøke i løpet av året.

Det ser ut som om det å tilegne seg en sosialt etablert forestilling om tilhørighet, kan rettferdiggjøre Chandrans identifisering med Norge, i hans egen forståelse. Dette kan være fordi han har oppfattet at likhetsidealet er et premiss for å kunne tilhøre Norge.

Hvis vi gjenkaller Justine, sykepleierstudenten som vegret seg for å identifisere seg helt med Norge etter 6 år i Berlia, ser vi at hun er påvirket av den måten hun selv er blitt definert av nordmenn, og formidler dette videre gjennom egen tilhørighetspraksis, og forestillinger. Det at hun opplever seg som ”en annen” av noen og som del av samfunnet i andre sammenhenger, gjør henne usikker på egen identifikasjon. Dette skaper utfordringer i forhold til å utvide definisjonen av hva en nordmann er. Norsk diskurs som i liten grad åpner for å bli norsk ved sosialisering og læring, hindrer flyktninger å skape en tilhørighet til Norge. Når flyktninger og nordmenn har ulik definisjon av hva som er norsk, vil det oppstå uoverensstemmelse mellom ulike forestillinger.

Jeg stilte et relativt åpent spørsmål til Justine, om hva hun føler for Norge. I denne situasjonen var det hun som brakte sin identifikasjon på banen. ”Jeg kan ikke si jeg er blitt Kari, akkurat!” lo hun. Dette eksempelet kan illustrere at diskursen om hva det norske er blir relevant for Justine, selv om det ikke nødvendigvis er hennes eget fokus som har ført til det. Den relevantgjøringen av ”hvor hun kommer fra”, som så ofte møter henne i presentasjonssituasjoner, har utvilsomt bidratt til dette.

Som student, deltaker i Flyktningeguiden og bosatt i egen leilighet i Berlia, møter Justine nordmenn i ulike kontekster. Når jeg spør henne hvordan hun trives i lokalsamfunnet, etter å ha flyttet fra familien en busstur unna, impliserer hun at hennes definisjon av lokalsamfunnets avgrensning følger administrative grenser. Hun ser opp på bibliotekshyllene en stund fra der vi sitter, og sier at hun antar Berlia er lokalsamfunnet for henne slik det er for alle som bor her. Vi ser et sammenfall mellom hennes definisjon av grenser, og den kommunale avgrensningen. Samtidig sier hun at det er lett å komme til andre steder fra der hun bor nå. På den måten er lokalsamfunnet positivt. På en skala hvor en står for det mest negative og fire for det mest positive, vurderer hun likevel lokalsamfunnet til tallet to. Om nabolaget sier hun at

mange der kjenner henne igjen, og noen hilser, men hun vet ikke hvem de er.”De kjenner oss igjen fordi vi er unike, på en måte”, sier hun. Dette utsagnet viser en bevissthet om at hun er annerledes enn nordmenn flest. Det sosiale aspektet ved nabolaget medvirker til at helhetsinntrykket av lokalsamfunnet trekkes ned. Den identifikasjonen hun blir tilskrevet forhindrer at hun kan høre til. Hun er unik i kraft av å representere en annen kultur. Mangelen på åpen aksept av Justine som en naturlig del av det norske samfunnet, kommuniserer til Justine at hun er annerledes. Det skaper igjen et subtilt krav om at hun må være lik andre nordmenn for å tilhøre det norske samfunn. Fremstillingen av likhet internt i Norge, innebærer at det er utenfor Norges grenser at ulikhetene er å finne. Grunnen til at noen naboer hilser, tror hun kan være at hun skiller seg ut med sin mørke hudfarge og at de derfor kjenner henne igjen. Hun føler seg som en del av samfunnet, og studerer for å kunne bidra til utviklingen av samfunnet, men samtidig opplever hun at hun kan bli nektet å få den nye identiteten, som hun selv sier det. Derfor føler hun at definisjonen avhenger av andres tilskrivelse av tilhørighet til lokalsamfunn og land. Identifikasjon er ikke noe hun skaper i et vakuum, men noe hun kan motta. Hun forsøkte likevel å komme til en essens av hva norskhet grunner på for henne. Det ble implisitt kommunisert da vi satt på biblioteket i Storvik. Vi snakket om det typisk norske da hun sa ” en typisk norsk person... det er en som ikke vil ha noe med meg å gjøre... og som vil vise det.” Dette indikerer at hun setter opp seg og sine mot gruppen ”typisk norske personer”. Den typisk norske person er en som definerer seg som annerledes enn henne. Da jeg videre spurte ”Hvilket miljø vil du helst ha kontakt med?” svarte hun usikkert ”Mener du nordmenn eller mine?” Etter dette ga hun budskapet om at hvem folk er, ikke egentlig er så viktig, bare man kan føle trygghet med denne personen. Kan hende hun her henviser til at samvær med nordmenn er ønskelig så lenge hun blir akseptert som den hun er.

Responsen på spørsmålet, hvor Justine selv skilte mellom nordmenn og sine venner, demonstrerer at oss-dem dikotomien også benyttes av henne selv. Dette er uavhengig av det faktum at hun påstår bakgrunnen ikke har avgjørende betydning for henne.

Justine nevnte en rekke ulike måter å begrepsfeste det norske på. Man kan være norsk om man snakker språket slik at alle forstår en. Det påstås at lokal tilhørighet er grunnlaget for å definere seg som norsk. Dermed er likhet innenfor lokalsamfunnet i tillegg til likhet innenfor nasjonen kriterier for tilskrevet tilhørighet. Lokalsamfunnet var avgrenset til Berlia, på samme

måte for Justine som for majoriteten, uten at Justine hadde noen annen begrunnelse for avgrensningen enn at det var den som var i bruk av folk flest.

Dialekt og språk avslører om man er ny på stedet. Justine klandrer seg selv for den utilstrekkelige uttalen hun mener hun har. Hun skulle gjerne snakket norsk helt uten at andre har problemer med å forstå henne. Likheter er et ideal for henne som kommer utenfra. Det er likevel vanskelig for immigranter å oppnå likhet i kulturelt og språklig henseende (Kramer, 1984). De har ikke eierskapsforhold til verken sosiale eller geografiske rom i Norge, siden de står med ”ett ben her og ett ben der”.

Fokuset på likhet er sterk i befolkningen, men når Omar, Mohammed, Chandran og Jasmine kommer til Norge, bidrar de også med sine forståelser av tilhørighet. Selv om det kan være subtilt, ser vi en økende variasjon i forståelsen av grenser for sosiale virkeligheter.

Flyktninger krysser ofte mange nasjonale grenser før de ankommer Norge, og får oppholdstillatelse her. For staten er de dermed ”utlendinger” som trår over grensene til det delte kulturfellesskapet innenfor Norges grenser.

Oppmykningen av den tradisjonelle forbindelsen mellom sted og identitet, gjør bakgrunnen for skillene mellom ulike lokaliteter mer synlig. I følge Kramer er eller har forbindelsen vært spesielt sterk i Norge⁹. Likheter nærmest definerer utgangspunktet for samhandling (Seeberg, 2003). Og på grunn av kategoriene som til dels styrer den sosiale samhandlingen, får ikke de nybosatte flyktningene del i samfunnet, på samme måte som innfødte nordmenn. For nasjonalstaten Norge er det viktig å understreke at det territoriale rom som er innenfor Norges grenser konstitueres av verdier som kan forene befolkningen på det norske territorium. Det bidrar til økt tilhørighet til steder i Norge. Siden Justine blir forventet å være lik nordmenn, er det ikke stort rom for å bevare egne tradisjoner. Hun blir dermed ikke integrert, men lever ennå vedvarende med ett ben i flere samfunn.

Seeberg har gjennom komparasjon formidlet alternative likhetsidealer i norsk og nederlandsk kontekst. I sistnevnte samfunn står frihet over likhet, og annerledeshet er en rettighet (Seeberg, 2003). Gullestad formidler at man lærer å skape identiteter med utgangspunkt i normer man antar er felles i Norge. Identitetene blir også antatt å være stabile, derfor ses både sosial og geografisk mobilitet som en trussel, for nordmenn (Gullestad, 1989:120). Altså antas

⁹ Den betydningen sted har er antakelig i endring både i bygd og i by, ettersom de blir mer komplekst befolket. Kramer tar også med i betraktning at det nære forholdet til sted i Norge muligens vil endres som følge av urbanisering og økt tilstedeværelse av borgere med andre opprinnelser (Kramer, 1984).

norsk identitet å være fast forankret i territoriet. I flyktningsperspektiv er likhet ikke det sentrale idealet for et samfunn. Mangfoldet har større appell.

Har Norge egentlig noen gang vært et homogent samfunn, kan vi også spørre oss. Gullestad (1984) og Eidheim (1974) er blant de som har vist at det er intrakompleksitet i befolkningen i Norge. Som Barnes understreket, kan ulikhet faktisk eksistere, selv om den blir underkommunisert og glattet over (Barnes, 1954). Som blant andre denne vil oppgaven vise, er det et komplekst mangfold av verdensbilder i befolkningen. De som er født her kan kalle seg norske, resonnerer Justine. Romlige referanser for handling kan være tatt for gitt av de som kjenner rommet i Berlia. For at man da uproblematisk skal kunne kategoriseres innenfor det forestilte fellesskapet, kreves det både felles adresse og felles biografi (Hidle, 2004).

Personer som er adoptert kan også falle inn under hennes definisjon av hva som er norsk. I tillegg er det mulig å dømme på væremåten om man er norsk eller ikke. Det er samtidig flere veier til statusen ”nordmann”. Offisielt, la hun til, er hun ikke norsk ennå. Det var sikkert. Siden ideologien om at Norge skal være et homogent samfunn preger noen av forestillingene hun møter, kan det hende at Justine som resultat unngår å artikulere norskhet. Det er likevel utgangspunkt for motstand. Eksempelet viser at Justine har fått en økt bevissthet rundt at noen definerer hva det norske består i, og at denne makten ligger i andres hender, antakelig delt av nordmenn som tilhører Norge. Hun opplever en tilskreven identifisering som ikke-norsk, og spørsmålet om hvor hun kommer fra var en av innfallsvinklene til denne opplevde annerledesheten.

Et annet eksempel indikerer en sterk tvil på om en utlending kan bli norsk. Jeg snakket med Per i sammenheng med Srajidins reaksjon på en middag, hvor han ikke hadde rørt verken poteter, kjøtt eller grønnsaker. Dette var guiden opptatt av. Per svarte spontant da jeg spurte om han trodde Srajidin over tid kunne bli norsk: ”Nei, han tror jeg aldri kan bli norsk!”. ”Du vil alltid være uigur”, humret han da vi kort tid senere var samlet, igjen rundt et middagsbord. Srajidin svarte ikke. Dette betyr at en flyktning mangler noe essensielt norsk, som kan være biologiske bånd til mennesker her, det vil si slekt eller familie, og/eller at man er født på det aktuelle stedet. Den kategoriseringen som det her igjen tegnes et bilde av, er at ”vi” er nordmenn som tilhører Norge, og ”de” er flyktningene som ikke tilhører nasjonen. Gjennom denne kategoriseringen forsterkes forventningene om ulikhet. Enkelte flyktninger impliserte at de ikke hadde noen rett til å identifisere seg med nasjonen Norge, selv om de deltar i

samfunnet og planlegger fremtiden her. Essensielle verdensbilder har billedlig talt dype røtter, og sterk livskraft. Staten og nasjonen gir rammer for denne måten å forstå tilhørighet på. Staten representerer og styrer alle bygdene (og byene) og først og fremst alle personene, folket. Men flyktninger med røtter i et annet land blir en annen, en som ikke kan høre til, en utlending (Sørhaug, 1990:68).

Selv om Osman lever med minnene om sine opphavssteder og gjenhenter dem ved hjelp av aviser og radio, tar han avstand fra kurdiske foreninger i Norge. Selv uttrykker han stor interesse for andres kulturelle tradisjoner ved å si at han er interessert i å lære og å delta på nye arenaer. Han understreker i samme åndedrag ønsket om å se tsjetsjensk dans, eller være sammen med afghanere, på tross av at afghanere blir sett på med fordomsfullt blikk i hans kurdiske miljø, fortalte han.

Som kurder var han ikke interessert i å delta på Flyktningeguidens kulturarrangement da kurdisk kulturkveld ble arrangert i Berlia. Det som vekket hans motivasjon var å lære om andre kulturer, for eksempel på afghansk aften i Flyktningeguiden hvor han kan møte afghanere sammen med norske guider, og deltakere fra mange land. Guiden Karis oppfatning spiller mer på de rotfaste metaforene, som tilskriver mennesket en naturgitt forbindelse til stedet det er født og oppvokst på.

Kari ser mange likhetstrekk mellom sin identifisering og Osmans identifisering. Men det gjelder sosiale verdier, som syn på rett og galt, religiøs fundamentalisme, sunn fornuft, og ønsket om naturopplevelser. Det er noe vesentlig som skiller Kari fra Osman. Osman er ikke typisk norsk. Selv karakteriserer hun seg som typisk norsk. Når det gjelder Osman er hun overbevist om at det å føle at man har røtter et sted er viktig. Hun har lært at man ikke naivt må tro at forskjeller ikke eksisterer, og derfor spør hun innvandrere mer frimodig nå om hvor de kommer fra. Hun opplever at de ønsker å snakke om det. Dette kan ha sin årsak i at når Kari spør hvor Osman kommer fra, vet Osman at hun spør av oppriktig interesse, og ikke ønsker å forutbestemme hans mulige identifiseringer. Til tross for det virker det som om Osman opplever at han må understreke sin kurdiske tilknytning, og at han dermed handler i tråd med en diskursiv oppfatning om at han ikke er en del av "oss", men av "dem". Da vi snakket på tomannshånd fortalte han at livet hans nå gir 60 % kontakt med nordmenn. Han har også tilpasset seg normer han har oppfattet som viktige i typisk norsk kontekst, som at barn bør legge seg noen timer tidligere enn foreldrene.

Iran og Tyrkia, hvor store deler av hans livserfaring er tilbakelagt, var likevel i fokus da jeg snakket med Osman. Selv om Osman har hatt guide i flere år, er altså tilhørigheten til Norge ambivalent. Selv om Osman har bodd i Berlia i flere år, og liker å delta på Flyktningeguidens arrangementer, betoner han sterkt tilknytningen til sin kurdiske opprinnelse.

Osman har røtter i sitt hjemland hvor hans barndom fant sted, mener Kari, mens lokalsamfunnet som Kari føler tilhørighet til er Berlia kommune. Det stedet han signaliserer at han er mest opptatt av, er de steder han har erfaring fra før han kom til Norge. Det ser ut til at den doksiske forståelsen av tilhørighet dominerer Osmans syn på flyktninger. Han er utenfor kategorien av innfødte borgere. Selv om Osman har hatt immigrantstatus i flere land, opplever han ikke at kulturell identitet er noe man lett kan tilegne seg. Det bekrefter den etablerte diskursen, det norske territorium tilhører nordmenn.

Flyktninger som opplever at de aldri kan innlemmes i en kategori av ”nordmenn”, opplever diskursen som selvfølgelig. Siluk poengterte det ved å si. ”Jeg kan aldri bli norsk, jeg kan være Siluk”. Denne forståelsen, kan imidlertid ikke generaliseres til guider, eller til nordmenn generelt. Stedsforståelser er stadig under utvikling. Derfor er det vanskelig å generalisere ett gjeldende bilde av sted og tilhørighet.

Variasjon i hva som er typisk norsk. Kategorier i oppløsning?

Diskursbegrepet er blitt kritisert for å ikke se aktører som gjør motstand. Diskursive oppfatninger av tilhørighet kan utfordres, når det blir synlig at det gjeldende synet kun er ett i mengden. I henhold til doxa- begrepet ser vi at det selvsagte kan bli behandlet og omdannet i et felt for endring, et opinionsfelt (Bourdieu, 1977:168). Flyktningene får mulighet til å øve innflytelse på den etablerte definisjon av virkeligheten, gjennom den individuelle tilnærmingen de har til en guide og en lokalt forankret organisasjon. Da jeg stilte Lise spørsmålet: ”Hva er typisk norsk, slik du ser det?” svarte hun: ”Jeg tror ikke det er én typisk norsk person. Det er mange... En høyt utdannet kvinne, ser annerledes ut enn en mann på bygda. Ofte vil vi karikere en norsk person.” Hun sa også at hun håpet Gina, som hun er guide til, vil slå røtter her, fordi det er viktig å være norsk hvis man skal trives her.

Guiden har et syn på det norske som noe som kan endres, når hun sier at det ikke er kun én karakter, og at flere forskjellige mennesker kan være typisk norske. Dette synet skiller seg fra det for eksempel Justine tenker på når hun sier at hun kan bli nektet å få en ny, norsk identitet. Det skiller seg også fra den hegemoniske oppfattelsen av hvem som ”er norske”. I det norske

meningslandskapet er det altså motstridende syn og holdninger til flyktningers tilhørighet. Lises syn tillater Justine, og andre flyktninger å få en tilhørighet til Norge, og kunne kalle seg norske. Kanskje utfordrer dette legitimitetsgrunnlaget til majoriteten og myndighetenes syn? Det kan være ulike påvirkninger som bestrider den konvensjonelle dominerende diskursen. Da blir diskursen stilt i et kritisk lys, og er følgelig ikke utenfor bevisstheten til de som øver motstand.

Når Bourdieu snakker om opinion, er det som et av flere mulige og legitime svar på konkrete spørsmål om den etablerte politiske orden (Bourdieu, 1977). Den kategoriske orden som ses som et doxa, vil da møte motstand¹⁰. Flyktingene som bosetter seg i Berlia har alternative oppfatninger av tilhørighet, som til sist kan utfordre den tilhørighetsdiskursen som impliseres i norsk kontekst. Skapelsen av diskurs påvirkes også av de innflyttedes identifikasjoner, og det vil virke tilbake på flyktingenes definisjon av egen tilhørighet. Flyktingene møter en overordnet struktur. Deres liv struktureres på nye måter på det stedet hvor den nasjonalstatlige diskursen dominerer. Likhet inngår i en diskurs som i nasjonalstaten har blitt politisk investert i.

For Lises del er bildet av den norske person brakt opp i et opinionsfelt, hvor det ikke lenger sikter kun til én type person som er født her og har slekten forankret i nasjonalstatens territorium, men også til de som ankommer landet og som får økende grad av kjennskap til samfunnet og stedet. Hvis man har røtter et sted, konnoterer det at personen er dyrket opp av jorden. Det understreker den tette forbindelsen til stedet, som naturliggjør en persons væren i dette landet hvor han/ hun er født og oppvokst. På tross av at mennesker er i bevegelse, ses den naturlige virksomhet som enten forankret i en kultur, rotløs eller lignende. Flyktninger assosieres med det rotløse (Malkki, 1995:15). For å dvele ved debattene mellom guider og flyktninger kan vi se nærmere på noen eksempler. Først av de som har vært lengst i prosjekt Flyktningeguiden.

Både Justine og Chandran er unge mennesker som ble deltakere i oppstartsfasen, mens Flyktningeguiden ennå var et pilotprosjekt. Justine kom sammen med sin familie med flere søsken. Det både Chandran og Justine deler er en tilpasning de har vært igjennom de siste 6-8 årene. Kan hende de har internalisert noen tanker om hva det vil si å være norsk, og om egen identifikasjon i denne sammenheng. Den diskursen Chandran nevner når han sier at en typisk

¹⁰ Fagerlid, (2001), har også interessante empiriske funn i forbindelse med dette, fra et storbyfeltarbeid i London, blant britiske asiater som også strever med spørsmål om identitet, og som utfordrer diskursive oppfatninger.

norsk person følger norske regler, peker på et bilde av innbyggere med tilhørighet til nasjonalstatsapparatet, et formelt, juridisk basert samfunn. Justine bringer også inn offisielle definisjoner av norskhet som en pekepinn på hva man identifiserer seg med. Hun sa at offisielt er hun ikke anerkjent som norsk ennå. I tillegg kviet hun seg for selv å bedømme hvorvidt hun er norsk eller afrikansk. Om hun er norsk kan andre si, mener hun.

Chandran benytter også begreper som har dagligdags språklig gyldighet i majoritetsbefolkningen, og i den offentlige diskurs. Det er argumenter som taler for, og argumenter som taler mot identifiseringen med det norske, for Chandran og Justine. Selv om de har opplevd hendelser som øker tvilen, har de gjennom lange guideforhold og ved siden av aktiv deltakelse i integreringsprosjektet nærmet seg både lokalsamfunn og norske tradisjoner verdier og arenaer i økende grad. Nettverket av norske venner og bekjente utvides gjennom guideforhold som er blitt til vennskap.

Flyktningene har gjennom kulturkvelder og fellesarrangementer i regi av Flyktningeguiden også fått se andre innslag av kulturelle ytringer, som også er del av deres nye nærmiljø. På den annen side ser vi at hva norske guider definerer som norsk, varierer, og i seg selv er heftet tvil ved. Er nordmenn en befolkning med relativt homogene kulturelle tilhørigheter? Lise er uenig i det. For henne ser det ut til at norsk kultur ikke avgrenses ved Norges grenser. Hun ser flyktningen hun er guide for som lik på visse måter, selv om de er vokst opp i forskjellige land, og hun er en generasjon eldre enn Gina som hun er guide for. Forskjeller kan også eksistere mellom mennesker som er oppvokst i samme land, understreket hun. På samme måte kan man finne likheter mellom mennesker som er oppvokst i ulike kontekster.

Kanskje møtet med flyktninger og nye innbyggere som ønsker å bli del av samfunnet, påvirker guidenes definisjon av hva som kan innlemmes i det norske? Britt, Justines guide var en annen som protesterte litt på antakelsen om at flyktninger blir nektet tilhørighet i Norge. Hun formidlet dette en kveld da Justine, Britt og jeg satt på en kafé i Storvik, og snakket om nordmenns holdninger til flyktninger og innvandrere. Hun mente at dette kun gjelder en gruppe nordmenn, og at i løpet av et par tiår vil holdningene bli forandret, ettersom befolkningen vil bli vant til etterkommere av flyktninger som bor her i landet. Mens Justine ikke opplever seg selv som integrert i Norge, og unnviker egendefinisjonen, er Chandran tydelig på at norsk livsverden preger livet hans, og at han ”tilhører mest norsk”. Han har i mindre grad utfordret det doksiske bildet av hvem som tilhører Norge.

En koordinator som har ledet Flyktningeguiden i flere andre kommuner, har sporet opp hva hun mener er målet sett med flyktingenes blikk. ”Det må være en møteplass”, sier hun. Flyktingene søker fellesskap med mennesker. Koordinatoren uttrykker i likhet med Lise, at man kan akseptere forskjellighet, fremfor å understreke likhet. Dette bildet av samfunn gir mulighet for å inkorporere flere sosiale rom i en geografisk ramme. Vi ser altså at ulike betraktninger om identifisering eksisterer side om side. Det er med andre ord multiple måter å definere seg selv i forhold til samfunnet på, og dette kan reflekteres både i flyktingers og guiders virkelighetsbilder.

Likhet er ikke et nødvendig premiss for et godt samfunn i flyktingenes forståelse. Idéen om en kulturelt homogen befolkning er et hinder for en forening mellom flyktingers tilhørighet, og innfødte nordmenns tilhørighet til nasjonen Norge. Det gjeldende doxa innlemmer i manges bilde ikke de som kommer fra andre steder. Når flyktingene oppfatter dette, er det å bringe identifikasjon, sted og kategorier opp i et opinionsfelt en mulighet flyktingene har til å vinne innpass, og selv skape en tilhørighet til det nye bostedet, selv om de trekker inn forskjellige element av tilhørighet som er relevante for dem.

Mens nasjonalstaten har interesse for en enhetlig definisjon av det norske, for å sikre lojalitet til makthavere, bidrar flyktingene til et mangfold av ulike perspektiver på kategoriene. Nye måter å kategorisere på, vil åpne for identifikasjon med Norge for flyktinger. Når den dominerende definisjon av norsk tilhørighet blir satt på prøve gjennom mangfoldighet og tilhørigheter i emning, vil styrken av dikotomien oss og dem svekkes. Inklusjon-eksklusjonsdiskursen får mindre spillerom. De nybosatte flyktingene har forlatt sitt opprinnelige hjemland, og dermed foretatt en praktisk avstandsmarkering til sitt tidligere sosiale rom. Hvis sosiale posisjoner er relasjonelt konstituerte, behøves andre for å gi individet den aktuelle status. Dersom de skal løsrive seg emosjonelt, behøver flyktingene derfor åpninger inn i nye sosiale rom.

Som vi så, var Chandran mindre opptatt av å dyrke emosjonelle bånd til andre tamiler i Norge, enn av å skape sosiale relasjoner til nordmenn. Uten at han hadde levd atskilt fra de tamilske kameratene hadde han neppe klart dette, mente han. Man kunne ha forventninger om at deltakere av Flyktningeguiden ville være opptatt av å opprettholde grupper basert på felles etnisk bakgrunn. Det var likevel for overraskende mange ikke en prioritet. Jeg vil ikke gå spesifikt inn på dette, men kan nevne at det i visse tilfeller kan ha dreid seg om en

underkommunisering av slike primordiale bånd i en kontekst hvor representanter fra storsamfunnet var tilstede. (Se Eidheim, 1969, for en analyse av samhandlingssituasjonen mellom minoritet-majoritet). Det viste seg dermed også som en overforenkende kategorisering. På tross av at det er en konstruksjon, benyttes etnisitets-s skillet også av Chandran, som vi så, for å beskrive seg selv. Det kan ha grunnlag i diskurser som bidrar til å begrepsfeste verden på denne måten, og som ikke tilgjengeliggjør alternative betegnelser på mennesker i Chandrans posisjon.

For mange av flyktningene viser det seg at de nye nettverkene representerer en større diversitet og et bredere mangfold, enn en etnisk, eller en norsk tilhørighet. De sosiale bånd som deltakerne formet, bryter altså med en essensialistisk kategorisert sosial organisering, for uformell kontakt. Den opinion som flyktninger skaper individuelt, er basert på andre kriterier enn at ett folk skal tilhøre et språk og et territorium. Det er altså ikke et godt samsvar mellom det offentliges forventninger til de nybosatte flyktningene, og flyktningenes egne ønsker om å høre til i det nye samfunnet.

Appadurai (1996) har i ”Modernity at Large”, vist hvordan forholdet mellom det å få tilskrevet en kontekst, slik som Berlia som lokalsamfunn, og det å lage lokalitetskontekster, er dialektisk. Hvis flyktninger opplever eksklusjon fra sitt nabolag, eller generelt fra mennesker i sitt nye land, vil det være en faktor som medvirker til dannelsen av en ny lokalitet, selv om de har fått tilskrevet en lokalitet gjennom bosetting i en kommune, og gjennom de tilbudene som fins i lokalsamfunnet slik det defineres av myndighetene. De som produserer konteksten har ingen interesse av det med mindre det fins mennesker som kan utgjøre konteksten. Samtidig ville det være vanskelig å forme og videreføre en lokalitet uten at det var en navngitt ramme om det. Uten grenser som markerer eksklusjon og inklusjon, er ikke sosial handling mulig. Likevel blir grensene problematiske når opprettholdelsen av dem bidrar til de bosatte flyktningenes liminale posisjon.

Grensene som har føringer fra ideologien *ett folk med ett språk* tilhører ett territorium, er totaliserende og essensialistiske. Derfor er nasjonalstatlig diskurs problematisk i møte med nybosatte flyktninger hvis hensikt er å bli integrert. Liminale subjekter kan ikke samtidig være utenfor og innenfor kategorier, og bli en del av samfunnet. En reintegrering er påkrevd, for å løse uoverensstemmelsen. Det betyr at flyktningene må bevege seg ikke bare over nasjonale grenser, slik de har gjort, men også gå *gjennom* kategoriernes grenser. De må altså

både ha vært innfødte i et opphavsland, bli satt utenfor dette samfunnet, leve mellom kategorier i et nytt samfunn, og bli en del av det nye samfunnet. I denne prosessen vil kategorier av mennesker i det norske samfunnet få nye betydninger.

I individuelle håndteringer av identifikasjonstilskrivelse, så jeg at deltakerne i Flyktningeguiden skapte relasjoner mellom mennesker med forskjellige tilhørigheter i Berlia, og i Norge generelt. Det var en løsning på eksklusjonen flyktningene opplevde.

Flyktningeguiden ga informantene en arena for å bli kjent i en ny kategori, en kategori hvor mennesker med forskjellige identifikasjoner passer inn. Integreringen av flyktninger vil i dette prosjektet bidra til et større mangfold i virkelighetsbilder og tilhørighetsforhold. Den individuelle integreringsprosessen gjør at nye kategorier blir brukt i selvtilskreven identifisering, mens alle liminalsubjektene samtidig utfordrer den gjeldende orden.

Flyktningeguiden er som et samfunn i miniatyr. Sammensetningen av erfaringsbakgrunner reflekterer befolkningssammensetningen generelt i den forstand at det er flere alternative posisjoner å skape identifikasjon og tilhørighet fra, enn i et samfunn hvor den etablerte orden ikke møter motstand. Hvis dette overføres til samfunnet som helhet gjennom prosjekter som Flyktningeguiden, kan det også føre til at nybosatte flyktninger får en mindre liminal posisjon i Norge. Det avhenger av muligheten til å bli inkludert i det norske samfunn, selv om flyktningene også har identifikasjoner med mennesker og steder utenfor Norge, og at likhet ikke blir et avgjørende premiss for medlemskap i det norske samfunnet, både tilskrevet og selvtilskrevet medlemskap.

Det virker altså som om flyktninger, og deltakere i Flyktningeguiden forsøker å endre grensene for det som almennt kategoriseres som norsk, men hvilke meningssammenhenger dannes innen det norske territorium når flyktningene tar del i det?

Meningsbærende rom

Vi har vært inne på hvordan ulike kategoriseringer av innenfor- og utenforposisjoner tilskrives flyktninger. Som ”andre” har flyktningene ikke tilgang til den tilhørighet til det sosiale rom som er meningsbærende for innfødte. Et resultat er at ulike forståelser føres inn i et opinionsfelt, slik at kategoriene som preger det sosiale rom blir mer mangfoldig.

I dette kapitlet vil jeg formidle mer konkret hvordan det ambivalente forholdet flyktningene får til tilhørighet, resulterer i ulike håndteringer av reintegrering i det nye samfunnet. Mens territoriale grenser er selvsagte i den doksiske forestillingen, bidrar flyktningenes fokus på

mangfoldige menneskelig fellesskap til å løse opp og utfordre disse skillene mellom sosiale rom.

I informantenes forståelse av avgrensinger av lokalsamfunn, var det stor variasjon. Det kom blant annet av deres definisjon av lokalsamfunn som et sted av venner, familie og kjente.

Flyktningene viste gjennomgående økt begeistring da samtalene dreide seg om mennesker, i motsetning til lokalsamfunnets geografiske holdepunkter, og stedsnavnet til kommunen.

Flyktninger bidrar dermed til stedskonstruksjoner på sine nye tilholdssteder. Sentrale aspekter ved stedets mening blir vektlagt på nye måter når stedet vurderes gjennom nye ”briller”.

Før vi går inn på flyktningenes stedstilhørighet, konkretiserer jeg den stedsforestillingen som kan sies å være etablert av de som har definisjonsmakt, som også preger mange innfødtes forhold til stedet.

Samfunnet er menneskene på stedet

I fenomenologisk perspektiv konstituerer steder rom som sentre for menneskelig mening (Tilley, 1994:14). Vi kan si at steder selv tilegner seg en historie gjennom de hendelsene og handlingene som finner sted i rommet. Slik blir et geografisk rom til et sted for noen, og subjektene som befolker stedet og stedets egen biografi blir heftet sammen (Tilley, 1994: 27). Rom kan ikke forstås utenom den sosiale praksis som binder tid og sted sammen. Dette ser vi for eksempel ved at en person som kjenner landskapet, ”leser” stedet i relasjon til tidligere erfaringer med landskapet. Steder kan dermed få sine historier (Tilley, 1994), noe som kan sammenlignes med en stedsmyte (Hidle, 2004). Når et menneskes handlinger på et sted er bundet til erfaringer og familiaritet med stedet, fremkalles i følge Tilley en tilhørighet til stedet. Guidene har for det meste vokst opp i Norge, og noen har levd hele sitt liv innen grensene til Berlia. Den kjennskapen de har til landskapets særtrekk, har da medvirket til den stedsmyten som er blitt dannet av innbyggerne om stedet de kaller Berlia. For å understreke det nære forholdet mellom landskap, sted og dets befolkning, sier Tilley at menneskelige steder blir formet ut fra landskapet gjennom at man erkjenner signifikante kvaliteter som elver, trær, fjell. Disse har ikke blitt kulturelt produsert, men assosieres med tidligere sosiale handlinger eller mytologiske handlinger (Tilley, 1994). Han sier at landskapet fortolkes på grunnlag av hvilken plassering det har i rommet. Det blir da et meningsbærende rom for de som bor der. Noe som understreker den tilhørigheten de som har vokst opp i Berlia har. Dette representerer en av flere ulike livsverdener. Når man er bofast har man mulighet til å oppnå et

nært forhold og en god kjennskap til et landskap og et sted. Norges nasjonalisme spiller også på de mange stedsmytene fra små lokalsamfunn over landet.

Seeberg har gjennomført en komparativ analyse av skolevalg og – hverdag i Norge og Nederland. I Norge reflekteres en nærhet til det lokale. På mange måter overlapper sted og menneskelig erfaring hverandre her. I Nederland er det annerledes. Skolebarna har ikke bare en, men mange tilknytninger til steder, som ikke overlapper (Seeberg, 2003:84). Det finnes likhetstrekk mellom flyktningenes stedsforhold i Berlia, og det mangfoldige stedsforholdet Seebergs informanter har. Når vi skal knytte trekk ved flyktningenes kontekst til dette, ser vi at det landskapet som flyktningene bosetter seg i, allerede er navngitte steder, et sett av relasjonelle steder, sammenbundet av historier. De har flyttet til et sted som har en kulturell kode som må fortolkes. Dette gir grunnlag for den sammenbindingen som gjøres mellom innfødte sosiale individer, og stedet det har erfart livet på. Det gir samtidig ikke rom for den stedserfaring flyktninger har. Deres mangfoldige stedsforhold etterlater tvil og usikkerhet når de får spørsmålet ”hvor kommer du fra?”, etter at de er bosatt, og har fått oppholdstillatelse i et nytt land. For innfødte, bofaste nordmenn kan det å fortelle om stedet samtidig gi svar på hvem man er og hvem man identifiserer seg med. Flyktningenes stedsdannelse uttrykker konstruksjonen av nye måter å finne stedstilørigheter på. Byggingen av en lokal identitet er nå i større grad et mål i seg selv, mener Slettan og Stugu (1997). Gullestad påpeker at hvor kommer du fra er et spørsmål som nordmenn ofte stiller, blant annet fordi det å dyrke/identifisere seg med stedet nærmest ses som en moralsk plikt (Gullestad, 2002:233). Det understreker signifikansen av stedet som tilhørighetsforankring, noe som også innebærer en slutning om hvem ”de andre” er.

En forståelse av sted og lokalsamfunn som tilhørighetsfaktor, kan illustreres gjennom et eksempel hentet fra Flyktningeguiden. Det var på grunn av overtallige flyktninger i en kommune at ledelsen bestemte seg for å overta noen flyktningeguider fra nabokommunen. Det er relativt god trafikkforbindelse mellom disse stedene, som var noe av grunnen til at det antakelig ville passe å koble flyktninger og guider på tvers av grenser her. Det viste seg likevel at guidene ikke syntes om idéen. De ønsket ikke en kobling til en flyktning i nabokommunen.

Flyktninger kan være hemmet i forhold til å reise over lengre avstander på grunn av økonomiske begrensninger. En kobling ville derfor innebære at guidene møtte dem i

flyktningenes kommune. Selv har guider omtalt seg som nokså ressurssterke mennesker i betydningen at de fleste guidene er etablerte, voksne med engasjementer og jobb. Hvis guidene nølte fordi de ville vise frem et lokalsamfunn som er/var deres eget, kan en definisjon av lokalsamfunn tolkes å være innenfor kommunens oppsatte grenser. Kanskje det er en doksisk forståelse av samsvaret mellom grensene rundt lokalsamfunn og det særegne, sosiale og kulturelle ved stedet de bor.

Else, en nylig engasjert guide utbrøt en gang da hun og mannen var møtt opp til et evalueringsmøte på Flyktningeguidens kontor: ”Vi er bare sammen med folk fra Berlia!” Underforstått betyr det at folk fra Berlia har spesielle kjennetegn, skiller seg fra andre, og har del i den felles sosiale og kulturelle sfæren, for dem. Den nære sammenhengen mellom steder og personlige historier i Norge, gir utslag også for nordmenn som flytter til nye steder. Annie fortalte at for om lag 20 år siden, da hun bosatte seg i Berlia, var det ingen som hilste på henne. Først nå i løpet av de senere årene var hun blitt anerkjent som en del av nabolaget, følte hun, og Berlia var stedet hun følte hun tilhører. Det tok altså flere år før hun likevel opplevde dette som sitt sted og følte tilhørighet til lokalsamfunnet i hennes definisjon. I tillegg til å demonstrere at lokalsamfunn er avgrenset i Norge, viser det at de som er av nasjonalstatens innfødte befolkning heller ikke alltid kategoriseres som en del av gruppen ”oss”.

Når guider understreker at de aldri er sammen med mennesker som ikke bor i Berlia, “Berlia-folk”, er det også en illustrasjon av at stedet og menneskene er nært knyttet sammen, og at de som ikke bor i, eller er del av dette komplekset, er annerledes. Berlia i dette lyset virker som en selvskreven enhet. Dette passer godt med beskrivelsen til Kramer, som påpeker tendensen til inklusjon og eksklusjon i små lokalsamfunn i Norge. Han tolker det slik at bygder er som stammer, hvor man ses som fremmed med mindre man er født på stedet (Kramer, 1984). For mennesker som ikke har en lang erfaring på et sted, vil meningsinnholdet være mindre signifikant. For Annie var Berlia kommune da en administrativ enhet som delvis styres av staten, og er sammenføyet med den nasjonale helhet i et komplekst samspill gjennom historien. Som innfødt, kan Annie likevel ha kjent til myter om stedet før hun bosatte seg, uten å ha fått et personlig forhold til det ennå. Da Annie likevel sa at stedstilhørighet betyr veldig mye, og definerte Berlia som sitt lokalsamfunn, var dette etter at hun hadde levd her i flere år. ”Først etter 3-4 år begynte naboene å hilse på oss”, fortalte hun. Hun hadde de siste

årene sjelden reist ut av Berlia, men benyttet sentrumsområdet der og hadde sine hverdagsaktiviteter stort sett innenfor Berlias grenser.

Vi kan kanskje se det som et uttrykk for regional tilhørighet at det tok lang tid å få ”rotfeste” i Berlia. Det å være norsk og snakke samme språk (muligens med en annen sosiolekt) var heller ikke automatisk noe som ga Annie tilhørighet til et nytt lokalsamfunn i Norge. På fødestedet har Annie en sterk posisjon som følge av å ha blant annet sosial og kulturell kapital. På det nåværende bostedet har hun det i noe mindre grad. Flyktingene opplever denne utfordringen i større grad. For eksempel Justine, som ikke vet hvor hun står i forhold til en norsk tilhørighet, må i en viss forstand tilkjempe seg retten til å tilhøre det nye stedet de har bosatt seg. Så lenge hun har ett ben her og ett ben der, er hun ikke reintegrert i mottakssamfunnet. Hva kan hun og andre nybosatte flyktinger identifisere seg med, når svaret at de kommer fra enten hjemlandet eller Norge, begge er utilstrekkelige presentasjoner av hvor de hører til? Lykkes reintegreringen i Norge, eller vedvarer den liminale posisjonen?

Tolkninger av kartundersøkelsen

Innledningsvis i oppgaven presenterte jeg en undersøkelse med bruk av kart. Kartteknikken var antakelig med hensikt, det som satte meg på sporet av diverse måter å fortolke sted og lokalsamfunn på. Nølende og ambivalente responser fra de fleste gjorde at jeg ble interessert i å finne grunnene til at kartrepresentasjon av lokalsamfunn ikke var like naturlig for informantene som hadde flyktningsbakgrunn.

Jasmine møtte meg på Flyktingeguidens kontor en dag, sammen med mannen sin. Mens vi satt ved det store kjøkkenbordet, småpratet og drakk te, la jeg et turistkart av Berlia på bordet framfor Jasmine. Jeg spurte om hun ikke kunne markere de stedene hun og mannen har vært sammen med guiden sin, Åse, den hyggelige guiden, som er en generasjon eldre enn både mannen hennes og Jasmine selv. Hun så litt undrende ut, mannen løftet pennen fra bordet, så på meg, tittet på den andre pennen jeg hadde lagt frem, og holdt hånden hevet mens begge studerte kartet. Hun lo så smått. Mannen sa ingen ting, men Jasmine spurte ham: ”Hvor var vi, nå må du hjelpe meg”. Jeg forsøkte å peke ut hvor vi var nå, og på den lille veien som er adressen deres. Fortsatt var hun usikker. Hun beskrev det jeg benevnet som ”nabolaget”, og sa etter en stund i taushet: ”Men nei, vi kan ikke tegne det!”. Så leste hun høyt et kjent navn som sto flere steder på kartet, kommunenavnet. Etter en stille pause spurte jeg om de kunne nevne

stedene de hadde vært. Jasmine fortalte at de hadde vært mange steder sammen med guiden. Jeg gjenkjente navnene fra nabokommunen, hvor Åse bor. Steder som er hyppig besøkte turistmål, som museer, og særegne landemerker. I tillegg hadde de vært på de lokale sykehuset, på arbeidskontoret og biblioteket sammen. Så tok Jasmine innskytelsen til å si ”Det beste med Åse er at hun forstår oss utlendinger så godt. Ja, hun har reist mye, spesielt i Asia. Sønnen hennes var nettopp i Australia.” En annen positiv ting med guiden nevnte hun også. Hun arrangerer fester hvor flere kan komme og kose seg. Mannen min har også noe å gjøre der...ikke bare jeg. Alle har det bra”, forklarte hun.

Det som ser ut til å være av største viktighet er altså den mellommenneskelige forståelsen guiden har. I tillegg føler Jasmine at guiden forstår utlendinger. Det at hun har reist til andre land, og at de har fått ta del i selskap hvor mange forskjellige mennesker har møttes, understreker også kvaliteten. Dette peker på hvor sentralt det sosiale i guiderelasjonen er. Begrunnelsen for å bli med i Flyktningeguiden var i følge Jasmine at hun følte seg alene, og at hun og mannen ikke hadde noen steder de kunne kose seg, siden de ikke kjente noen her fra før.

I lys av flere erfaringer med flyktninger, ser det ut som en rimelig tolkning at lokalsamfunnet avgrenset til Berlia, har svært underordnet betydning for de som nylig er bosatt der. Selv ikke landets grenser tillegges vekt når det er snakk om grensene for sosiale relasjoner. Søstrene og moren til Jasmine bor i Sverige. ”Svenskene sier Norge er bare en landsby, men jeg synes det er mer menneskelig”, utbrøt hun. Hun fortalte også om søstras overraskelse over smilende mennesker på bussen og på gata.

For søstra befant de menneskene hun vurderte positivt seg et annet sted, enn der hvor hun bodde og bor i dag. Det samme gjaldt for Jasmine, før hun fikk bekjentskaper og venner i Norge. Som søsteren måtte Jasmine også reise over store avstander for å styrke bånd til mennesker hun identifiserte seg med, og følte seg hjemme hos.

Observasjonen av kartresponser i tillegg til utsagn og andre observasjoner, gir en mening i sammenheng. Grenser på kart, og grenser i det geografiske rom har mindre betydning, når de signifikante sosiale bånd kan gi en følelse av tilhørighet. Det samme illustrerer et forslag vi fikk i temagruppen, etter tålmodig oppmuntring. Etter en lang periode svarte en av flyktningene på oppfordringen om å gi forslag, og inviterte oss hjem på middag til leiligheten hvor han bor med kona og en sønn. Det var altså båndene til signifikante andre som var

viktige å bygge. Det å møtes i et ukjent rom, eller å se ukjente steder var ikke flyktingens ønske.

Kan hende uteblivelsen av både nedtegning og klare protester mot denne måten å representere lokalsamfunn på, kommer av autoritetsrespekt. Det er sannsynlig at enkelte flyktinger oppfattet seg selv som ”gjest” i Flyktningeguiden, og så guiden som en representant for ledelsen. Det eksemplifiseres ved at en av deltakerne, Amir, sporadisk kalte guider for ”proffessoras”.

Utsagnet ”du bestemmer” som respons på kartrepresentasjonen av lokalsamfunnet, kan være en illustrasjon av en tendens flyktingen hadde observert hos sin guide, og eventuelt andre nordmenns idéer om lokalsamfunn som definert av kommunale grenser. Personen overlot det til den norske etnografen å definere lokalsamfunnet hans ved bruk av fysiske landemerkers representasjon. Det at ansvaret for å tegne ble gitt til den andre kan kanskje også bety at personen mente at den andre hadde bedre bakgrunn for å gjøre det. I tillegg til at temagruppermedlemmene nektet å foreslå hva vi skulle bruke tiden på, peker dette kanskje på en forestilling som ikke fokuserer på de formelle og ytre omstendigheter, slik de etablerte grensene gjør.

Jeg vil påstå at grunnen til at lokalsamfunnet ikke ble assosiert med kartet dreier seg om at lokalsamfunnet ble definert annerledes av flyktingene som fikk dette presentert. Følgelig ga det ingen mening for dem å plassere seg på det. Inntrykket kommer også av Siluks utsagn: ”Mitt sted i Norge, er ikke en konkret plass. Det er møter med nordmenn som er hyggelige. Mange sier at nordmenn er kalde, men det gjelder ikke alle.”

Vi må også ta i betraktning at ulik utdanningsbakgrunn kan spille inn. For hvis kart er spesielt ofte brukt i norsk grunnskole, vil noen ha en oppfatning om at kart er et naturlig orienteringsverktøy. Flyktingene kan eventuelt være ukjent med akkurat det aktuelle turistkartet. Det kan redegjøre for at de ikke føyet til noe på kartet. Svak kjennskap til steder i lokalsamfunnet kan også tyde på usikkerhet på den presise lokasjonen på kartet. Dette kan være en konsekvens av at flyktingene ikke er vant til å tenke på sitt lokalsamfunn i geografisk snever, helhetlig og harmonisk integrert forstand, slik det kom frem da jeg stilte åpne spørsmål om lokalsamfunnet.

Da Chandran fikk spørsmålet om han ville tegne hvor han hadde vært på et kart ble mine antakelser bekreftet. Mens jeg var i ferd med å trekke kartet frem fra sekken, sa han med

selvsikker tone: ”Hvor jeg har vært over hele verden mener du, eller?” Jeg nølte og ville vise ham kartet uten å kategorisere det som et kart over Berlia. ”Er det over Norge?” forsøkte han igjen, før kartet lå foran ham. ”Å, bare lite kart, ja” sa han så, tok en penn og tegnet kryss på flere av de mange stedsnavn han nevnte. Det at han tok det som en selvfølge at kartet avbildet verden, sier noe om at samfunn ikke nødvendigvis benytter de rammene som er konvensjonelle i guidens tankegang.

Disse observasjonene støtter bildet av at de administrative grensene var relativt uviktige i flyktingenes definisjon av deres lokalsamfunn, eller deres meningsbærende sted. Om grunnene til kartresponen også dreier seg om lite kjennskap til kartet, og eventuelt autoritetsrespekt, utelukker ikke det bildet av at den stedskonteksten flyktingene ble møtt med, skiller seg fra deres egen oppfatning av den nye stedskonteksten. Dette gjenspeiler kryssingen av grenser som informantene har erfaring med.

Ulik tilhørighet i det nære rom

Det er andre former for lokalitet som dannes i Berlia, med de nye tilflytterne, derfor kan vi dele tanken om at vi behøver et nytt perspektiv på relasjonen mellom det sosiale rom og det geografiske rom (Pries, 2001: 15). Identifikasjonsprosessen ser ut til å avhenge av tilgangen på signifikante andre, og deres tilhørighet. Noen opplever et avgjørende møte med en guide, som styrker deres identifikasjon og selvtilskrivelse av norskhet, slik som Jasmine. Andre opprettholder bånd i nettverk av internasjonalt fokuserte likemenn, eller mennesker som snakker deres morsmål. Dersom instruktører har sterke bånd til, og forankring i Norge, kan en relasjon til disse også styrke reintegrering for nybosatte flyktinger. De vil da fungere som mellommenn som guider flyktingene mellom kulturelle elementer fra opphavlandet og det nye landet.

Empirien antyder at tilhørigheten til det som er det meningsbærende sted for bofaste nordmenn, ikke deles i like stor grad av nyankomne flyktinger. Det kjennetegnes heller av identifisering med multiple eller alternative rom. Kanskje vil skillene mellom lokalsamfunn og mellom nasjoner bli enda mer problematiske i lys av flyktingenes vei inn i det nye samfunnet som skapes i samarbeid med mer og mindre signifikante andre. De signifikante andre kan tilby et svar på liminalsubjektens identifikasjonsdilemma, på en annen måte enn den nasjonalstatlige diskurs gjør. Derfor handler denne første fasen for mange om å danne og utvikle kategorier i samspill med mennesker som blir del av meningsskapelsen.

Vi kan også anta at en del av den norske befolkningen som frivillig verver seg som flyktningeguides får del i en prosess av stedsidentifisering som skiller seg fra den ”typisk norske” lokale tilhørigheten. Flere guider har etter en tid som flyktningeguides vist stor interesse for landet flyktningene kommer fra, og noen dyder har et ønske om å reise dit sammen når situasjonen tillater det.

Selv om regelmessigheten i flyktnings og guides responser viser et skille i hvilke grenser som eksisterer rundt lokalsamfunn, er det også variasjoner blant guider som er vokst opp i Norge. Som vi husker var guiden Lise åpen for at det norske ikke kan avgrenses til en konvensjonell grense som gjelder alle. Hun avslørte de forenklede effekter av den nasjonalstatlige kategorisering. Da jeg spurte henne hvor hun føler seg hjemme, nevnte hun først og fremst små lokaliteter innen kommunen, og ikke selve kommunen. Hun nevnte kaféer og parker, og steder der hun hadde tilbragt tid med barna sine da de var små, som var meningsbærende for henne. Denne presentasjonen av signifikante steder, forteller en historie om hva hun personlig identifiserer seg med, mer enn hva kollektivet av mennesker på stedet identifiserer seg med. Den opprettholder ikke den stedsmyten som gjør at de som ikke ligner ikke passer inn.

Bånd på tvers av lokale grenser

En koordinators oppfatning var at flyktnings antakelig ville oppleve nordmenn som svært annerledes avhengig av hvor i landet de ble bosatt. Kanskje det var lettere å komme inn i lokalsamfunnet på små steder hvor alle kjenner alle, reflekterte hun. Dette tilbakeviste flyktningene jeg snakket med. Mange av flyktningene hadde erfaring fra mindre steder hvor de hadde bodd før de fikk oppholdstillatelse. Der var nordmenn etter sigende lite imøtekommende, svært reserverte, og var kun interessert i å snakke med dem på bakgrunn av hvilket land de representerte.

Justine hadde bodd i en bygd i nordnorge. Der hadde hun opplevd å ikke bli kjent med noen, og hun hadde følt blikk og kroppsspråk som plagsomt og diskriminerende mens hun gikk til butikken og andre offentlige steder. I ”Berlia” var folk mer vant til utlendinger, mente hun, og her følte hun at hun hadde en naturlig plass og kunne slå seg til ro på en helt annen måte. Her var hun ikke alene om å ha mørk hud, slik som på det lille stedet i nord.

Man kan med Ghorashi si at flyktningene levde i en inklusjon-eksklusjons-diskurs, hvor likheter mellom innvandrere og nordmenn marginaliseres, og forskjellene maksimeres. Dette

forøker avstanden mellom gruppene, og gir inntrykk av at det er klare grenser mellom dem. (Ghorashi, 2003). Den erfaringen en flyktning har fra et annet hjemland, er interessant for mange nordmenn. Spørsmålene som setter opprinnelsesstedet i søkelys gjør liminalposisjonen vedvarende. Kontrastene mellom det opprinnelige nabolag og nabolag på små steder i Norge var stor. Nysgjerrigheten flyktningene opplevde på små steder bidro til opplevelsen av eksklusjon. Løsningen for mange ble å flytte til et mer tett befolket område, og for noen av de jeg kom i kontakt med, ble Berlia den nye kommunen.

Selv innen Berlias grenser mangler mange flyktninger opplevelsen av å bli inkludert. De benytter dermed muligheten til å skape kontakt og relasjoner til mennesker på andre små og store steder, både i byen og på landet.

Tilgangen på en ”storby” som informantene mine hadde, kunne i utgangspunktet kanskje redegjøre for tendensen til å reise over kommunegrensene, men båndene til andre steder i Norge var også tydelige, og det å reise til mindre steder var en jevnlig observert fritidssysse hos informantene. Flere andre med flyktningbakgrunn, både av eldre og yngre mennesker foretrakk etter sigende også å bo i mer fredelige og rolige utenbys omgivelser, som Berlia. Mange av flyktningene så på hele Norge som lokalsamfunnet, da de først avgrenset det vanskelige begrepet. Praksisen tilsier altså at kryssing av administrative lokale grenser er vanlig i deres bilde, om det er by eller landlige steder de foretrekker.

Osman nevnte tre steder i østlandsområdet, med unntak av Oslo, som ideelle rekreasjonssteder. Dette illustrerer at det er et variert antall måter å leve på, som nybosatt flyktning, når man er deltaker i integreringsprosjektet Flyktningeguiden. Man kan si at Flyktningeguiden søker å gi flyktningene en tilhørighetsopplevelse hovedsakelig i lokalsamfunnet, men det kan virke som om flyktningene på egen hånd prioriterer personlige relasjoner som er utenfor denne administrative rammen.

Sandra svarte i en samtale om hvor godt hun kjenner lokalsamfunnet at hun kjenner mange mennesker utenfor lokalsamfunnet. I dette tilfellet stikker den snevre avgrensningen av lokalsamfunn seg litt ut. Det har antakelig sin årsak i at denne flyktningen har oppfattet lokalsamfunn delvis gjennom majoritetens diskurs om lokalsamfunn. Sandra har hatt to guider fra en av nabokommunene. Samtidig kan det at hun har deltatt i Flyktningeguiden over lang tid også redegjøre for det avgrensede begrepet om lokalsamfunn som ligger bak utsagnet hennes. I tillegg kan min innledende kommentar om lokalsamfunnet i denne situasjonen ha

virket inn på unntaket hvor kommunen her defineres som lokalsamfunnet. Hvis vi ser på et annet aspekt ved utsagnet blir det synlig at hun umiddelbart tenker på mennesker når hun snakker om lokalsamfunn.

Uten at det på forhånd er avklart, impliserer hun at hun kjenner mennesker andre steder, og nevner 4 byer i relativ nærhet, i tillegg til svenskegrensa. Her tegner det seg andre skisser over lokalsamfunn enn den formelle, administrativt avgrensede kommunen. Den unge jenta ville ikke markere steder hun hadde vært sammen med guidene sine på kartet. Da jeg ba henne direkte om å si hvilke steder hun hadde vært sammen med guidene sine, svarte hun med å nevne utvalgte steder som en bestemt kafé, hjemme hos guiden, og andre lokasjoner både i Hovde og Berlia.

Det at lokalsamfunnet delvis har mistet sin posisjon som avgrenset territorie og definisjon av det meningsbærende rom går utover lokalsamfunnets administrative grenser (Gullestad, 1996), har altså flyktninger særlig illustrert ved sin praksis og sine utsagn. Det er mennesker som gjør steder meningsbærende, og som kan bidra til opplevelsen av å høre til. Spørsmålet er hvilke grenser disse stedene skal ha.

Som følge av migrasjonstendensene i verdenssamfunnet har faglige perspektiver inkludert begreper som transnasjonalisme, som er ”the process by which immigrants forge and sustain multistranded social relations that link together their societies of origin and settlement... to emphasize that many immigrants today build social fields that cross geographic, cultural, and political borders.” (Pries, 2001:18). En slik praksis bidrar til å gi et annet inntrykk av lokalsamfunn enn det guidene tidvis ga uttrykk for.

Selv om flyktningene har slekt, familie, minner og erfaringer knyttet til sine hjemland, er det Norge og Berlia (for de fleste) som er hovedsete for deres daglige praksis. De fleste er engasjert på dagtid i Introduksjonsprogrammet. Det skal samtidig ikke ignoreres at båndene til hjemlandets kjente karakteristikk, som morsmål, sosiale fellesskap, og kulturelle praksiser fortsatt er tilstede etter ankomst i Norge, men hvis vi fokuserer på det andre aspektet ved begrepet, ser vi at det internasjonale trer i bakgrunnen. Reisene over lokale, kommunale grenser var frekvente hos et flertall av informantene. Translokalitet brukes her som sosiale bånd som binder ulike lokaliteter sammen, uten at det dermed er *transnasjonalt*. Det må ikke nødvendigvis være nasjonale grenser som krysses for at de translokale praksisformene skal kaste nytt lys over stedstilhørighet i dagens Norge.

Siden mange av guidene også har innflytter- historie, må de også ut av Berlia for å holde kontakten med venner og familie, men tendensen var særlig sterk blant flyktingene. De hadde relasjoner til andre flyktinger, slektninger og kjente. Det kan se ut som om flyktingene ignorerte de lokalt tilskrevne grensene som settes ”ovenfra” i den tiden det var mulig, altså i fritiden. Om ettermiddagen reiste mange gjerne forbi det kommersielle sentrum av Berlia, for å handle og tilbringe tid for eksempel i nabobyen en halvtimes reise unna. Flyktingenes sted er spredt, og basert på sosiale bånd med likhetstrekk utenfor det vi er vant til å favne. Det som ellers preget flyktingenes konstruksjon av sted, var at båndene som gikk over Norges grenser bant flere lokaliteter og nasjonalstater sammen. I deres praksis og bilde av verden, var både opphavsland, slekt og venners nye hjemland og deres nye hjem i Norge forbundet.

For Omar var lokalsamfunnet mennesker han har kontakt med. Disse var ikke tilstede i den nære geografien. Han hadde begrenset mulighet til å besøke sine venner. Guiden som bor i nabokommunen hadde han møtt på et av Flyktingeguidens fellesarrangementer, og foruten ham var hans venner og bekjente spredt i mange land. ”Just name any country!” Det var svaret på spørsmålet om hvor hans sosiale nettverk er. Deretter ble det skissert en forbindelseslinje på det mentale kart med Italia, England, Tyskland, USA, India og Pakistan så vel som flere land i Midtøsten inkludert. Omars samfunn kan kalles *translokal*.

Når deltakerne i Flyktingeguiden nettopp er bosatt i et nytt land, og lengter etter et hjemland, opprettholder noen i større grad enn andre relasjoner til mennesker de har en felles bakgrunn med. Srajidin krysset jevnlig flere kommunegrenser da de besøkte andre familier fra Uiguristan. Før han ble med i en temagruppe ble fritiden hans ofte tilbragt med mennesker fra Uiguristan enten i Berlia, eller utenfor. Det var likevel ikke vanlig blant mine informanter å ha mulighet til å være mye sammen med mennesker fra sitt hjemland, eller prioritere det.

Det at informantene var deltakere i Flyktingeguiden har sannsynligvis sammenheng med at de ikke eksklusivt valgte å skape relasjoner innen det mange kaller ethnoscape eller diaspora. Ethnoscape-begrepet unnlater å implisere at gruppeidentiteter nødvendigvis er knyttet til en etnisk homogen innramming (Appadurai, 1996:183). Arjun Appadurai definerer ethnoscape som: ”the landscape of persons who constitute the shifting world in which we live: tourists, immigrants, refugees, exiles, guest workers, and other moving groups and individuals constitute an essential feature of the world and appear to affect the politics of (and between)

nations to a hitherto unprecedented degree” (Appadurai, 1996:33). Den translokale praksisen deltakerne i dette studiet også viser, bidrar til den flyt av mening over etablerte grenser som karakteriserer den mobile verden. Det som også er felles er at flyktningene har elementer av andre verdensbilder og virkelighetsforståelser å bidra med, i mottakssamfunnet, fordi disse er skapt innen ulike kulturelle kontekster. Det vil ikke si at de har en helhetlig kultur i bagasjen, men at andre verdensbilder er skapt i den konteksten flyktningene har sin historie i, enn den norske kontekst. Appadurai ser på lokalitet som produsert, og at dialektikken mellom produksjon av naboskap, og lokalisering fra statlig hold, endrer betingelsene for lokalitetsproduksjon (Appadurai, 1996:185).

Til tross for at majoriteten og myndighetene har definisjonsmakten, medvirker altså flyktningenes translokale praksis til et annet syn på nasjonalt skapte grenser. Det kan medføre en oppmykning av grensene.

Begynnende relokalisering og reintegrasjon

Det var en god relasjon til en av Berlias innbyggere som forårsaket at Jasmine til en viss grad startet en reintegrasjonsprosess. Historiene Jasmine forteller, og faktumet at Åse nevnes i mange sammenhenger, vitner om hvilken betydning vennskapet med guiden har fått for Jasmynes tilhørighetsfølelse. Hun nevner møtet med ankomststeder i Norge, som positive opplevelser i forhold til møtet med andre steder hun har reist fra. Tilhørigheten til Norge som helhet har blitt styrket gjennom den personlige relasjonen til guiden. Guiden har vist frem ulike deler av landet til Jasmine og mannen. Derfor har Jasmine et positivt forhold til en god del steder i samfunnet. Åses samfunn er et større område enn Berlia, bekrefter Jasmine. Det er det norske samfunnet. ”Mitt samfunn er Åse sitt samfunn”, sier Jasmine, og sier på den måten at hun tilhører den konteksten guiden tilhører, altså hele Norge.

Blant guidene som var bosatt i hovedstaden, og som inviterte flyktningene dit, var interessen for å vise frem kjente turistattraksjoner stor. En guide, Elin ville vise frem Holmenkollen, slottet, stortinget, og flere steder. Responsen til slike forslag var laber, fortalte flere guider. Flyktningene hadde allerede vært på disse stedene, for eksempel sammen med klassen på voksenopplæringen. Dette førte til at dyadene møttes på mindre allment kjente steder. Selv om disse stedene var sentrale for guidene, var flyktningene altså ofte mindre interesserte i å utforske disse nasjonale kjennemerkene. Uansett om det var slottsplassen, eller en hytte, blir

steder i mottakssamfunnet tillagt mening gjennom den personlige og sosiale karakter av kontakten med guiden.

Guiden Lise var i motsetning opptatt av å besøke steder som hadde en særlig stor betydning i hennes personlige liv, som balletten, og kirkerommet der hun vanligvis går sammen med familien. Dette samsvarer med hennes motforestillinger mot å gjøre flyktningen kjent med det typisk norske, og heller legge vekt på steder som var personlig meningsbærende for en av de mange representantene for det norske samfunn. På denne måten skaper Gina en tilhørighet til en signifikant person. Det er gjennom Lises steder i samfunnet at Gina orienterer seg romlig. Flere har påpekt at i dagens samfunn er muligheten til nær kontakt med naboer og lokalsamfunnets innbyggere svekket i forhold til tidligere. Olwig fastslår at ”de økonomiske, politiske og sosiale relasjoner, som folk skaber nu om dage er tværtimod rettet udenfor landsbyerne i flere forskellige retninger: til administrative centre i kommunerne, til det store antal av arbeidsplasser, der ligger inden for pendlerafstand, til uddannelsesinstitutioner af forskellig art, til et vidt spektrum af foreninger, som ivaretager de enkelte personers interesser.” (Olwig, 1997:94). Det at mange reiser utenfor lokalsamfunnet kan ha konsekvenser både for innfødte Berliafolk og forskjellige innflyttere. Kramer tar også forbehold ved å si at de endringene som følger med urbanisering og generell samfunnsutvikling kan svekke lokalsamfunnenes sterke stilling i Norge (Kramer, 1984). Det at de økonomiske, politiske og sosiale forbindelser i mindre grad er knyttet til lokalgeografien, har gjort at interesser ivaretas andre steder. Både Åse og Jasmine har tatt initiativ til å møtes utenfor Berlia, for eksempel ved å reise til Sverige sammen. Flyktningene bidrar altså også til denne utviklingen, gjennom sine praksiser og preferanser.

Når Srajidin inviterer flyktningeguiden hjem til sin leilighet og familie, og starter en jevnlig kontakt med flere mennesker i nye nettverk, blir hjemlandstilhørigheten mindre dominerende. Relasjonen han bidrar til å opprette til ”innfødte”, fremskynder den prosessen han selv vil ta del i, integrering også i det lokale samfunnet. Sarajidins tilhørighet er noe han skaper, i samspill med andre innen de mulighetene og begrensningene han møter. Srajidin, og senere kona hans er eksempler på mennesker som har krysset grenser og som bidrar til pluralisering i konteksten Berlia, men som vi ser hindrer ikke det at de har opplevd tap og sorg i forbindelse med flukten at de kan tilnærme seg fellesskap med norske mennesker. Mens uigurske kamerater opprettholder sterkere tilknytning til det uigurske fellesskapet translokalt, får

Srajidin prioritere et annet fellesskap. Han deltar i Flyktningeguiden og er samtidig med i ulike kollektiver.

Srajidin, Per og jeg gikk tur en vårdag på en av øyene som ligger utenfor Berlias fastland. Mens vi trådte rundt på stier og gikk forbi gressplener og benker, dreide Pers fortelling seg om hvordan denne øya blir brukt til grilling og som sted for kulturelle aktiviteter som festivaler og lignende. Flyktningeguiden har også arrangert dragefestival der, noe Srajidin hadde sett fotografier av tidligere. En tid etter dette viste interessen for Alveøya å ha ført Srajidin litt nærmere lokalsamfunnet. Han fortalte at han gjerne ville invitere gjester dit. I tillegg til å møtes utenfor Berlia, hadde Åse og Jasmine også ofte benyttet muligheten til å utforske steder i lokalmiljøet. Derfor hadde også Jasmine vært på øya med sin guide. Jasmine inviterte meg og flere til piknik på Alveøya. Om Srajidins kjennskap til Alveøya får følger for hans prioritet av et norsk eller mangfoldig nettverk, vet jeg ikke. Han var en relativt ny deltaker i integreringsprosjektet.

I materialet er det dokumentert at flyktninger som har vært koblet til en guide over relativ lang tid, har større grad av tilhørighet til Norge, det de definerer som sitt nye lokalsamfunn. Minner fra opplevelser med guiden på steder i lokalsamfunnet gjør at mening også tillegges disse stedene, men viktigheten av stedenes plassering innenfor lokalsamfunnet, er i tråd med disse observasjonene, forminsket. For guidene kan viktige steder være viktige fordi det nære forholdet til stedene styrker deres tilhørighet til en nasjonal kontekst. Flyktningene kan oppleve stedene signifikante på tross av at de ikke har minner knyttet til stedet ennå. Det som da vekker interesse er hva møtet med stedet gir i form av kjennskap og vennskap knyttet til de sosiale mulighetene stedene tilveiebringer.

Empirien viser at mange flyktninger har en vidstrakt definisjon av det lokale meningsbærende rom. Påvirkningene av flyktningenes vide definisjon av lokalsamfunn, utvider den lokale rammen for et meningsbærende rom. Slik blir det mulig å plassere flere ulike posisjoner og mennesker under en lokal kategori. Gullestad (2002) mener at særlig i bykontekster i Norge, er det en tendens til at menneskers identifikasjon flyttes fra nabolag og lokalsamfunn til det geografiske området som forbindes med det politisk administrative apparatet som kommunene utgjør. I tillegg antar hun at samtidige identifikasjoner for nordmenn generelt blir fordelt på flere lokaliteter. Det innebærer at det generelt ikke er i nabolag og nærområder man skaper sosiale bånd i Berlia i dag. Mennesker og menneskelig fellesskap er sentrale i

flyktningenes forståelse av lokalsamfunnet. Mangfoldige tilhørigheter kjennetegner da stedsforhold hos innbyggere generelt, men i større grad for flyktninger, på grunn av bruddet med det tilbakelagte, og det nye sosiale rom. For å finne et lokalsamfunn hvor de kan høre til, finner flyktningene mennesker som inkluderer dem individuelt i sosiale relasjoner. Det finner de i liten grad i nabolaget først og fremst. Tvetydigheten forsterkes ved at det likevel skapes grobunn for en reintegrering gjennom de personlige forholdene som dannes mellom deltakerne i Flyktningeguiden, siden de er lokalisert i Berlia.

Tilhørighetsforholdene er nyanserte og varierende. Tilhørighet blir derfor med føring fra opplevelser av eksklusjon, formet og definert gjennom sentraliteten av signifikante andre, som er spredt i det geografiske landskapet. Relasjoner som er individuelt skapte gjør reintegreringen til en mulighet, men når Justine har ett ben her og ett ben der, opplever hun snarere en mangfoldig og spenningsfull tilhørighet, enn integrering i Norge eller Berlia. Hun befinner seg mellom alternative identifikasjoner, i et ambivalent samspill. Sted for nybosatte flyktninger betyr tilhørighet til ulike relasjoner med ulike mennesker, både i, over og utenfor lokale grenser.

Materialet viser i tråd med forventningene at de som har vært lengst i Norge, har flere norske bekjenskaper, venner og kontakter, enn de som har ankommet direkte i løpet av relativt nær fortid. I forskjellige nyetablerte liv, vil det da være ulike grader av relokalisering og reintegrering. For mange vil liminalfasen fortone seg som evigvarende, men ulike historier fra deltakerne i Flyktningeguiden om deres emosjonelt signifikante steder, viser at til en viss grad kan det ukjente rommet bli til nye meningsbærende steder. Tilhørighet til steder i Norge er dermed mulig. Utfra alt dette ser vi at holdepunktene av tilhørighet i det nye samfunnet for flyktninger skapes i individuelle identifikasjonsprosesser.

På vei inn i nye fellesskap

Karen Fog Olwig har studert transnasjonale nettverk blant karibiske migranter som opprettholder en tilhørighet til sine hjemland og spesielle familiehus på tvers av store avstander. Hun vil være enig i at det opprettholdes transnasjonale bånd, men uenig i at denne transnasjonale tilhørigheten kun er imaginær. Olwig mener at identitet blir territorialisert på nye måter, og ikke deterritorialisert (Olwig, 1997). Her posisjonerer hun seg i forhold til Malkki som viser at flyktninger opprettholder fellesskap med etniske gruppe-medlemmer og

bygger en imaginær nasjon med dem i tankeverdenen, utenfor et eget territorium (Malkki, 1995), (Olwig, 1993). Det som kanskje i størst grad illustrerte lengselen etter en nasjon å tilhøre, og identifisere seg med, var Srajidins utrettelige fokus på Uiguristan. Hjemmet hans i Berlia hadde inventar fra Kina, og da guidene kom på besøk ble de presentert for en historie om et område i Kina, som ennå ikke er selvstendig, men som en vakker dag vil opprinne. I Norge var samlingene mellom uigurere en verdsatt begivenhet, som Srajidin stadig minnet oss om. Selv om minnene fra hjemlandet, og opprettholdelsen av en tilhørighet til Uiguristan preget Srajidin, har kontaktene i Flyktningeguiden også etter hvert blitt sentrale. Halvannet år etter bosettingen i Berlia, møter han jevnlig temagruppen, hvor han har blitt kjent med flere guider, som han også inviterer ut.

Mine informanter varierer med hensyn til deterritorielle tilhørigheter, og lokalisert tilhørighet. Det er også individuelle forskjeller i hvorvidt og i hvilken grad identifiseringen med et imaginært fellesskap opprettholdes eller svekkes i møte med Berlia, og Flyktningeguiden. Olwig slår fast at hvorvidt mennesker bor på stedet eller ikke gjør det, har betydning for hvilken tilhørighet man får til det lokale, og til hvordan mening tilskrives stedet (Wiborg, 2003). Malkki viser spesielt hvordan bildet av nasjonen for hutuer bosatt i flyktningeleiren i mottakslandet skapes i tankene, utenfor det geografiske rom hutuene understreker tilhørighet til. Dette kan overføres til de flyktninger som sterkt assosieres med, og selv formidler tilhørighet til et nettverk som bare inkluderer mennesker fra hjemlandet. Muligheten mine informanter har til å opprettholde en sosial virkelighet begrenset kun til et slikt nettverk er naturligvis liten, fordi de deltar i andre meningskontekster og søker norske bekjentskaper. Begrepet imaginære fellesskap fokuserer på billedmessige forbindelser. Mange av flyktningene fortalte om en preokkupasjon med tanker om hjemlandet de første ukene og månedene etter flukten. Det at mange av de nyest ankomne flyktningene i Berlia ikke har praktisk mulighet til å reise internasjonalt, bidrar kanskje til at den imaginære opplevelsen av tilhørighet blir mer fremtredende i denne perioden. Samtidig pågår prosesser av reintegrering. Det fører til at flyktningene i mindre grad lengter, uten å være der de hører til. De er i økende grad tilstede i en av kontekstene de identifiserer seg med.

Det samfunnet flyktningene kom fra, vil altså fortsette å ha en sentral betydning i den oppfattelse av verden de lever med nå. Drømmen om tilhørighet kan likevel også få utslag i pleie av forestillingen om fellesskapet.

En irakisk informant i ung alder, Said deltok i temagruppen etter en fraværsperiode. I denne perioden hadde han flyttet mellom to nabokommuner og bodd litt ulike steder. Da han fikk spørsmålet om hvor hans lokalsamfunn er, svarte han at det er litt her og litt i USA. Hvorfor? Fordi det er der hans familie er, var hans direkte svar. Ansiktsuttrykket røpte begeistring da han snakket om de forente stater hvor han har flere bekjente.

Jeg tolket det til at han anså dem som signifikante mennesker i sitt liv nå, på tross av at de til daglig befinner seg langt borte fra ham. Muligheten til gjenforening om så bare for en kort tid, er begrensede av økonomiske faktorer og andre hindringer. Derfor er kontakten ikke preget av den fysiske nærheten vi ellers forbinder med sosial samhandling. I Norge sa han da vi kom på tomannshånd, hadde han ikke spesielt nære kontakter, men han var i ferd med å opparbeide et nettverk her gjennom å delta i temagruppen. Eksempelet peker mer på virtuelle, sosiale bånd enn på konkrete fysiske forankringer i et annet land. Dette kan sammenlignes med tilhørigheten til familiehusene med geografisk forankring på øya St. John, hvor mange av Olwigs informanter var oppvokst. I begge tilfeller dannes og næres drømmer om et fellesskap med tilhørighet til et sted som er langt unna. Dette stedet er da et sosialt rom hvor man hører til.

Det er en diskusjon om ikke transnasjonale sosiale enheter, som for eksempel Olwigs migranter fra St. John bør ses som "plurilokale" enheter fremfor lokale fellesskap. Det sosiale rom som transnasjonale eller translokale fellesskap utgjør, har en relativt høy tetthet av integrerte symboler og sosiale praksiser spredt over et mangfold av steder, og således er de plurilokale (Pries, 2001:24). Samtidig kan et meningsbærende rom som er dekonstruert fra sin tilknytning til et geografisk rom, være plurilokalt, uten å være transnasjonalt.

Hverdagserfaring kan gjerne foregå på ulike steder innen en nasjonal avgrensning. Srajidins pendling mellom møter med flyktningeguiden i Berlia, og andre landsdeler i forbindelse med uigurmøter, er eksempel på en plurilokal praksis som ikke er transnasjonal.

Flyktingers forankring i steder i Berlia, forsterker den plurilokale tilhørigheten. Flyktinger som har opplevd lokaliteter i lokalsamfunnet sammen med guidene benytter i økende grad også disse stedene i sin fritidspraksis. Tross ambivalente forhold til nabolagene og de lokale praksisene, finner en plural tilhørighetsdannelse sted i flyktingenes liv.

Plurilokale sosiale rom kan altså begrepsfeste det sosiale rom, og translokale meningsbærende rom, med vekt på et mangfold av kategoriserte steder som flyktingene tar del i, og skaper mening i.

En av de sosiale fenomenene som i noen informanters fortolkning kan være en årsak til den plurilokale praksisen, dreide seg om et for stort sprik i språkkunnskapene, for andre var psykiske traumer og lidelser så markante hverdagserfaringer at de ikke hadde ressurser til å oppsøke ukjente utenfor Flyktningeguidekonteksten. Srajidin eksemplifiserer at den som hadde mest utpreget identifikasjon med et opprinnelig etnisk nettverk, hadde erfaringer av eksklusjon i nabolaget. Blant mange av de sentrale informantene som hadde sterk tilknytning til enten et internasjonalt nettverk eller et translokalt nettverk, ble det rapportert en avstand fra det lokalgeografiske sosiale liv.

Srajidin fortalte at han selv hadde tatt initiativ til å bli deltaker i Flyktningeguiden, da han hadde møte med rådgiveren sin i kommunen. Slik tenkte han det var mulig å bli kjent med nordmenn. Mens nabolaget ikke ga ham den tilhørighet han søkte, og en posisjon i et sosialt nettverk på stedet, var Flyktningeguiden en mulighet han benyttet seg av. Gjennom dette kunne Srajidin håpe å finne en sterkere lokal tilhørighet, bli reintegrert. Man kan ha partikulære stedserfaringer og tilhørighet til ulike steder, men med den sosiale erfaringen av eksklusjon og utenforposisjon, vil det emosjonelle tillegget i form av lengsel føre til en drøm eller et ønske om et annet sted å høre til. Antakelig fremskynder dette fenomenet flyktingenes plurilokale tilhørigheter. For flyktinger som er blitt politisk forfulgt vil det kanskje ikke være på det stedet hun/han kommer fra, kanskje heller ikke på det nye bostedet i mottakslandet, men et sted som bygges av meningsfulle interaksjoner, hvor de kan føle seg hjemme, et sted de lengter til, mens de lever lokalt.

Det stedet som er meningsbærende for mange flyktinger, er da et sted hvor de til enhver tid både er, og ikke er. Det er selve den mangfoldige karakteren av tilhørigheten som skaper denne tvetydigheten. De lengter, fordi de aldri er på mer enn ett sted, men de er også alltid på ett sted. Det kan altså være både deterritoriell tilhørighet og lokalt forankrede tilhørigheter som preger flyktingenes identifikasjonsperspektiv etter en tid i Norge. Muligheten til å benytte voice, er vanskelig, om ikke umulig å forsvare overfor myndigheter man har forlatt, men det utelukker ikke at man som nybosatt flyktning kan benytte muligheten i vertslandet. Hirschman definerer voice-muligheten som ethvert forsøk på å endre, heller enn å flykte fra

en protestverdig tilstand, gjennom varierende typer av handlinger og protester, inkludert slike som er ment å mobilisere offentlig opinion (Hirschman, 1974:30). Flyktingenes mangfoldige tilhørigheter må kommuniseres, fordi en utelukkende tilhørighet til nasjonalstaten Norge er vanskelig å oppnå for de nybosatte flyktingene, og for enkelte i begynnelsen heller ikke ønskelig, selv om de har behov for kontakt i nabolaget eller med mennesker i lokalsamfunnet. Mine informanter som ikke har levd i Berlia mer enn i noen måneder eller år, har ikke en sosialt akseptert rettighet til å kalle seg norske eller ”Berlia-folk”. Flyktingene møter altså flere begrensninger på en identifisering med det norske.

Ved å benytte voice-muligheten, kan de bidra til å føre stedsforståelser opp i et opinionsfelt, hvor ulike grenser diskuteres.

Jeg mener at flyktingene i dette materialet på en implisitt måte påvirker de doksiske måtene å sette grenser rundt sosiale rom på, gjennom den plurilokale, translokale sosiale praksisen de har. I møtet mellom den naturliggjorte stedstilhørigheten, og det alternativet flyktingene representerer, kan det selvsagte bli stilt spørsmål til. Gjennom denne plasseringen i et felt av opinion kommer det doksiske ved nasjonalstatens integreringsideologi til syne.

Dette kan fremskynde en forandring i forståelsen av det norske samfunn som homogent.

Lokalsamfunnet som hverdagskontekst knyttet til kommunale grenser, vil som følge av nye definisjoner og praksiser avsløres som en legitimert kontekst for handling, i motsetning til å tolkes som en selvfølgelig og naturlig grense. Kanskje vil det også skapes grunnlag for nye kategoriseringer, hvor naturligheten av oss og dem dikotomien etter hvert også vil bli utfordret. Aksept av en ”bindestreks-identitet”, eller en mangfoldig identifisering vil da være et alternativ. Srajidin vil for eksempel ha mulighet til å defineres og definere seg som norsk uigur. Alternativt vil ikke nasjonal eller etnisk tilhørighet være den signifikante identifikasjon, men det som gjøres relevant vil for eksempel være tilhørighet til mindre grupper, som familie, religiøse grupper eller interesseorganisasjoner.

”...a person may have many strands of identification available, strands that may be tugged into the open, or stuffed out of sight” (Narayan, 1993:673).

Narayan skriver dette i forbindelse med antropologen som har feltarbeid i eget samfunn, men det kan kanskje også illustrere de mangfoldige kildene til tilhørighet og mulig identifisering for flere?

Internasjonale trosfellesskap som meningsbærende rom

Under feltarbeidet var jeg åpen for hvilke atferds- og samhandlingsmessige valg informantene mine tok. I antropologien er dette hovedveien til forståelse av menneskers forestillinger og antakelser (Emerson, 1995). Mens jeg stadig undret på hvilke tilhørigheter flyktningene selv opplever, så jeg på to burmesiske informanternes praksis. Begge var engasjert i temagruppen vi etablerte under feltarbeidet, og de kjente hverandre fra før. De var aktive deltakere i et religiøst fellesskap blant Chintalende, kristne fra Burma. De jevnlig møtene foregikk i private hjem, i flere kommuner i og rundt Oslo. Da Bryan skulle ha en samling hjemme hos seg, inviterte han meg. Søndagen etter var jeg i den tettpakkede stuen blant nesten 40 andre medlemmer av ”Chinkirken”. Religiøs tilhørighet var det primære organisatoriske prinsippet i denne gruppen. Kategoriene Chin versus andre var også gjeldende. Spesielt andre burmesere var sett som andre, på bakgrunn av at de fleste fra deres egen etniske gruppe var kristne, mens ”de andre” flyktningene fra Burma, også representert i Berlia, var hinduer eller ikke religiøse. De som identifiserte seg med dette fellesskapet, var aktive i forsamlingen, og som samtidig var med i integreringsprosjektet, hadde en relativt kort tid som innflyttere bak seg, enn andre flyktninger jeg møtte.

Det slo meg hvor store krefter som var satt i sving for å organisere jevnlig møter med chin-folk fra hele Norge. I løpet av feltarbeidet opprettet ”Chin-church medlemmene” en avtale om lån av lokale, og tettere samarbeid med ledelsen i Berlia baptistmenighet. Dette globale kirkesamfunnet ga den etniske Chin gruppen en fysisk base for sine møter.

Da jeg ankom baptistmenigheten en søndag i juni litt forsinket var Bryans kamerat, Jonathan fortsatt opptatt med å passe på at de som ennå var på vei fra Kristiansand, Egersund og Stavanger ville finne frem. Noen kom også fra andre deler av landet. Medlemmene i fellesskapet kom altså fra nært og relativt fjernt.

Hittil kan det virke som om gruppen ble utestengt fra et internasjonalt fellesskap eller eventuelt utelukket sin egen innblanding i norske fellesskap av samme religiøs retning. Det ble likevel proklamert under et chin-møte at det ønskelige var at nordmenn også skulle få del i deres møter, for å fremme integrering. En av prestene fra baptistorganisasjonen oppmuntret medlemmene i husmenigheten til å innlemme norske ”brødre” og ”søstere” i trosfellesskapet og delta når møtene ble holdt på norsk. Deterritorielle fellesskap som dette, kan finnes i

uttallige former. I slike grupper er ikke spørsmålet om hvor du kommer fra det som avgjør om man er innenfor eller utenfor fellesskapet.

Dette nettverket utgjør et nært fellesskap hvor medlemmene ses å naturlig høre til.

Kirkesamfunnenes betydning som både "gesellschaft" og "gemeinschaft", skiller dem fra andre organisasjoners vekt i immigrantenes liv. Det kan kalles et mikrokosmos på grunn av den utvidede slektskapsmetaforen som benyttes i fellesskapet (Hurh & Kim, 1990). I Robin Cohens introduksjon til globale diasporaer, fremstiller han religionens rolle slik: "...Judaism and sikhdom unite many diasporic Jews and Sikhs. Such an overlap between faith and ethnicity is likely to enhance social cohesion." På tross av innvendinger, sier han også at "...spiritual affinity may generate a bond analogous to that of a diaspora" (Cohen, 1997:198)

Det sier noe om den betydningen kirkefellesskapet kan ha, som primær identifikasjonsgruppe, i kontrast til en gruppe man har et mer avstandspreget tilhørighetsforhold til.

En informant antydet en slik betydning av sin tilhørighet til en religiøs dimensjon: "Hvis religionen ikke betydde mye for meg, ville jeg ikke gått i kirken hver søndag." Han deltok i en større menighet i nabobyen. Den statlige oppfordringen til religiøs pluralisme sammen med råd om ikke å organisere seg i etnisk atskilte grupperinger, bidrar til kirkenes sterke rolle i forhold til å bevare kulturell identitet (Hurh & Kim, 1990).

Mange av de som deltok på religiøse samlinger på morsmålet sitt, hadde mindre kontakt med nordmenn også utenfor kirkekonteksten. Noen er imidlertid i ferd med å bli kjent med en mer privat del av det norske samfunnet, gjennom personlige nettverk i Flyktningeguiden.

Tilstedeværelsen av et økende antall flyktninger i Berlia, har også påvirket andre frimenigheters fokus. Det særegne med den religiøse arenaen er at selv om de er lokaliserte og tilbyr et fellesskap med mennesker i lokal kontekst, gir de også grunnlag for imaginære bånd og fellesskap med religiøse feller fra mange land i Berlia eller nabokommunen. Den amerikanske kirken i Berlia er eksempel på et slikt internasjonalt religiøst fellesskap for Jasmine. Også en annen menighet har inngått samarbeid med Flyktningeguiden om å inkludere flyktninger. Her blir det primære fellesskapet i tro og virkelighetsbilde holdt frem som en enda sterkere enhet enn nasjonale eller etniske organisasjoner kan sies å ha. Enkelte Flyktningeguide-dyader hadde tilhørighet til ulike menigheter og kirkesamfunn i Berlia, og i nabokommunene.

I den første fasen etter bosetting virker chinfellesskapet som et meningsbærende rom med lokalisering i mange ulike fysiske kontekster i mottakslandet. Medlemsgruppen er enhetlig, kategorisert til å angå kristne chin-folk i Norge. Av den grunn fungerer fellesskapet tilsynelatende som et nytt meningsbærende rom, som bidrar til mangfoldet i Berlia. Ved at dette fellesskapet oppleves som et meningsbærende rom for noen, etableres nye steder med egne betydninger i Norge. Kontakt mellom lokale menigheter og chin-fellesskapet kan gi det deterritorielle nettverket en mer relokalisert posisjon.

Et av fellesskapene som Jasmine oppsøker, er den amerikanske kirke. Det religiøse samfunnet omfavner alle mennesker som sin potensielle medlemsmasse. Som person representerer hun flere tilhørigheter til fellesskap. Det ene er lokalt forankret i Berlia og området geografisk nært forbundet med det, mens det andre knytter bånd mellom mange sosiale rom i verden. Dette er tilsynelatende motstridende. Kanskje de i lys av hva som er lokalsamfunn for henne, ikke er spesielt motstridende? Hvis tilhørighet til mennesker er det hun utelukkende opplever som meningsfylt, da må fellesskapene bringe noe verdifullt inn i hennes virkelighet uansett om det er avgrenset på et globalt eller lokalt plan, og selv om de innebærer kontakt med blant andre nordmenn, iranere og amerikanere.

Flyktningeguiden som meningsbærende rom

Osman møtte meg en dag på kontoret etter at alle i bygningen hadde sluttet arbeidsdagen. Det var mørkt i alle vinduer utenom fløyen i tredje etasje. Uanfektet av dette, karakteriserte han denne delen av bygningen som "mitt hus". Der hvor Flyktningeguiden er, det vil si hvor koordinator og leder holder til og hvor fellesarrangementer foregår, der følte han seg hjemme. Som ung kurder har han levd livet i ulike land etter at de politiske og etniske konfliktene gjorde livet vanskelig på barndomsstedet. I et fenomenologisk perspektiv på rom er altså meningsdannelsen av rom knyttet til det menneskelige. Det innebærer at det er ulike måter å oppleve sted på. Her kommer nasjonalstatens rolle nok en gang inn. I tillegg til det dominerende perspektivet som nasjonalstaten gir, bidrar de som har levd lenge i et landskap med sine dominerende forståelser. Hverdagserfaring med landskapet gir innfødte, eller de som har levd der over lengre tid, et tettere forhold til lokaliteten. Etter hvert skapes også et nært forhold mellom menneskene og stedet.

Osman møter, når han kommer til Berlia, en mangfoldig lokalbefolkning, men hvor mange har levd fra de ble født. De har lært seg teknikkene og særtrekkene i landskapet på stedet, og

er kanskje delaktige i en dominerende forståelse av Berlia som deres lokalsamfunn. For Osman er dette foreløpig ukjent. Han har vokst opp i, og kjenner et annet landskap han føler han behersker, og som han opplever tilhørighet til. Det er med andre ord der han har hatt en posisjon til å handle og relatere produktivt med individer og grupper som befolker det stedet. Han får oppleve en økende kjennskap til, og beherskelse av det nye stedet.

Flyktningeguiden skaper et stedsrepresentativt sosialt rom hvor mennesker kan identifisere seg som del av det menneskelige fellesskapet i den lokale kommunen. Prosjektet er eksempel på et fellesskap hvor tilflyttere møter andre tilflyttere og ”bofaste” i kommunen hvor prosjektet holder til. Der understrekes nettopp mangfoldet i bakgrunner og forståelsesrammer som en ressurs og et utgangspunkt for kontaktskaping.

Vi kan si at her er det et forsøk på å skape inkluderende, meningsbærende rom ut av en fysisk kulisse. Det blir ideelt sett, et sted der flyktningene knytter kontakter og opplever fellesskap. I de tilfellene hvor dette lykkes, får flyktningene en stedstilhørighet med Flyktningeguiden som fremskynder og veileder. Er det likevel slik at deltakere i Flyktningeguiden får en samlet oppfatning av meningsbærende rom i Berlia? Alle får ganske sikkert ikke den samme grad av tilhørighet verken til fellesskapet i prosjektet eller til stedet hvor prosjektet er lokalisert. Som Barth understreker er spørsmål knyttet til ens identitet eller identifisering en avleiring av egne erfaringer, og kan ikke oppspores hos selv de nærmeste likemenn. En ektefelle som har levd i samme husstand i mange tiår vil for eksempel ha vesentlig ulike erfaringer som grunnlag for sin tilhørighet (Barth, 1994).

Forankringen som skapes har altså stor individuell føring. At Osman planlegger å kjøpe hus utenfor Oslo er resultat av hans egne opplevelser av økende tilhørighet til Norge, selv om han ikke ville karakterisere seg som en person av stedet. Flyktningeguidens kontorlokale som et sted hvor deltakere føler tilhørighet, er imidlertid ikke eksklusivt for Osman.

Sandra sa at hun etter et par år hadde innsett hvor stor betydning selve bygningen Flyktningeguiden har for henne. For henne var det viktig å få uttrykke selvstendige ytringer. Derfor er den spesielle definisjonen av bygningen som et referansepunkt viktig å se. I mangfoldet av lokaler ellers, var det murstensbelagte, formelle kontorkomplekset det som tiltrakk henne. I Sandras øyne var den offentlige bygningen et meningsbærende sted som ga muligheter til å snakke med mennesker om relativt ukontroversielle ting. På gata for eksempel, ville man møte andre personer som snakket om tilfeldige ting. Hun sa at hun

foretrekker dette stedet, fordi her har man spesielle ting å snakke om, som alle er interesserte i. Flyktningeguiden gir mulighet til å oppsøke andre miljø å møte andre ungdommer på, enn ellers.

Flyktningeguiden representerer to ulike styringssystemer. Det representerer på den ene siden den homogeniserende identitetspolitikken som er del av nasjonalstatlig tenkning. Samtidig representerer det, fordi det er en del av en frivillig organisasjon, uavhengighet fra nasjonale interesser. Hovedorganisasjonen er en uavhengig organisasjon som selv har internasjonale bånd og er kjent på den globale arena som enten Røde Kors eller Røde Halvmåne¹¹. I likhet med Vestel (2003) er det fristende å kalle dette sosiale nettverket for et ”fellesskap av forskjeller” (ibid. 2003:134). I en politisk integreringskontekst kan formålet tilsynelatende bringe videre kategorier fra majoriteten med definisjonsmakt. Likevel har Flyktningeguiden en målsetting som korresponderer godt med flyktingenes budskap om hva de behøver. For i dette fellesskapet møter flyktinger og immigranter hverandre, og norskfødte mennesker, og de uttrykker et ønske om å lære mer om kulturelle distanser og likhetspunkter som eksisterer dem i mellom. Gjennom sine sosiale metoder, med kobling i relasjoner, blir effekten av integreringen en gjensidig læring for både guider og flyktinger. Dette vil antakelig forberede dem til et liv i et samfunn som er mangfoldig på mange vis.

Mangfoldige identifiseringer

For Sandra har det lokale fortsatt å innebære både Berlia, nabokommunen i syd og nabokommunen i nord hvor hun jevnlig oppholder seg og utfører de livsprosjektene som er meningsbærende for henne. Hun har også en interesse for internasjonale møteplasser, for eksempel en ungdomsklubb som arrangerte salsakvelder på fredager. Der traff hun andre jenter på hennes alder som har noe av den samme bakgrunn av bevegelse over grenser som hun selv. Under presentasjonsrunden snakket de oppmøtte på engelsk. Shelly fra England, Heidi fra Sveits, Jessica fra Canada og Mary fra Etiopia hadde samlet seg ved en februarkvelds begynnelse. Mary hadde gått i samme klasse som Sandra. Fra første stund i skoleklassen hadde Sandra blitt venn med Mary, fortalte hun. Mary så på meg og nikket, med armene hengende rundt halsen til Sandra. Sammen hadde de for en stund siden oppsøkt salsstedet i Storvik.

¹¹ På grunn av organisasjonens uavhengighet, religiøst og politisk unngås bruken av kors som symbol i land med muslimsk styre. (eller andel av befolkningen?)

Sandra finner tilnærminger til ulike mindre arenaer i Berlia og omegn som forankringspunkter, blant annet Flyktningeguidens hus, og salsastedet. For Osman er det heller ikke kun Flyktningeguidens hus som er det meningsbærende sted.

Osman er også motivert for å bli kjent med folk som har en annen kulturell bakgrunn enn ham selv og foreldrene han lever med i Norge. Det internasjonale fellesskap er viktig også for Osman. Han ønsket heller å delta på det tsjetsjenske arrangementet i Flyktningeguidens regi enn å finne kurdiske fellesskap. ”Jeg vet kurdisk kultur, jeg vil se andre kulturer nå. Vil lære”. Han forklarer: ”Hvis jeg går til kurdiske mennesker, lærer jeg ikke noe nytt”.

I huset til Flyktningeguiden, i salsa-klubben, og på andre steder opplever flyktingene å være en del av fellesskapet. Det som kjennetegner Flyktningeguidehuset er at her møter Sandra mennesker det er interessant å snakke med. Det er altså signifikante andre som skaper meningen hun fester til Flyktningeguidens hus. Sosial mening har altså relevans for et signifikant tilhørighetssted. Betydningen av menneskelige relasjoner understrekes også i Olwigs empiriske studie av mennesker som identifiserer seg med sin families opprinnelsesland i den grad de har personlige relasjoner som forbinder dem med stedet (Olwig, 2003:72). Det illustrerer også det poenget, at de sosiale relasjonene mellom flyktingene rammes ikke inn av en nasjonal, en regional eller lokal grense, men relasjonene konstituerer selve rommet (Pries, 2001). Konsekvensen av dette, minner Moore oss om, må være andre måter å behandle forskjellighet og variasjon på. Dette har flere pekt på¹². Derfor er det blitt viktig for antropologer i nyere tid å undersøke hvordan mennesker skiller steder fra hverandre i verden (Gupta og Ferguson, 1997:34).

Chandran som har vært med i Flyktningeguiden i 6-7år, har gradvis fått mer kontakt med nordmenn, både gjennom skole, jobb og fritidsaktiviteter. Det har ført til mindre kontakt med det tamilske nettverket han hadde de første månedene i Norge. Han har fått interesse for møtesteder hvor mennesker med ulike kulturelle bakgrunner ferdes, blir kjent og utøver en yndet aktivitet; salsa. ”Hvis jeg skulle si hva jeg drømmer om å tilhøre...Det må bli en salsaorganisasjon!” sier Chandran. I dette tilfellet ser det også ut til at det ikke er fellesskap kun med andre flyktinger som vekker interesse.

Det ser ut til at det kulturelle mangfoldet inspirerer og gir positive assosiasjoner. Dette har ført til at Chandran i løpet av feltarbeidet flyttet fra Berlia og inn til hovedstaden.

¹² Se for eksempel Pries 2001, Olwig 2003 og Appaurai 1996,

Begrunnelsen for det hadde basis i hans sosiale liv. Etter hvert har han blitt kjent med flere mennesker i Oslo enn i Berlia, og det er lettere å komme ut på byen og treffe folk etter arbeidstid her, sier han.

Salsastedene som Chandran og Sandra går til er forskjellige arenaer hvor det er relativt få innfødte nordmenn tilstede. Flyktningeguidens fellesarrangementer er også en slik kontekst, hvor mennesker med ulike bakgrunner, som kommer fra ulike steder får møte hverandre, sammen med bofaste nordmenn. Hvis vi gjenkaller Justine opplevde hun seg annerledes enn guiden av den grunn at Britts nettverk besto av venner fra barndommen hennes. Guidens sosiale rom var et relativt godt sammenfall mellom stedlig og sosial tilhørighet.

Når Justine, Chandran og Sandra nå befinner seg milevis fra barndomskontaktene sine, forstår de at den sosiale tilhørigheten de hadde ikke på samme måte kan opprettholdes der de er nå. Samtidig er det slitsomt å forholde seg til stadig repeterende introduksjoner av hvor de kommer fra, som svar på hvem de er og hvem de hører hjemme blant. Kanskje de i salsafellesskapet, og i andre mangfoldige foraer unnslipper påminnelsen om at deres sosiale kontekst ikke egentlig er det de i utgangspunktet forsto var ”hjemme”? I disse fellesskapene er mangfoldige tilhørigheter det normale, og mangfoldet vekker ikke skepsis eller nysgjerrighet. Her er det større muligheter for å bli en del av et ”oss”, og å med større sikkerhet passe inn i kategorien. Mangfoldigheten er et tegn på reell livserfaring, slik det fortøner seg for flyktningene. De kan skape relasjoner til signifikante andre i et mangfold av steder, uavhengig av hvilke grenser som omslutter disse mangfoldige territorier.

Mens Chandran er i Norge fungerer salssteder og Flyktningeguiden som arenaer for å hente internasjonale impulser. I likhet med flyktningen som var fornøyd med sitt nabolag, er Chandran opptatt av et internasjonalt mangfold, både i og utenfor Norge. Nabolaget ble vurdert som sosialt og internasjonalt. Derfor ble det også evaluert positivt. Reisene fører til at Chandran jobber så mye han kan når han befinner seg i Norge. Slik kan han opprettholde sin transnasjonale praksis. Som del av et internasjonalt sosialt rom vil ambivalensen i hans tilhørighet komme mer i bakgrunnen. Det internasjonale sosiale rom gir en tilhørighet som er lettere tilgjengelig, sammenlignet med tilhørigheten til den norske nasjonalstaten, og den fysiske basen for hans livsverden. Det å ha erfaringer med flere steder blir mer normalt i relasjon til et internasjonalt kollektiv.

Med ordet tilhørighet (belonging) assosierer vi vanligvis trygghet og stabile forhold. Det skulle innebære at andre innlemmer en i stedets rammer. Annies tilhørighet kan begrepsfestes som en stedifikasjon. Hun tilhører stedet, og stedet har blitt en del av henne, som hun identifiserer seg med. Flyktningene kjenner på lengselen etter å bli akseptert som en av stedet, samtidig som de identifiserer seg til en viss grad med mangfoldet av meningsbærende steder. Vil strevet med å komme innenfor fortsette å prege Justines liv, eller vil konsekvensene av tilstedeværelsen av mennesker med multiple kulturelle kompetanser skape endring i nybosatte flyktnings situasjon i Norge?

Vi kan si at liminalfasen opprettholdes når det er strid om lokal versus translokal tilhørighet. Så lenge det hersker usikkerhet rundt om flyktningen kan få en legitim identifikasjon med det norske samfunn, vil tilhørigheten vedvarende preges av tvetydighet og ambivalens. De får lov til å bo i landet, men det er vesentlig tvil rettet mot identifikasjonsaspektet og stedstilhørigheten. Derfor vil flyktningene sannsynligvis oppleve å være ”betwixt and between” i lang tid, men i varierende grader. De både lengter etter å høre til (longing), og de er tilstede (be), og utforsker et meningsbærende rom for dem selv hvor de legitimt kan tilskrive seg medlemskap og tilhørighet.

Konklusjon

Gjennom denne oppgaven har jeg forsøkt å svare på hvordan integrering av flyktninger fortøner seg problematisk gjennom å beskrive sentrale aspekt ved nasjonalstatlig integreringsideologi, og flyktnings møte med det nye samfunnet. På grunn av praksiser som opprettholder et asymmetrisk minoritets- og majoritetsforhold, er det en uoverensstemmelse mellom flyktnings reelle mulighet til å oppnå tilhørighet, og nasjonalstatens løfter om likestilling. Kategorisk tilskrivelse av mangelfull tilhørighet for de som ikke er fra stedet, er fenomener som nyankomne flyktninger ikke selv har makt over.

Vi har sett at mye viktigere enn lokalitetsbestemte fellesskap er fellesskap med mennesker som betyr mye for en. Mens familiemedlemmer eller andre veiledere er en stor hjelp i begynnelsen for noen flyktninger, kan guidene også få rollen som signifikant andre. For flyktninger særlig, virker det til en viss grad som om verken hvor du kommer fra, eller hvor man bor er avgjørende for hvilken relasjon man har til andre. I motsetning til fokuset på å møtes i lokalsamfunnets nære geografiske rom, er det private rom særlig sentralt for flyktningene å ta del i, og bli kjent med. Det peker på en forståelse av sted som er mye løsere

knyttet til det fysiske rom. Når et sosialt rom ses som et stabilt og etablert, krysses ulike forståelser. De som har flyttet og flyktet har interesse både for å skape kontakter i den nære lokaliteten, men også i et bredere definert rom. Dette skaper en endring. Vi ser at gjennom Flyktningeguiden legges det ned en stor innsats for å skape lokale sosiale relasjoner mellom flyktninger og innfødte. I disse relasjonene har flyktninger og guider mulighet til gjensidig tilpasning og læring. Mange av dyadene har oppsøkt de samme stedene i Berlia, men til ulike tider og hver for seg. Det har gitt ulike minner og erfaringer knyttet til stedet, men likevel forener stedet deltakerne gjennom fellesskap med innfødte som i større og mindre grad selv tilhører stedet.

Vi kan se også en utvikling i enkelte av guidenes syn på det nye Norge, som en tilnærming til samfunnet slik det oppleves for dem nå. Dermed går ikke påvirkningen bare en vei.

Sted konstrueres på ulike vis. Mange av guidene som er engasjert i Berlia har erfart å skifte både territorielt bosted, og sosialt nettverk. Enkelte er sterkt tilknyttet en personlig erfaring med sitt lokalsamfunn. Andre beboere av Berlia har en særlig mangfoldig stedstilhørighet hvor minner om stedserfaringer gjør at de er knyttet til både imaginære rom, men også er bosatt på et sted de har varierende kjennskap til. Flyktninger har erfart forholdet til rom med en større bredde enn bofaste nordmenn. Ulike livshistorier understreker de individuelle opplevelser flyktningene i liminalfasen har, av meningsbærende rom i Norge. Til en viss grad kan det sies at enkelte har begynt sin reintegrasjonsprosess. Dette er forutsatt at steder som er individuelt meningsbærende for disse menneskene, oppleves som deler av et samfunn de kan tilhøre.

Til sammen fanger denne oppgaven altså flere diverse syn på identifikasjon og klassifikasjon, og viser at aktører både bidrar til å reprodusere den doksiske forestillingen om lokalsamfunn og det norske, og at andre aktører utfordrer den gjeldende diskurs, gjennom sine praksiser og utsagn. Jeg foreslår på bakgrunn av denne empirien at Berlia og Norge går inn i en kontekst som med flere nybosatte flyktninger, i større grad inneholder flere meningsbærende rom. Det er i ytterpunktet av flyktningenes identifikasjon, og guidenes identifikasjon at Berlia får en ny betydning. Når flyktninger møter fastboende i uformelle relasjoner, utfordres kategoriene av oss og dem. Antakelig vil den gjensidige påvirkningen mellom flyktninger og guider skape et større mangfold i det sosiale rom innenfor en geografisk kontekst som Berlia. Definisjonen av likhet må, for å inkludere nybosatte flyktninger, utvides til å omfatte også vidstrakte sosiale

bånd på tvers av lokale og nasjonale grenser. Dersom mangfoldet blir anerkjent som normalt, vil muligheten til å bli inkorporert i det norske samfunnet øke. Dermed er en endring av det homogene samfunnsideal nødvendig for at flyktningene i Norge skal bli integrert i praksis. Slik vil de kunne bevare lengselen etter ulike steder og fellesskap, samtidig som de befinner seg i et stabilt mangfoldig samfunn hvor de bidrar med sine kulturelle kompetanser på flere felter. Når de kulturelle normene inkluderer et større mangfold, vil flyktningene kunne kombinere sine erfaringer, og samtidig bli inkludert i fellesskapet.

Flyktningene styrker en interesse hos guidene til å skape sammenhenger og identifikasjonsmønstre som spenner vidt. Flyktningenes meningsbærende romforståelse virker tilbake på guiders oppfatning av Berlias meningsinnhold, gjennom relasjonene som dannes mellom bofaste og innflyttere. Integreringsprosjekter som Flyktningeguiden bringer mennesker langt på vei i retning av lokaliserte tilhørigheter.

Flyktningeguiden er et viktig og suksessrikt initiativ av den grunn at prosjektet sikter til kjernen av mange flyktnings behov når det gjelder tilhørighet, nemlig uformell kontakt og sosialt samvær med nordmenn, i kontrast til den formelle kontakten de opplever i administrasjoner og byråkratier. Likevel opprettholdes også bånd på tvers av lokale grenser, noe eksklusjon fra nabolag og lokal kontekst bidrar til. I tillegg skapes det rom for forskjellighet blant deltakerne, som gjør at de kan finne tilhørighet og forankringspunkter uten å nødvendigvis kategorisere seg som norsk eller berling. Dermed lykkes ikke integreringspolitikken helt og fullt som et homogeniserende prosjekt.

Hvis deltakelsen i Flyktningeguiden forårsaker hyppigere bruk av Berlias som rekreasjonssted, vil også flyktningene etter hvert kunne gravere seg inn i landskapet med nye erfaringer og minner fra stedet som deler av deres historier.

Siden geografiske rom får mening gjennom menneskers fortolkninger av det, og steder dannes utfra myter og sosiale handlinger på stedet, blir Berlia tillagt et nytt meningsinnhold gjennom flyktningenes praksis, siden de "lever seg inn i landskapet". Statens integreringsformål blir da ivarettatt, samtidig som lokalsamfunn, sted og nasjon får en litt annen betydning. Ved integrering gjennom personlige relasjoner, hvor, som vi har sett flyktningene til en viss grad får spillerom, påvirkes både flyktninger, guider, og lokalsamfunnet. Dermed kan stedets selvfølgeliggjorte grenser etter hvert tape sitt skinn av naturlighet. Grensene mellom Berlia og

nabokommuner vil da bli myket opp, og ikke representere en sentral organisatorisk ramme for sosial samhandling.

Muligens vil flyktningenes perspektiv på kommunale grenser kunne medvirke til utviklingen av Flyktningeguiden, både med tanke på rekruttering og lokalisering.

Resultatene i dette studiet indikerer at flyktningene oppnår en viss grad av tilhørighet til et meningsbærende rom, og blir ikke, som noen hevder, flytende, globale individer, uten mulighet eller evne til forankring noe sted. Det som best samsvarer med flyktningenes fokus, er det medmenneskelige aspektet ved integrering via uformelle kontakter. Den implisitte utfordringen av nasjonalstatens suverene definisjonsmakt skaper likevel en forandring i forståelse av sted, lokalisering, integrering og globale tendenser. Hjemsted og tilhørighetspunkter kan være plassert på ulike arenaer.

Jeg vil, med bakgrunn i mitt ståsted som etnograf i et nettverk basert i Berlia, og med forbehold om de begrensninger det gir, foreslå at flyktningene i Berlia forsterker den prosessen som gjør lokalsamfunn mindre sentral i hverdagslivet til menneskene på stedet. Steder er menneskelig skapte, og de får multiple meninger, fordi mennesker er forskjellige. Det er i relasjonene mellom bærerne av forskjellighetene at meningskonstruksjon finner sted. Dette innebærer at grensene for stedstilhørighet har en annen betydning enn den har hatt tidligere. Denne erfaringen deles av mange av deltakerne av Flyktningeguiden, og på sikt er det rimelig å tenke at dette også vil påvirke samfunnet for øvrig, siden flyktningene her i økende grad vil komme i kontakt og samhandling med nordmenn både i Berlia og i Norge generelt.

Interessant for videre forskning vil være å se på hvordan transnasjonalt liv blir realisert av etterkommere, av barna til flyktningene som bosetter seg her, eller eventuelt barn som returnerer sammen med foreldrene på et senere tidspunkt (se Jurgens i Pries, 2001). Dette vil gi svar på hvilke grenser som opprettholdes av nye generasjoner. Det vil også være fruktbart å følge deltakerne av Flyktningeguiden over et lenger løp, for å se hvordan guideerfaringen har formet kulturell manøvrering i Norge også lang tid etter at guideforholdet er avsluttet, og hvordan det har påvirket lokalsamfunnet generelt etter lang tid. Det er ikke utenkelig at integreringsprosessen for flyktninger i et fremtidsperspektiv vil oppleves annerledes, blant annet fordi mottakssamfunnet har endret sine holdninger til mobilitet, sted og tilhørighet.

Referanser:

- Aggergård Larsen, John (1998) *Holdninger til de fremmede - Forestillinger om bosniske krigsflyktninge i den danske offentlighed*. Dansk Sociologi nr. 1:7-22.
- Akman, Haci (1995) *Landflyktighet: En etnologisk undersøkelse av vietnamesiske flyktninger i eksil*. Bergen. Forlaget Migrasjonslitteratur.
- Anderson, Benedict (1994) "Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism." London, New York. Verso.
- Appadurai, Arjun (1996) *Modernity at Large. Cultural Dimentions of Globalization.*" Minnesota. University of Minnesota Press.
- Bauman, Zygmunt (1991) "Modernity and Ambivalence". Ithaca, New York. Cornell University Press.
- Barnes, J.A. (1954) "Class and Committees in a Norwegian Island Parish. *Human Relations* 1954 (7): s. 39-58.
- Barth, Fredrik (1994) "Manifestasjon og prosess". Oslo. Universitetsforlaget.
- Barth, Fredrik (1990) "The Guru and the Conjurer: Transactions in Knowledge and the Shaping of Culture in Southeast Asia and Melanesia" *Man*, New Series, Vol. 25, no. 4 pp. 640-653.
- Barth, Fredrik (ed.) (1969) "Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference". Bergen, Oslo og London. Scandinavian University Books.
- Bourdieu, Pierre (1996) *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. Oslo. Pax Forlag. (oversatt av Prieur, Annick)

Bourdieu, Pierre (1977) *Outline of a theory of practice*. Cambridge. Cambridge University Press.

Bretzeg, Cathrin (2006) ”Introduksjonsprogrammet: Et nytt verktøy!”

URL: <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/bondevikII/krd/talet/016081-090122/dok-bn.html>

(Lesedato: 12.04.2006).

Brochmann, Grete (2002) ” Velferdsstat, integrasjon og majoritetens legitimitet” I

Brochmann, Grete, Borchgrevink, Tordis og Rogstad, Jan (2002) *Sand I maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*. Oslo. Gyldendal Akademisk.

Clifford, James (1994) ”Diasporas”, i *Cultural Anthropology. American Anthropological Association* 9 (3) 1994 ss.302-338, I *Fordypningskurs Makt og autoritet: Staten og minoritetene*, del 2. Universitetet i Oslo. Sosialantropologisk institutt. S. 95-130.

Cohen, Anthony P. (1994) *Self Consciousness. An alternative Anthropology of Identity*. London. Routledge.

Cohen, Robin (1997) *Global Diasporas. An Introduction*. London. University of Warwick.

Djuve, Anne Britt, Kavli, Hanne Cecilie, Lund, Monica og Østberg, Tina (2001) ”Fra sosialhjelp til lønnet kvalifisering. Resultater fra forsøk med heldags introduksjonsprogram for flyktninger.” Oslo. *Fafo-rapport* 364.

Douglas, Mary (1966) *Purity and Danger. An Analysis of the concepts of pollution and taboo*. London and New York. Routledge.

Eidheim, Harald (1969) “When ethnic identity is a social stigma”. I F. Barth, (red.) *Ethnic groups and boundaries*. Oslo. Universitetsforlaget.

Eidheim, Harald (1974) *Aspects of the Lappish Minority Situation*. Oslo. Universitetsforlaget.

Emanuelsson, Ann-Catrin (2005) *Diaspora Global Politics. Kurdish transnational network and accommodation of nationalism*. Göteborg. Department of Peace and Development Research.

Emerson, Robert M., Fretz, Rachel I., Shaw, Linda L. (red.) (1995) *Writing ethnographic fieldnotes*. Chicago og London. The University of Chicago Press.

Engebrigtsen, Ada (2002) ”Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn. Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere”. Oslo. NOVA. Rapport 7/ 2002.

Eriksen, Thomas Hylland (1998) *Små steder- store spørsmål. Innføring i sosialantropolog*. Oslo. Universitetsforlaget

Eriksen, Thomas Hylland (1992) *Us and Them in Modern Societies. Ethnicity and Nationalism in Mauritius, Trinidad and Beyond*. Drammen. Scandinavian University Press.

Fairclough, Norman (1992) *Discourse and social change*. Cambridge, Polity Press.

Fagerlid, Cicilie (2001) *Beyond Ethnic Boundaries? British Asian Cosmopolitians*. Universitetet i Oslo. Etnografisk museum.

Fangen, Katrine (2004) *Deltakende observasjon*. Bergen. Fagbokforlaget

Flyktningeguiden (2006) URL: <http://www.redcross.no/Article.asp?ArticleID=13174&oppslag=1> [Lesedato: 09.02.2006]

Forgaard, Tanja Seland (2005) *Monitor for sekundærflytting. En deskriptiv analyse om sekundærflyttinger blant flyktninger som ble bosatt i Norge i perioden 1994-2003*

URL: http://www.ssb.no/emner/02/02/20/notat_200513/notat_200513.pdf [Lesedato 08.02.2006]

Frøystad, Kathinka (2003) "Forestillingen om det "ordentlige" feltarbeid og dets umulighet i Norge", i (Red.) Rugkåsa, Marianne & Thorsen, Kari Trædal. *Nære steder, nye rom. Utfordringer I antropologiske studier I Norge*. Gyldendal Norsk Forlag. Ss. 32-64

Fuglerud, Øivind (red.) (2004) "*Andre bilder av "De andre": Transnasjonale liv i Norge.*" Oslo. Pax forlag

Fuglerud, Øivind (1999) *Life on the Outside. The Tamil Diaspora and Long-Distance Nationalism*. London. Pluto Press.

Fuglerud, Øivind (2001) *Migrasjonsforståelse. Flytteprosesser, rasisme og globalisering*. Oslo. Universitetsforlaget.

Fuglerud, Øivind (1996) Tidsskrift for samfunnsforskning 1996, Vol. 37. nr. 4.

Ghorashi, Halleh (2003) *Ways to Survive, Battles to Win: Iranian Women Exiles in the Netherlands and United States*. New York. Nova Science Publishers, Inc.

Gramsci, Antonio (1971) *Selections from the prison notebooks*. London. Lawrence and Wishart

Grønhaug, Reidar (1974) I Eriksen, Thomas Hylland (1998) *Små steder- store spørsmål. Innføring i sosialantropolog*. Oslo. Universitetsforlaget

Gullestad, Marianne (1984) *Kitchen-table Society. A case study of the family life and friendships of young workingclass mothers in urban Norway*. Oslo. Universitetsforlaget.

- Gullestad (1984) *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne (1996) *Hverdagsfilosofier. Verdier, selvforståelse og samfunnssyn I det moderne Norge*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne (1997) ”Home, local community and nation” s. 47-83 I *Det nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale*. Dagfinn Slettan & Ola Svein Stugu (red.) KULT skriftsserie nr. 92. Norges Forskningsråd.
- Gullestad, Marianne (2002) *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Gupta, Akhil & Ferguson, James (1997) ”Ch. 1: Discipline and Practice: ”The Field” as Site, Method and Location in Anthropology, I (Red.) Gupta, Akhil & Ferguson, James *Anthropological Locations Boundaries and Grounds of a Field Science*. University of Chicago Press.
- Gupta, Akhil og Ferguson, James (eds.) (1997) *Culture, power, place. Explorations in Critical Anthropology*. Durham & London. Duke University Press.
- Hidle, Knut (2004) *Migrasjon og stedsmyte. Sted, migrasjonsefaringer og romlige forståelser i Kristiansand*. Universitet i Bergen. Institutt for geografi. Avhandling for dr.polit.-graden.
- Hirschman, Albert O.(1974) *Exit, voice and loyalty. Response to decline in firms, organizations, and states*. Cambridge-Massachusetts. Harvard University Press.
- Holy, Ladislav og Stuchlic, Milan (1983) ”Ch. 2: ”Notions and Actions” I *Actions Norms and Representations*. Foundations of Anthropological Inquiry. Cambridge Universiyt Press ss. 20-44.

Hurh, Won Moo & Kim, Kwang Chung (1990) "Religious Participation of Korean Immigrants in the United States". I *Journal of the Scenentific Study of Religion*. (1990) Vol.29, no.1

Jurgens, Jeffrey "Shifting spaces. Complex identities in Turkish-German migration" I Pries, Ludger (2001) *New Transnational Social Spaces. International migration and transnational companies in the early twenty-first century*. London and New York. Routledge.

Kibreab, Gaim (1987) *Refugees and Development in Africa. The Case of Eritrea*. New jersey. The Red Sea Press. Publishers & Distributors of Third World Books.

Kramer, Julian "Norsk identitet – et produkt av underutvikling og stammetilhørighet." I Arne Martin Klausen (red.) (1984) *Den norske væremåten. Antropologisk søkelys på norsk kultur*. J.W. Cappelens Forlag A.S.

Malkki, Liisa H. (1995) *Purity and Exile: Violence, Memory, and National cosmology among Hutu Refugees in Tanzania*. Chicago & London. The University of Chicago Press.

McDowall, David (1992) *The Kurds. A Nation Denied*. London. Minority Rights Publications.

Moore, Henrietta L. (ed.) (1999) *Antropological Theory Today* Cambridge. Polity Press.

Narayan, Kirin (1993) "How Native is a "Native" Anthropologist?" I *American Anthropologist*, no. 3, vol. 95 S.671-686 The American Anthropological Association, Washington, 1993.

Norsk Riksmålsordbok. URL: <http://www.ordrett.no/ordbok.html?search=stylterot> [Lesedato: 09.02.2006]

- Olwig, Karen Fog (1985) *Cultural adaption & resistance on St. John. Three Centuries of Afro-Caribbean Life*. Gainesville. University of Florida Press.
- Olwig, Karen Fog (1993) ”Et gyldent minde? Tropiske troper i dansk identitet. I Liep, J. og Olwig, K.F. (1994) *Komplekse liv. Kulturelt mangfoldighed i Danmark*. København. Akademisk Forlag.
- Ortner, Sherry B.(1984) ””Theory in Anthropology since the 1960`s” I *Comparative Studies in Society and History*. University of Michigan. Cambridge University Press.
- Pries, Ludger (2001) *New Transnational Social Spaces. International migration and transnational companies in the early twenty-first century*. London and New York. Routledge.
- Said, Edward W.(1994) *Orientalisme. Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oslo. J.W. Cappelens forlag A/S.
- Seeberg, Marie Louise (2003) ”Dealing with Difference: Two classrooms, two countries. A comparative study of Norwegian and Dutch processes of alterity and identity, drawn from three points of view.” Institute of Social Anthropology. University of Bergen. *NOVA rapport* 18/2003.
- Skjetne, Toril (Red.) ”Flyktningregnskapet 2005.” Oslo. Flyktninghjelpen/ Norwegian Refugee Council.
- Slettan, Dagfinn & Stugu, Ola Svein(red.) (1997) ”Det nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale.” *KULT skriftserie* nr. 92. Norges Forskningsråd.
- Olwig, Karen Fog “Stedet som kulturell konstruksjon: Vestindiske og danske perspektiver” s. 83-101. I Slettan, Dagfinn & Stugu, Ola Svein(red.) (1997) ”Det

nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale.” *KULT skriftsserie* nr. 92. Norges Forskningsråd.

- Stugu, Ola Svein ”Lokalhistoria og den nasjonale identiteten” s. 129-155. I Slettan, Dagfinn & Stugu, Ola Svein(red.) (1997) ”Det nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale.” *KULT skriftsserie* nr. 92. Norges Forskningsråd.

Solberg, Erna (2004) *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse-ansvar og frihet. Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004)*

[URL:http://odin.dep.no/krd/norsk/tema/integrering/presse/taler/016081-090143/dok-bn.html](http://odin.dep.no/krd/norsk/tema/integrering/presse/taler/016081-090143/dok-bn.html)

[Lesedato: 15.09.2005]

Spiro, Melford E. “Is the Western Conception of Self “Peculiar” within the Context of the World Cultures? I *Ethos. Journal of the Society for Psychological Anthropology*. American Anthropological Association 21 (2) 1993 ss. 107-153

Sørhaug, Hans Christian (1984) ”Totemisme på norsk.- betraktninger om den norske demokratismes vesen” I Arne Martin Klausen (red.) (1984) *Den norske væremåten. Antropologisk søkelys på norsk kultur*. J.W. Cappelens Forlag A.S.

Thuen, Trond (red.) (2003) ”Sted og tilhørighet” Bergen. HøyskoleForlaget og Norges Forskningsråd.

Tilley, Christopher (1994) ”Ch. 1: Space, Place, Landscape and Perception” I *A Phenomenology of Landscape. Places, Paths and Monuments*. Berg Publishers ss. 7-34

Tsing, Anna (2002) ”Conclusion: The Global Situation” I (Red.) Ina, Jonathan, Xavier & Rosaldo, Renato *The Anthropology of Globalization. A Reader*. Blackwell Publishers Ltd 2002 ss. 453-485.

- Turner, Victor (1996) "Betwixt and between: The Liminal Period in Rites de Passage." I *Sosialantropologiske grunntekster*. Thomas Hylland Eriksen (red.) 1996. Oslo. Ad Notam Gyldendal.
- Turner, Victor (1970) "Betwixt and Between: The liminal Period in Rites de Passage" I E. A. Hammel & W. S. Simmons (red.) "Man Makes Sense" Boston. Little, Brown & Co. 1970 I Thomas Hylland Eriksen (red.) (1996) *Sosialantropologiske grunntekster*. Oslo. Ad Notam Gyldendal.
- Turner, Victor (1974) *Dramas, Fields and Metaphors. Symbolic Action in Human Society*. Ithaca and London. Cornell University Press.
- Van Gennep, Arnold (1960) *The Rites of Passage*. Chicago. The University of Chicago Press.
- Vestel, Viggo (2003) "Et fellesskap I gråsonen" I Bjarne Hodne og Randi Sæbø (red.) *Kulturforskning*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Wiborg, Agnete (2003) "Den flertydige lokale tilhørighet" I *Sted og tilhørighet*. Trond Thuen (red.) Bergen. HøyskoleForlaget og Norges Forskningsråd.
- Wikan, Unni (1991) "Toward an Experience-Near Anthropology" i *Cultural Anthropology. Journal of the Society for Cultural Anthropology*. American Anthropological Association 6 (3) 1991. Ss. 285-305
- Wikan, Unni (1995) *Mot en ny norsk underklasse. Innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag.
- Wikan, Unni (1996) *Tomorrow, God Willing. Self-made Destinies in Cairo*. Chicago & London The University of Chicago Press.

Yurukel, Sefa og Ødegaard, Anne (1999) *Prosjekt Flyktningeguide. Et samarbeidsprosjekt mellom Norges Røde Kors, Bærum Røde Kors og Bærum Kommune.*

Prosjektbeskrivelse.